

Pécsi Tudományegyetem
Földtudományok Doktori Iskola

**A HORVÁT-MAGYAR HATÁRON ÁTNYÚLÓ KAPCSOLATOK
POLITIKAI FÖLDRAJZI SAJÁTOSSÁGAI AZ EGYES TERÜLETI
SZINTEKEN**

Bali Lóránt

Témavezetők:

Dr. Hajdú Zoltán, DSc
tudományos tanácsadó

Dr. habil. PhD, PhD Gulyás László
egyetemi docens

BEVEZETÉS	4
1. A KUTATÁS CÉLKITŰZÉSEI, HIPOTÉZISEI, A DOLGOZAT SZERKEZETE ÉS MÓDSZERTANA	5
1.1. A kutatás célkitűzései és hipotézisei	5
1.2. A dolgozat szerkezete	6
1.3. A kutatás módszertana	8
2. A HATÁROKON ÁTNYÚLÓ KAPCSOLATOK KUTATÁSÁNAK SZAKIRODALMA ÉS ELMÉLETI ALAPFOGALMAI	10
2.1. Szakirodalmi előzmények	10
2.2. Elméleti alapfogalmak	16
3. A FÜGGETLEN HORVÁTORSZÁG LÉTREJÖTTE ÉS INTEGRÁLÓDÁSI FOLYAMATA AZ EURÓPAI UNIÓBA	21
3.1. Horvátország a függetlenség kikiáltásától a „Tudman éra” végéig (1991-1999) ..	21
3.2. Horvátország politikai földrajzi helyzete és geopolitikai „ön újrameghatározása”	24
3.3. A horvát csatlakozási folyamat	25
3.4. Horvátország részvétele az előcsatlakozási programokban	29
3.5. A ZERP és a horvát EU-csatlakozás néhány aspektusa	33
4. A HORVÁT-MAGYAR POLITIKAI ÉS GAZDASÁGI KAPCSOLATOK	35
4.1. Az 1990-es évtized, a horvát magyar kapcsolatok újraértékelődése	35
4.2. A horvát-magyar politikai kapcsolatok fejlődése a rendszerváltozástól napjainkig	37
4.3. A horvát-magyar társadalmi-gazdasági kapcsolatok jellemzői	44
4.4. A kétoldalú kapcsolatok általános, összefoglaló jellemzése	50
5. A HATÁROKON ÁTNYÚLÓ KAPCSOLATOK JELLEMZŐI	51
5.1. A horvát-magyar határ főbb jellemzői	51
5.1.1. A történeti örökség (1945-től az 1990-es évek végéig)	51
5.1.2. A határtérség jelenlegi struktúrái	56
5.2. A határokon átnyúló kapcsolatokat befolyásoló tényezők	59
5.2.1. Az első tényező: Az együttműködés fejlesztését befolyásoló korridorok	59
5.2.2. A második tényező: A határátkelőhelyek befolyása és áteresztő képessége ...	61
5.2.3. A harmadik tényező: Társadalmi-gazdasági nehézségek	63
5.2.4. A negyedik tényező: A közigazgatási rendszer eltéréséből adódó nehézségek	65
6. KAPCSOLATRENDSZEREK A HORVÁT-MAGYAR HATÁR MENTÉN	68
6.1. A horvát-magyar határmenti euroregionális szerveződések jellemzői	68
6.1.1. Alpok-Adria Munkaközösség	68
6.1.2. Duna-Dráva-Száva Euroregionális Együttműködés	71
6.1.3. A Dráva-Mura Eurorégió	76
6.1.4. Mura-Dráva Eurorégió Eurorégió	78
6.1.5. Az euroregionális szerveződések közös és eltérő vonásai	79
6.2. Önkormányzati kezdeményezés, avagy a harkányi folyamat keretében megvalósult együttműködés	80
6.3. A horvát-magyar együttműködést elősegítő EU pályázatok	85
6.3.1. A pályázati rendszer és a támogatott projektek	85
7. HÁROM ESETTANULMÁNY A HORVÁT-MAGYAR HATÁRON ÁTNYÚLÓ KAPCSOLATOKRÓL	95
7.1. Pécs és Osijek (Eszék) határon átnyúló kapcsolatai	95

7.1.1. Pécs és Osijek (Eszék) kétoldalú dokumentált kapcsolatai a rendszerváltozástól napjainkig	95
7.1.2. A területi tervezés első lépései Pécs délre irányuló interregionális kapcsolatainak elmélyítése érdekében a 1990-es években	96
7.1.3. Pécs és Osijek (Eszék) oktatási, kulturális és tudományos kapcsolatai napjainkban	100
7.1.4. Jövőbeni irányok az együttműködés elmélyítésére Pécs- Osijek (Eszék) relációban	106
7.2. Kisváros a horvát-magyar határ mentén: Barcs	107
7.2.1. A történeti előzmények	107
7.2.2. Barcs a határ geopolitikai szorításának megszűnte után	111
7.3. Határon átnyúló kapcsolatok a horvát-szlovén-magyar hármashatár mentén... ..	112
7.3.1. Általános jellemzők	112
7.3.2. „Muránia” Eurorégió mint a horvát-magyar-szlovén hármashatár fejlesztésének egy lehetséges változata	114
8. KUTATÁSI EREDMÉNYEIM.....	118
8.1. Az első célkitűzéssel és hipotézissel kapcsolatos eredményeim	118
8.2. A második célkitűzéssel és hipotézissel kapcsolatos eredményeim.....	120
8.3. A harmadik célkitűzéssel és hipotézissel kapcsolatos eredményeim	121
8.4. A negyedik célkitűzés és hipotézissel kapcsolatos eredményeim	122
8.5. Az ötödik célkitűzéssel és hipotézissel kapcsolatos eredményeim	123
FELHASZNÁLT IRODALOM	125
TÁBLÁZATOK ÉS ÁBRÁK JEGYZÉKE.....	133

BEVEZETÉS

Disszertációm témájának kiválasztásában a családi indíttatások mellett, szülő- és lakóhelyem horvát határhoz való közelsége, valamint a Kelet-Mediterrán és Balkán Tanulmányok Központjában szerzett tanulmányaim és tapasztalataim játszottak jelentős szerepet.

A magyar-horvát határszakaszt részletesen megismerve jutottam annak a felismerésére, hogy a Dráva elválasztó szerepe, a hosszú történelemre visszatekintő, hol közigazgatási -, hol államhatár funkciója ellenére a határ két oldala szervesen összetartozik. Mindkét oldalon ugyanazt a „káj” vagy „što”, illetve magyar nyelvjárást beszélnek, hasonlóak a hiedelmek, ugyanazok a szokásaik, viselkedési szabályaik, közösek a hőseik, és együtt élték meg a történelem ezeregy megpróbáltatását. „A határ menti térségek közös történelmük, kultúrájuk, hagyományaik, településszerkezetük és lakosságuk összetétele révén sajátos átmenetet jelenthetnek a két ország között” (SÜLI-ZAKAR I. 2003 p. 239.).

A horvát-magyar határszakasz hazánk valamennyi államhatárához hasonlóan speciális helyzetben van. A trianoni csonkítások után több, addig jól működő vonzáskörzeti központ került kiszolgáltatott, hátország nélküli peremhelyzetbe. Osijek (Eszék) - Pécs, Virovitica (Verőce) - Barcs, Čakovec (Csáktornya) - Nagykanizsa, Lendava (Lendva) - Lenti együtt élvezhette a „barrier és frontier” határtípus adta „lehetőségeket”. A délszláv polgárháború után tovább bonyolódott a helyzet, az egykori Jugoszlávia területén ma három ország osztozik, amelyek közül hazánk számára jelenleg a horvát és a szlovén fél tartogatja a legtöbb prioritást. A velük való kiegyensúlyozott, együttműködés kész viszony nagy mértékben segítheti az EU források hatékonyabb felhasználást is. Mindhárom állam területén az általam vizsgált térségek az anyaország rurális területeit képviselik ezért az egyik lényeges kitorési lehetőség számukra a határon átnyúló kapcsolatokat támogató források lehívása.

Az elmúlt évtizedtől eltérően, napjainkban a horvát és a magyar önkormányzati vezetők és a gazdasági élet egyéb prominens alakjai is felismerték a határon átnyúló kapcsolatokban rejlő lehetőségeket. Az együttműködések sikeressége legtöbbször erősen személyfüggő.

1. A KUTATÁS CÉLKITŰZÉSEI, HIPOTÉZISEI, A DOLGOZAT SZERKEZETE ÉS MÓDSZERTANA

1.1. A kutatás célkitűzései és hipotézisei

Dolgozatomban Magyarország 355 km hosszú horvát határszakaszán a napjainkban történő határon átnyúló kapcsolatokat szeretném bemutatni és az azok változásai során végbemenő folyamatokat szeretném bemutatni. A kapcsolatok rendszerében az elmúlt években jelentős átalakulás ment végbe, köszönhetően ez az EU és Horvátország közeledésének, valamint hazánk 2004-es európai uniós csatlakozásának.

Munkám során az alábbi öt célkitűzést jelöltem ki, melyekhez kapcsolódóan egy-egy hipotézist állítottam fel.

Első célkitűzés

Vizsgáljuk meg, hogy: Horvátország EU-csatlakozási folyamata hogyan befolyásolja a horvát-magyar határmenti kapcsolatokat?

Első hipotézis: Az EU-csatlakozási folyamat számos olyan pályázati lehetőséget megnyitott, melyek segítségével komolyan finanszírozni lehet a horvát-magyar határmenti kapcsolatokat. Ezek kihasználtsága mindkét ország területén változó képet mutat.

Második célkitűzés

Vizsgáljuk meg, hogy: Hogyan alakultak a horvát-magyar államközi kapcsolatok? Van-e korreláció az államközi kapcsolatok alakulása és a határon átnyúló kapcsolatok fejlődése között?

Második hipotézis: Feltételezzük, hogy nagyon szoros korreláció áll fent a horvát-magyar államközi kapcsolatok és a határmenti kapcsolatok alakulása között.

Harmadik célkitűzés

Vizsgáljuk meg, hogy: Milyen tényezők befolyásolják a kapcsolatok intenzitását?

Harmadik hipotézis: Több olyan akadályozó és segítő tényező van, mely jelentős mértékben befolyásolja a horvát-magyar határmenti, illetve a határokon átnyúló kapcsolatokat.

Negyedik célkitűzés

Vizsgáljuk meg, hogy: Milyen jellegű kapcsolatrendszerek épültek ki Horvátország függetlenné válása óta?

Negyedik hipotézis: Több fajta kapcsolatrendszer alakult ki az elmúlt 15 évben, és feltételezzük hogy ezek eltérő hatásfokkal működnek a különböző endogén és exogén és tényezők hatására.

Ötödik célkitűzés

Vizsgáljuk meg, hogy: Határon átnyúló vagy határmenti kapcsolatokról van szó a horvát-magyar relációban?

Ötödik hipotézis: A horvát-magyar relációban határon átnyúló kapcsolatokról beszélhetünk. Ennek oka térszerkezeti problémákkal magyarázható.

1.2. A dolgozat szerkezete

A fenti öt kérdéskör vizsgálata adja a kutatás céljait. Ennek megfelelően dolgozatom szerkezete az alábbiak szerint alakul.

Dolgozatom **második fejezete** egy elméleti fejezet, mely két részből épül fel. Az első részben bemutatom a határon átnyúló kapcsolatok vizsgálatának magyar szakirodalmát. A fejezet második részében definiálom a kutatás során használt alapfogalmakat. Ennek során elkülönítem „*a határmenti kapcsolatok*” és a „*határon átnyúló kapcsolatok*” fogalmait, és definiálom azon kategóriákat – például határ menti terület, eurorégió – melyek a vizsgálat sikeres lefolytatásához szükségesek.

Dolgozatom **harmadik fejezetében** az **első célkitűzés** vizsgálatához szükséges történeti ismereteket rendszerezem. Bemutatom a független Horvátország megszületését és az EU-hoz való csatlakozási folyamatának eddigi eredményeit.

Dolgozatom **negyedik fejezetében** a **második célkitűzés** vizsgálatához szükséges történeti ismereteket rendszerezem. Ennek során a horvát-magyar államközi viszony különböző aspektusait vázoló fel. Ezt az áttekintést az alábbi négy alfejezetre tagoltam:

- Az első alfejezetben áttekintem a horvát-magyar kapcsolatokat az államszocializmus időszakában.
- A második alfejezetben a horvát-magyar politikai kapcsolatok fejlődését tárgyalom a rendszerváltozástól napjainkig.
- A harmadik alfejezetben gazdasági, statisztikai adatok segítségével a horvát-magyar társadalmi-gazdasági kapcsolatokat jellemzem.
- A negyedik alfejezetben megvonom a politikai, társadalmi és gazdasági kapcsolatok mérlegét.

Dolgozatom **ötödik fejezetében a harmadik célkitűzést** vizsgálom. A fejezet első felében bemutatom a határokon átnyúló együttműködés történeti előzményeit (1945-től az 1990-es évek végéig), továbbá felvázolom a jelenlegi határstruktúrát.

A fejezet második részében arra keresem a választ, hogy a határon átnyúló kapcsolatokat milyen tényezők alakítják. Véleményem szerint az alábbi négy tényező határozza meg a határokon átnyúló kapcsolatokat:

- Az együttműködés fejlesztését befolyásoló korridorok
- A határátkelőhelyek elhelyezkedése és áteresztő képessége
- Társadalmi-gazdasági nehézségek
- A közigazgatási rendszer eltéréséből adódó problémák

Dolgozatom **hatodik fejezetében a negyedik célkitűzés** elemzésével foglalkozom. Ennek során azt vizsgálom meg, hogy: Milyen jellegű kapcsolatrendszerek épültek ki Horvátország függetlenné válása óta? Ezen vizsgálat eredményeit három alfejezetre tagoltam:

- Az euroregionális együttműködések tapasztalatai
- A harkányi folyamat bemutatása
- A horvát-magyar együttműködést elősegítő EU-pályázatok mérlege

Dolgozatom **hetedik fejezetben** az ötödik **célkitűzés** vizsgálatához kapcsolódik. Esettanulmány jelleggel az alábbi három konkrét – de jellegében erősen különböző - együttműködést veszem górcső alá:

- Két regionális központ közötti együttműködés, azaz Pécs-Osijek (Eszék)
- Két kisváros Barcs-Virovitica (Verőce) közötti együttműködés.
- Az egykori történelmi Zala megye volt területének - amely napjainkban három ország területén helyezkedik el – együttműködése.

Dolgozatom **nyolcadik fejezetében** a megvizsgált négy kérdéskörrel kapcsolatos kutatási eredményeimet rendszerezem.

1.3. A kutatás módszertana

Kutatómunkám során négy jelentős forráscsoportot használtam fel:

1. A hivatalos adatbázisokat és a különböző terület- és településfejlesztéssel foglalkozó szervezetek kiadványait és honlapjait tekintetem át. Elsősorban a Váti Kht., a megyei és a városi önkormányzatok által kiadott dokumentumokat, jegyzőkönyveket tanulmányoztam és használtam elsődleges forrásként. E szöveges információk gyűjtése a beavatkozás nélküli vizsgálataim sorába tartozott. Ezek nem a klasszikus értelemben vett adatgyűjtések, hanem inkább a kutatásaim előkészítéséhez nélkülözhetetlen információforrások voltak. Az újságcikkek, jegyzőkönyvek olyan szövegek, amelyek elemzése anélkül történik, hogy a létrehozásukat a kutatói szándék befolyásolná.
2. Felhasználtam a különféle pályázati anyagokat. A közelmúltig nem álltak rendelkezésre jelentős EU-források az együttműködés elősegítésére. A határmenti területek depressziós jellege miatt csak gyenge pályázati hajlandóság mutatkozott. Ennek okait és a pályáztatás során felmerülő problémákat a pályázati rendszerek és egy-egy pályázat tanulmányozásával próbáltam megtalálni. A projektek megvalósulását a kezdetektől egészen a megvalósítás stádiumáig végigkísértem. Egy-egy projekt vizsgálata során több speciális tényezőt is fel lehet tárni, amely a mentalitásból, és az eltérő társadalmi beidegződésekből és a „jugoszláv” érából maradt meg!
3. A másodlagos források feldolgozása mellett jelentős szerepet szántam a primer adatgyűjtéseimnek is. Munkám részleges terepbejárással kezdtem, körülbelül harminc napot töltöttem el kutatási területem településein Lentitől Mohácsig, Lakócsától Tótszerdahelyig. Hét-nyolc alkalommal tettem részletes áttekintő utat Barcon és Lentiben, Pécsre pedig már kilenc éve jól ismerem. Ugyanígy bejártam a horvát oldalt is, Osijeket (Ezsék), Viroviticát (Verőce), Mursko Središćét (Muraszerdahely), Čakovacet (Csáktornya), Koprivnicát, (Kapronca), Lendavát (Lendva). A fent említett városok mindegyikében sikerült a határon átnyúló kapcsolatok tekintetében kompetens szakemberrel mélyinterjút készítenem. Az elmúlt négy év során háromszor tartózkodtam egy-egy szemesztert Zágrábban. Így többször is sikerült értekezni az ITD Hungary és a nagykövetség munkatársaival a dolgozatom elkészítésekor felmerülő problémákat és kérdéseket illetően. Az ezek során tapasztalt benyomások összessége is jelentős hatást gyakorolt a dolgozatban megfogalmazott nézeteim

kialakulására. A terepkutatásaimon szerzett tapasztalatok és attitűdök jól alkalmazhatók az apróbb jelenségek finom árnyalatainak tanulmányozására. A módszer lényege abban rejlik, hogy kivételes mélységű megértést tesz lehetővé. Ez különösen jól alkalmazhatóak olyan területek vizsgálatakor, ahol meglehetősen szűk a rendelkezésre álló másodlagos források halmaza (HÉRA G.-LIGETI GY. 2005).

4. Vizsgálataimat induktív módszerekkel végeztem. Az egyes határmenti területekkel foglalkozó társadalom- és gazdaságföldrajzi elemzéseket tanulmányoztam. A horvát-magyar határon átnyúló kapcsolatok elemzésére még átfogó tanulmány nem született. A határ magyar oldalára vonatkozóan már több vizsgálatot is elvégeztek, ezek elsősorban a terület- és a településfejlesztési, valamint térszerkezeti problémákkal foglalkoztak. Ezek eredményeire és a saját adatgyűjtéseimre támaszkodva próbáltam meg a helyzetképet felvázolni.

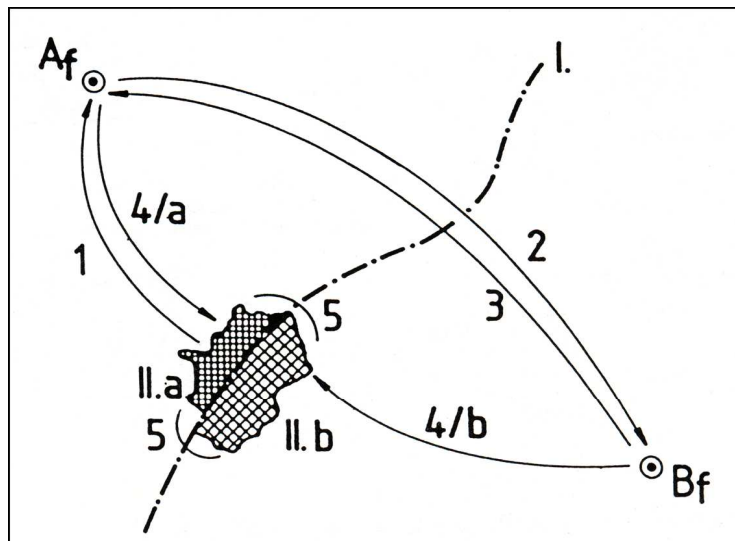
2. A HATÁROKON ÁTNYÚLÓ KAPCSOLATOK KUTATÁSÁNAK SZAKIRODALMA ÉS ELMÉLETI ALAPFOGALMAI

2.1. Szakirodalmi előzmények

A Trianon utáni, a második világháborúig tartó két évtized kutatásait nem vizsgálom, mert azok nem foglalkoztak közvetlenül a határon átnyúló kapcsolatok problematikájával. A horvát-magyar viszonylatban nem is volt erre szükség, az államhatár elválasztó jellege nagyon gyenge volt. A kor kutatóit elsősorban a Kárpát-Balkán térségben létrehozandó „mezointegrációs” lehetőségek foglalkoztatták.

A második világháború után hazánk a szovjet érdekszféra többi államához hasonlóan deklaráltan baráti kapcsolatra törekedett valamennyi szomszédjával. Az államszocialista „centralizált szervezési-irányítási modell működtetésével olyan helyzet alakult ki, amelyben a határokat szinte fétisként kezelték. A határ két oldalán fekvő, korábban évszázadokig egységesen fejlődő térségek kooperációja csak a fővárosok tudtával és engedélyével volt lehetséges (TÓTH J. 2008 p. 130.) (1. ábra).” E felfogás jegyében kezdődtek el a határokkal kapcsolatos kutatások, amelyek a hetvenes évek végétől váltak intenzívvé. Elsősorban alapkutatásokról beszélhetünk, amelyek a szocializmusban eltelt időszak társadalmi-gazdasági változásait hivatottak bemutatni a határtérségekben. E tanulmányok többségében társadalomföldrajzi és közgazdasági munkák voltak. Természetesen a lehetőségek miatt csak az anyaországi oldalon lévő területet vizsgálták.

1. ábra. A KGST-országok határ menti régióinak tipikus kapcsolattartási lehetőségei

JELMAGYARÁZAT:

- I. = országhatár, II.a = "A" ország határmenti régiója,
II.b = "B" ország határmenti régiója, A_f = "A" ország
fővárosa, B_f = "B" ország fővárosa,
1-4 = a kapcsolatfelvétel lehetőségének lépései,
5 = normális kapcsolattartás

Forrás: Tóth J. (szerk.) 2008. pp. 130-131.

A magyar földrajztudomány képviselői a 1980-as évektől kezdtek el aktívan foglalkozni a határmenti területek társadalmi-gazdasági problémáival. Ekkor még kevésbé beszélhettünk a határon átnyúló kapcsolatok vizsgálatáról, többnyire csak helyzetelemzések készültek. Egy-egy lokális kutatóműhely igyekezett a működési területéhez közeli határmenti területek társadalomföldrajzi vizsgálatait elvégezni.

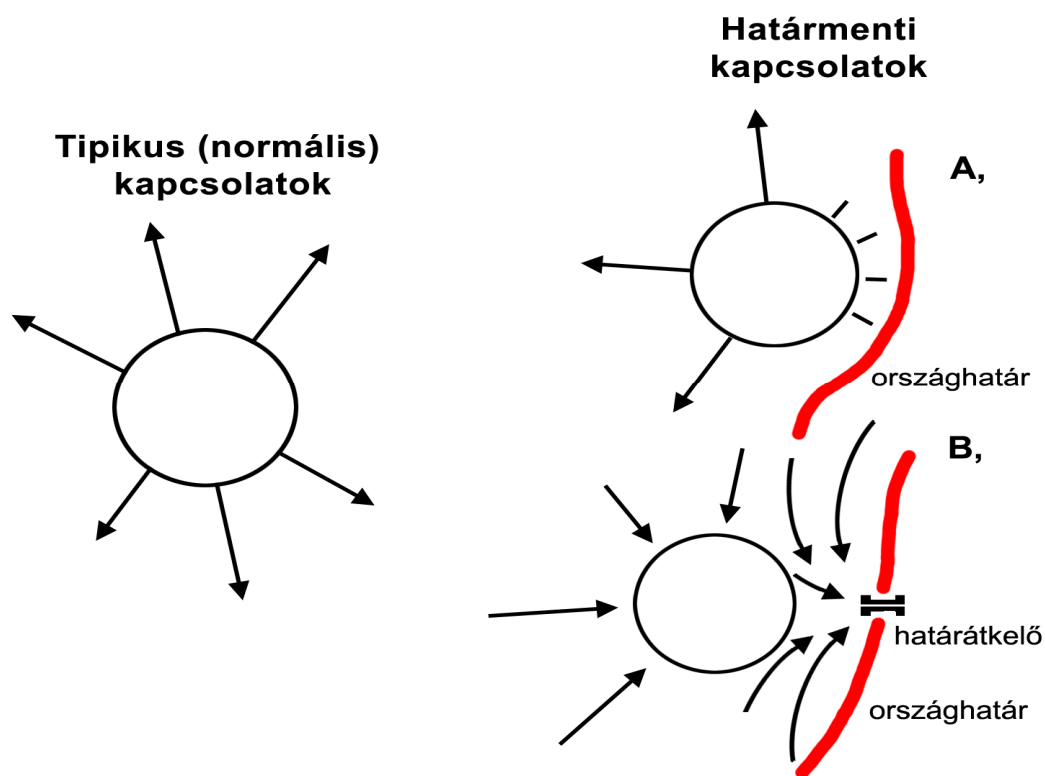
Amíg a legtöbb területi kutatás egy pontosan lehatárolt területről írt, addig a határmenti kutatások Magyarországon nem rendelkeztek pontos területi lehatárolással. Emellett az ekkor készült munkák során felhasznált hivatkozásokból arra a következtetésre juthatunk, hogy ezek a tanulmányok úttörő jellegűek voltak és más határon átnyúló problémákat érintő értekezésekből táplálkoztak (KOVÁCS Cs. 2007).

Az államszocializmus idején az első összefoglaló elemzésre 1986-ban került sor „A sajátos helyzetű térségek terület- és településfejlesztési problémái” címmel az MTA Regionális Kutatások Központja (Pécs) és a Ts-2/2 Program Iroda szervezésében. Magyar szinten itt került sor a legtöbb határkutatással kapcsolatos tudományelméleti probléma felvetésére, egy egész szekció, több mint 20 kutató fejtette ki véleményét az egyes tudományágak képviselőiben.

Vizsgálták a határ két oldalán fekvő szomszédos városok együttműködésében rejlő lehetőségeket, valamint felhívták a figyelmet a határon túli nemzeti kisebbségek szerepére, mint emocionális, generáló tényezőre (ZALA GY. 1988).

A nyolcvanas évek második felében tehát megkezdődött a határkutatás reneszánsza. Ezek a munkák jelentős eltérést mutattak a későbbiekhez képest. Általában a határmenti területekkel foglalkozó társadalmiföldrajzi elemzések voltak. Emellett megjelentek az első próbálkozások a határ menti területek pontos lehatárolására (e feladatot a kutatók máig sem tudták maradéktalanul teljesíteni). Találkozhattunk több próbálkozással is: egy-egy határmenti zóna kijelölésével, vonzáskörzetek megállapításával.

2. ábra. A határmenti térkapcsolatok formái

Forrás: Tóth J. (szerk.) 2008. p. 130.

A másik jellemző momentuma az időszaknak, hogy a határmenti térségek kutatását összekapcsolták a periféria vizsgálatával. Az államszocialista rendszer működéséből és hazánk térszerkezeti viszonyaiból adódóan ez teljesen érthető. A periférikus területek nagy számban egybeestek és egybeesnek mai is a határmenti térségekkel. Magát a határmentiséget nem tekintették a periféria-jelleg okának. Az ország egyes határhoz közeli területei, városai

kapu jelleggel bírnak és átlagos fejlettségűek, ezért egyértelműen nem lehet minden esetben alulfejlett területekről beszélni (2. ábra). A határátkelőhelyek sűrűségének és térszerkezeti hatásainak felismerése és a komparatív előnyökön alapuló együttműködés lehetőségének felismerése is megjelent már (ERDŐSI F. 1988, HAJDÚ Z. 1988).

A rendszerváltozás után szisztematikusan elkezdődött a határmenti területek és az egyes államhatárokon átnyúló együttműködések helyzetének vizsgálata és a további fejlesztési irányok meghatározása. Szomszédaink EU-csatlakozásának megkezdésével összhangban kezdte meg a földrajztudomány a különböző államhatárszakaszokhoz fűződő kutatásokat. Így az első tanulmányok a nyugati határvidék együttműködési lehetőségeinek és problémáinak feltárására vállalkoztak. Később tevődött át a súlypont a keleti és a déli területekre.

Az osztrák és a szlovák együttműködés vizsgálatát a Rechnitzer János vezette műhely vállalta fel, munkáik elsősorban a regionális gazdaságtan területeit próbálták lefedni, ilyen volt az „Elvászt és összeköt a határ” (RECHNITZER J.- NÁRAI M. 1999) tanulmánykötet is. A szlovák regionális kapcsolatok elemzésére is jelentős kapacitásokat fordítottak, ezt bizonyítja a Tér és Társadalom e témában íródott komplex száma (2008/3), amelyben górcső alá került: a határtérség térszerkezete, a települési és területi önkormányzatok határon átnyúló kapcsolatai, a kiskereskedelem területi jellegzetességei, a határon átnyúló ingázás jellemzői és a szlovák regionális politika is.

Az elemzések metodikája többségében mindig ugyanaz. Mindegyik tartalmazott empirikus vizsgálatokat a népesedési, foglalkoztatási, gazdasági, turisztikai helyzet feltárására, valamint mindegyikből részletes képet kapunk az interregionális együttműködések helyzetéről. Az északkeleti szomszédsági viszonyokkal és az euroregionális szervezetek problematikájával Süli-Zakar István már az elsők között foglalkozott. „Az államhatár társadalmi-gazdasági fejlődését akadályozó hatásának vizsgálata ÉK-Magyarország határ menti területein.”(SÜLI-ZAKAR I. 1992) és „A határon átnyúló kapcsolatok erősítésének lehetőségei a Kárpátok Eurorégió területén” (SÜLI-ZAKAR I. 1996) című tanulmányok voltak az elsők, amelyek komolyabban vizsgálták Északkelet-Magyarország határtérséget. A későbbiekben már egyes ágazatokon belül is sor került cselekvési programok meghatározására (LUKOVICS ZS. - SÜLI-ZAKAR I. 2001). „A terület- és településfejlesztés alapjai” (SÜLI-ZAKAR I. 2003) című művében képet kapunk a jelenlegi állapotokról az európai helyzet ismertetésével párhuzamban. A határszakasz problematikájával részletesen foglalkozik „A határmentiség dimenziói” (BARANYI B. 2004) is.

A román és szerb határmenti területek társadalomföldrajzi vizsgálatát Pál Ágnes vezette iskola végezte el (PÁL Á. 2003). A jugoszláv és a később szerb kapcsolatok témakörében is több tanulmány született (SZÓNOKYNE ANCSIN G. 2000). A „szegedi iskola” rendszeresen szervez konferenciákat a román-magyar, illetve a szerb-magyar határ problematikáját illetően.

Az osztrák, a szlovák és a román határszakasz tekintetében egy közös vizsgálati metodika látszik körvonalazódni, a megjelent tanulmányok erősebb gyakorlati és ágazati orientációt mutatnak. Napjainkra az euroregionális együttműködések vizsgálatai háttérbe szorulóban vannak, de majdnem minden esetben egy-egy fejezet erejéig találkozhaunk velük. A fent említett közös vonások több tényezővel is magyarázhatók, mind a három határszakasz az EU belső határa, tehát a különböző határmenti programok számára aktív terület. Ezek a munkák tulajdonképpen már a projektgeneráláshoz szükséges alap kutatások. Emellett több mentális vizsgálat és sajtóelemzés is született, amelyek keretében a magyarok szomszédság- és határképét is megismerhetjük (BARANYI B. 2004, CSAPÓ T. 1999, DÖRY T. 1999).

Az 1990-es évek közepén jelentek meg az első munkák a horvát-magyar határmenti együttműködés dilemmáit illetően. A PTE, mint az Eszék-Pécs kapcsolatok egykori aktív résztvevője vállalta fel a probléma kutatását, a munkálatok nagy része a Földrajzi Intézet keretein belül kezdődött meg. Az első tanulmányok még a kelet-közép-európai együttműködés keretei között a regionális politika felől közelítették meg a témát (GOLOBICS P. 1995/a), de már az euroregionális és a regionális együttműködések lehetőségeinek a társadalmi-gazdasági vizsgálataira is sor került. Elemezték a magyar határmenti térségek és városok eltérő adottságait az interregionális együttműködések létrehozásának lehetőségei szempontjából. Több javaslat született a határon átnyúló kapcsolatok tekintetében potens városok körének meghatározására. A horvát-magyar határon átnyúló kapcsolatok vizsgálataiban permanensen a témába integráltan mindig megjelentek a szlovén kapcsolatok és a horvát-magyar-szlovén hármashatár problematikája is.

„A határmenti térségek/régiók együttműködésének lehetőségei a Dél-Dunántúlon” (GOLOBICS P. 2001) már nem csak bemutatja a pillanatnyi helyzetet, hanem elemzi a rendszerváltozás után bekövetkezett folyamatokat települési és regionális szinten egyaránt. A szerző értekezik az M9-es, az M6-os és az M7-es autópályák határon átívelő pozitív hatásairól és behatóan elemzi a Dél-Dunántúl foglalkozási szerkezetének átstrukturálódását is. Jelentős hangsúlyt fektet az önkormányzatok területfejlesztési szerepkörének és a regionális politikában betöltött helyzetének bemutatására. Kísérletet tesz egy-egy térségi szinten jelentős város interregionális funkcióinak újradefiniálására is, és támpontokat kapunk egy valóban működő euroregionális együttműködés felépítésének viszonyrendszeréhez is. Az említett

tanulmány talán az első, amely nem csak a fennálló helyzetet mutatja be, hanem azt behelyezi egy ok-okozati összefüggésbe.

A tanulmányok a határszakasz „gazdasági-politikai fejlődési ívéhez” igazodtak. A kilencvenes évek első felében szinte semmilyen tanulmány nem született, majd 1996-tól jelennek meg az első komolyabb tanulmányok, mint ahogy azokat már az előbbieken bemutattam. Az ezredfordulóig csak szimpla politikai földrajzi elemzések születtek, amelyek mellett párhuzamosan megjelentek az eurorégiókra vonatkozó munkák. Az utóbbi szűk egy évtizedben már több részletes elemzésekre épülő, ágazati elképzelésekkel is találkozhatunk (AUBERT A.-MISZLER M. 2000, GOLOBICS P. 1995/B, HAJDÚ Z. 1999, VUICS T. 1996).

Mindenképpen külön szeretném megemlíteni a horvát-szlovén-magyar hármashatár problematikájának eddigi vizsgálatait. „A magyar-horvát határmenti együttműködés dilemmái” (HAJDÚ Z. 1996.) című tanulmányon kívül csak kevés olyan művet találunk, amely konkrét gondolatot, elképzelést tartalmaz a horvát-szlovén-magyar hármashatár problematikáját illetően. A szerző a következő konkrét együttműködési pontot és területet határozza meg: Dráva és Zala megye, emellett még beemeli a lehetséges osztrák érdekeket is.

Disszertációm szempontjából fontosnak ítélem, hogy három tanulmányról szóljak még néhány gondolatot, mindhárom gyakorlati jelleggel bíró munkaanyag.

Az első a „PTE TTK Földrajzi Intézetében készült „A horvát-magyar határmenti kapcsolatok speciális területei Felsőoktatás – kutatás, kisebbségi kapcsolatok, területi tervezés és területi politika” (HAJDÚ Z. szerk. 2002) című munka. A második a „Crost Zárótanulmány”. Projektfejlesztő műhelymunka-sorozat Horvátország és a Dél-Dunántúl határmenti megyéinek szereplői számára”. (PÁMER ZOLTÁN (szerk.) 2006). A harmadik „A Phare CBC és az Interreg III/A Szlovénia-Magyarország-Horvátország Szomszédsági Program megvalósítása a Dél-Dunántúlon” (GOLOBICS P.-MERZA P.-TASNÁDI P. 2005) egy megvalósíthatósági tanulmány, amely részletesen ismerteti a határon átnyúló programrendszerek fejlődési pályáját.

Mindhárom tanulmány egy komplex helyzetelemzés, mely részletesen felvázolja az intézményfejlesztés és humán erőforrás-fejlesztés helyzetét, lehetőségeit és perspektíváit a horvát-magyar viszonylatban. Valamennyi határ menti együttműködésben érdekelt megyével foglalkoznak a szerzők és emellett részletes áttekintést kapunk a horvát-magyar kisebbségi kapcsolatok viszonyrendszeréről és bemutatják a független Horvátország területfejlesztési politikáját és területfejlesztési intézményrendszerét, amelyek ismerete elengedhetetlen egy magyar projektfejlesztő számára. Egy világos metodikai közeledés látszik a több

határszakaszt érintő munkákhoz, azzal a különbséggel, hogy itt egy rövidebb pályát ível át a kutatómódszertanban és tartalomban bekövetkező változás.

Bizonyára feltűnt, hogy a fentiekben nem említettem szót az eddigi határon átnyúló kapcsolatokkal foglalkozó horvát szerzőkről. A horvát szakirodalmi tapasztalataim alapján úgy vélem, hogy kifejezetten a határmenti, illetve a határon átnyúló kapcsolatokkal foglalkozó horvát tanulmány vagy egyéb mű csak egy komolyabb született. Anđelko Simić adott egy rövid áttekintést 2005-ben az eddigi EU-s programokról és 4-5 oldal erejéig egy átfogó áttekintést a szomszédokkal való határon átnyúló és egyéb kétoldalú kapcsolatokról. Természetesen születtek a határmenti területeket is elemző tanulmányok, ezek azonban nem ezt a főcélát szolgálták. Több a Podravínát érintő mű is íródott a munkanélküliség, népesedés és a regionális térszerkezeti problémákat illetően (LUGARIĆ ROGIĆ T. 2005, MATICA, M. 2003, 2005, 2006).

2.2. Elméleti alapfogalmak

A földrajztudomány már az 1960-as években a nemzetközi munkamegosztás kibontakozásával érzékelte, hogy a termékek a határokon át való mozgásával a költségtényező jelentős változásokon megy át. Ez eredményezte a határokkal kapcsolatos funkcionális kutatások megkezdését és későbbi elszaporodását. Ezeket a következő csoportokra oszthatjuk (ASCHAUER W. 1996):

1. Az általános társadalmi-gazdasági fejlődés kihatása a határvidékekre.
2. A határközi viszonyok formai tényezői és hatásai.
3. Az idődimenzió bevonásával a határkialakításának, a határ rugalmasabbá tételének, illetve megszüntetésének hatásai.
4. A periferizálódás és a peremhelyzet vizsgálata, és az erre vonatkozó területtervezés.
5. A határvidéken lakók határral kapcsolatos és határközi magatartásának vizsgálata.

Értekezésem szempontjából mindenképpen lényeges tisztázni a határmenti területek fogalmát, valamint a határon átnyúló és a határmenti kapcsolatok közötti különbséget, valamint az azok milyenségéből adódó eltérő együttműködési formákat és technikákat.

A **határmenti terület definiálásához** az alábbi elméleti megfontolásokat kell rögzítenünk. „Térbeliségét tekintve kétféle megközelítési mód érvényesül az országhatárok vizsgálatakor: vonalelmélet és a zónaelmélet. A határ jogilag és földrajzi megjelenésében is

vonatkozóan, de tartalmában és hatásában zóna, kisebb nagyobb kiterjedésű térség, ahol az államok kölcsönhatása érvényesül” (HAJDÚ Z. 1988).

Ahhoz, hogy ezt a zónát leképezzük, fontos meghatároznunk, hogy mit is nevezünk pontosan határmenti területnek. A vizsgálatok során különböző definíciók születtek a vizsgált földrajzi térre vonatkozóan. Jellemző, hogy a felhasznált adatok aggregációs szintjének azon szereplőit (település, kistérség, megye) vonják be a vizsgálatokba, amelyek valamilyen államhatárral érintkeznek. Az aggregációs szint megválasztását, vizsgálataink milyensége is befolyásolja, hiszen a határ egyes gazdasági és politikai hatásai nagyobb területen érvényesülnek, míg társadalmi kapcsolatokra gyakorolt hatásai csak a határhoz legközelebbi településeken érezhetőek általában (3.ábra) (HARDI T. 2000 597 p.).

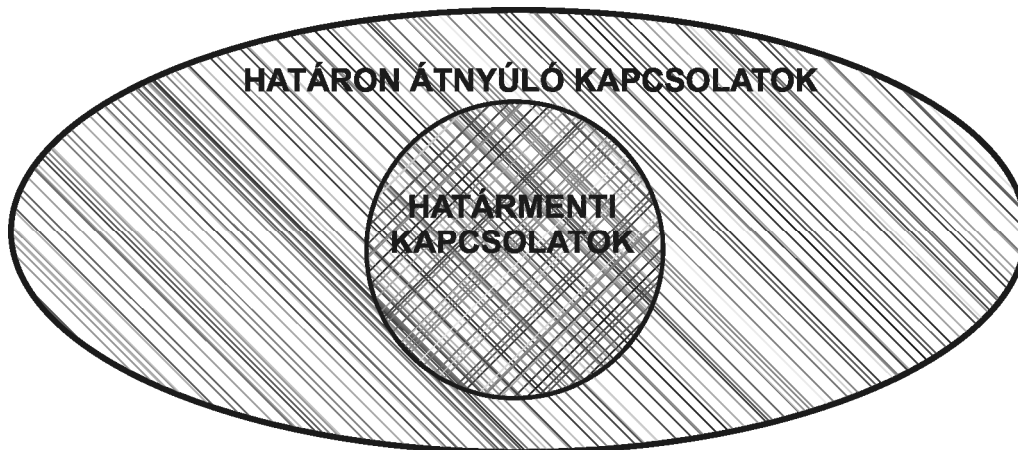
A vizsgálati területünk kiválasztását erősen befolyásolja a határ politikai természete, amely állandó változásban van. Ettől függ az államhatáron való átvonások ereje is, illetve ez degradálhatja a határon átnyúló kapcsolatokat központok közötti állami szinten szervezett együttműködéssé. Jelenleg a kontaktus funkció erősödésével számolhatunk, ebbe az irányba mutathatnak a közös projektek és a területi tervezés összehangolására tett első kezdetleges lépések (NEMES NAGY J. 1998 p. 141.).

A határmenti területek pontos definiálása teljesen ország- és területfüggő. Európában az egyes ország és határaik minden esetben különböző történelmi fejlődést jártak be és eltérő politikai földrajzi jellemzőkkel bírnak. Ezért az alábbiakban csak a magyar viszonylatokra alkalmazandó definíció kialakítására törekszem. Határmenti területek alatt értem azt, a határ mellett elhelyezkedő földrajzi teret, amelyen érezhető az államhatár jelenlétéből fakadó társadalmi-gazdasági összetevők összessége. E területek dinamikus jelleget mutatnak, hiszen a politikai és gazdasági változásoktól függően rövid idő alatt is jelentősen változhat a kiterjedésük. A településhálózatra gyakorolt hatásuk középtávon többször is statikus jelleget mutat. Ezért főleg a határok „ellégiesedésének” időszakában a régebben működő újbóli vonzás körzetek csak nehezen, vagy az eddigi tapasztalatok szerint, esetenként egyáltalán nem alakulnak újjá! Mindenképpen megállapítandó, hogy erősen függ a földrajzi tér jellegétől a határmenti terület kiterjedése, amelyet még történelmi és aktuálpolitikai tényezők is befolyásolnak. Ebből adódik az is, hogy e terület államhatártól való távolságát csak pillanatnyilag lehet km-re pontosan meghatározni.

Mivel a már említett átvonások ereje változó, a horvát-magyar együttműködés szempontjából a határ menti területek laza textúrája miatt különbséget kell tennünk **a határmenti és a határon átnyúló kapcsolatok** között. A hiányos textúra következtében a horvát-magyar határmenté egyes szakaszain az átvonások mértéke statisztikailag alig

kimutatható, vagy egyáltalán nem létezik. Ezeken a területeken nem beszélhetünk a klasszikus értelemben vett határmenti együttműködésről. A határ két oldalán lévő területek társadalmi-gazdasági kapcsolatai elenyészők, nem eredményeznek társadalmi-gazdasági profitot. Azonban a szomszédos területek mikro- és mezoregionális központjai között minden esetben tapasztalható valamilyen kétoldalú kapcsolat. Ezekben az esetekben már nem beszélhetünk határmenti kapcsolatokról, ezek az összefüggés rendszerek már kimerítik a határon átnyúló kapcsolatok tényét.

3. ábra. Határon átnyúló és határmenti kapcsolatok

A szerző saját szerkesztése 2009

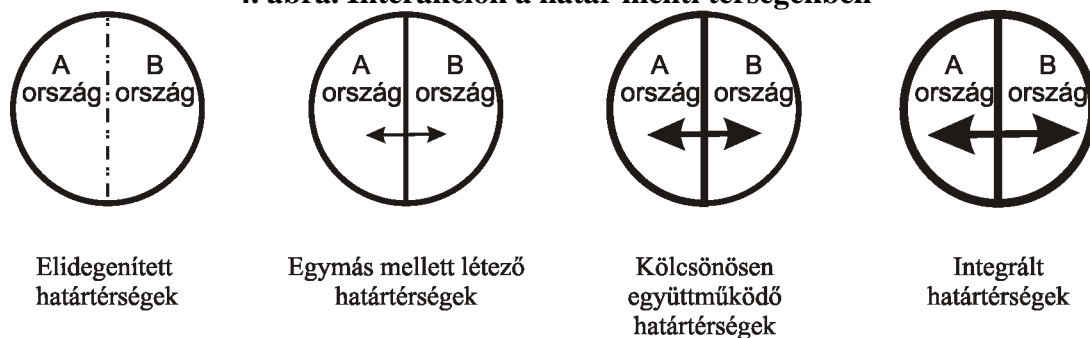
A határon átnyúló kapcsolatok előfordulása a tér azon szegmensére jellemző, ahol az államhatár jelenlétéből fakadó társadalmi-gazdasági összetevők összessége már csak gyengén, vagy egyáltalán nem érzékelhető. Az itt lezajló interakciók általában az érintett országok valamely centrum, vagy központi jellegű területéről indulnak ki, és ezek között a szereplők között is bonyolódik le a tényleges együttműködés. A határon átnyúló kapcsolatok egy átfogóbb, nagyobb rendszert alkotnak a határmenti együttműködésnél. A határmenti együttműködések gyakorlatilag a határon átnyúló kapcsolatok azon fajtái, amelyek egy szűkebb határtérségben a centrum területektől általában távol valósulnak meg, legtöbbször perifériális helyzetben.

Mint ahogy már említettem, a területi lehatárolás rendkívül nehéz és a hatásterület egyértelmű kijelölése nem lehetséges. Ezért fontos bemutatnom, hogy a vizsgálati területem hogy határoltam le. Vizsgálatomat nem korlátoztam kizárólag a határmenti kistérségekre és megyékre, hanem a fentiekből következően vizsgáltam az államközi és az azokat jelentősen befolyásoló EU-kapcsolatokat is, hiszen ezekhez igazodnak a már említett centrumok és regionális központok is. Horvátország és Magyarország sem rendelkezik megfelelő

forrásokkal az együttműködés fokozására és elmélyítésére, mindkét országnak jelentős esélye van arra, hogy az EU regionális politikáját szolgáló pénzügyi eszközöket felhasználja és ezáltal dinamizálja rurális (határvidék¹) területein a gazdasági fejlődést.

Mint ahogy már említettem hazánk esetben tapasztalhatjuk, hogy közvetlenül a határ mellett semmilyen vagy csak gyenge kontaktzóna jött létre, míg az ország belső területein néhányszor jelentősebb kapcsolatok alakultak ki. Ez leginkább az ún. „effektív államterület” problematikájával van kapcsolatban (PAP N. 2005). Somogy és Baranya megye Dráva menti területei vonatkozásában ez a probléma a rendszerváltozás óta folyamatosan fennáll.

4. ábra. Interakciók a határ menti térségekben

Forrás: HARDI T. 2009. P. 30.

Mindezek ellenére megállapíthatjuk, hogy egy pozitív fejlődési folyamatnak (kisebb megszakításokkal) lehattunk tanúi az elmúlt két évtizedben. Hardi Tamás határosztályozási rendszerét alapul véve: az 1990-es években még egymás mellett létező horvát-magyar határtérségek elérték a kölcsönösen együttműködő szintet. A két ország között a stabilitás a jellemző és a társadalmi komplementerek elősegítik az interakciók fejlődését. A legfejlettebb szintet, az interaktív határtérséget azonban még nem értük el. Nyomokban, ad hoc jelleggel tapasztalhatók bizonyos eredmények, ezek azonban az „integrált” fogalmat még nem merítik ki (HARDI T. 2009 p. 30).

Az eddigiekből arra a következtetésre juthatunk, hogy a határmenti kapcsolatok szempontjából az egyik legégetőbb permanens probléma az egykor jól működő vonzaskörzetek feldarabolódása (csökkenése) és a csonka helyzet részleges stabilizálódása. Ezért szeretnék néhány gondolat erejéig említést tenni Lösch néhány megállapításáról. A vonzaskörzet, avagy a piacterület torzulását nem csak a vámfunkcióval rendelkező politikai

¹ Erdősi Ferenc (1988) szerint: a határmentiség nem minden esetben okozója a társadalmi-gazdasági periférikus helyzetnek.

határ okozhatja. A határok légiesedésével a periférikus helyzet ugyanúgy fennmaradhat és csak a centrum-centrum relációban indulhat el a kapcsolatok erősödése. Emellett az eltérő gazdasági körülmények is megindíthatják az egyes határmenti területek és központjaik aktivitását, és bizonyos tevékenységi körökben elindulhat egyfajta specializálódás is. A későbbiekben a disszertáció további fejezeteiben is láthatjuk majd ezt (NIEBHUR, A.-STILLER, S. 2004, RECHNITZER J. 1999).

Disszertációm későbbi elemzéseit tekintve ki szeretnék térni az intézményi kapcsolatok jellegére és ezeken belül a későbbiekben megjelenő **eurorégiók** problémakörére is. Az intézményi kapcsolatok közül az állami szervezeteket és a települési- és városközi kapcsolatokat kell megemlítenem. A határon átnyúló kapcsolatok vizsgálata szempontjából ezek is a kutatás tárgyát képezik a fenti definíciók alapján. Ezek keretében épültek ki az első kapcsolatok. Történetiségét tekintve az első eurorégiós kezdeményezések Nyugat-Európában jelentek meg (holland-német, francia-német relációban) olyan határok mentén, amelyek a történelem során nagy geopolitikai érzékenységre tettek szert. Megállapíthatjuk, hogy a XXI. század Európája a régiók Európája lehet. A regionalizmus nyugat-európai modellje összeurópai modellé válhat.

Az eurorégió, vagy ma már egyre gyakrabban eurégió nevet akkor használják, amikor egy olyan területet akarnak megjelölni, ahol a kölcsönös interregionális, vagyis a határokat áthidaló gazdasági, szociális, kulturális, illetve más jellegű együttműködések léteznek kettő vagy több állam, illetve a helyi kormányzatok között (SÜLI-ZAKAR I. 1996).

„Az eurorégió a határmenti együttműködés formalizált struktúrája, amely magába foglalja a helyi és a regionális hatóságok képviselőit, valamint esetenként a társadalmi és gazdasági partnereket. Az eurorégió sajátos szervezeti felépítéssel rendelkezik, amelynek legmagasabb szintje a választott tanács, ezt követi a bizottság, továbbá a tematikus munkacsoportok és az állandó titkárság” (ÉGER GY. 2000 p. 11).

A nyugat-európai szakirodalmi források alapján az alábbiak szerint foglalhatjuk össze az eurégiók legfontosabb jellemzőit: a határmenti együttműködés legeredményesebb formái Európában, amelyek segítenek leépíteni a határmenti területek fejlődésbeli különbségeit, erősítik az emberek egymás iránti bizalmát és együttműködését, a jó szomszédság és az integráció gyakorló terepei, segítik a múlt negatív politikai örökségének felszámolását, valamint Közép-Európa betagozódását az EU-ba.

3. A FÜGGETLEN HORVÁTORSZÁG LÉTREJÖTTE ÉS INTEGRÁLÓDÁSI FOLYAMATA AZ EURÓPAI UNIÓBA

3.1. Horvátország a függetlenség kikiáltásától a „Tuđman éra” végéig (1991-1999)

Jugoszláviában Titó halála (1980) után egy évvel a jugoszláv állam belső feszültségei egyre jobban a felszínre kerültek. Horvátországban is feléledt a nacionalizmus (GULYÁS L. 2005), amelyhez a későbbiekben függetlenedési törekvések is társultak. A „titói Jugoszláviában” Horvátország olyan államokkal került egy államszövetségbe, amelyek egy részével, mint később kiderült csak nyelvi és korlátozott kulturális érdekközössége volt. Az érdekek egyenye közös nevezője hosszútávon kevésnek bizonyult a délszláv állam összetartására. Az érdekazonosság inflálódásával egyre nyilvánvalóbbá vált, hogy a helyzet nem tartható fenn. A horvát politikai elit kezdetben még engedett a „vezető” európai államok nyomásának, hogy konföderatív formában tartsák fenn Jugoszláviát és ideiglenesen konzerválják kilépési szándékukat. Azonban rövid időn belül szembesülniük kellett a Jugoszláv Néphadsereg és a szerb szabadcsapatok agressziójával, amely nyilvánvalóvá tette, hogy csak a függetlenség kikiáltása és a fegyveres ellenállás az egyetlen módja államiségük megteremtésének.

Az 1990 májusában tartott első demokratikus választásokat a HDZ (Horvát Demokratikus Közösség) nyert a horvát reformkommunistákkal szemben a 365 parlamenti helyből 205-öt szerzett meg (LITTLE, A. - SILBER, L. 1995), köszönhetően az angol mintára konstruált egy személyes választókerületi rendszernek. Franjo Tuđman egykori- a jugoszláv börtönök is megjárt tábornok vezette pártot jó adag nacionalizmus és a Jugoszlávián belüli szerb hegemoniával szembeni ellenállás jellemezte. A JSZSZK² vezetőségében az államberendezkedéssel kapcsolatban eszkalálódó viták közepette már látszott, hogy Horvátország számára csak a teljes függetlenség elfogadható.

A nemzetközi helyzet a jugoszláv helyzethez hasonlóan képlékenyen és bizonytalanul alakult. Az EK igyekezett az USA-tól független Jugoszlávia - politikát folytatni, ennek ellenére több tekintetben megosztott volt. Oroszország ellenezte a nemzetközi beavatkozást, az ország belügyének tartotta a probléma megoldását (JUHÁSZ J.-MÁRKUSZ L.-TÁLAS P.-VALKI L. 2003), Washington pedig a szovjet helyzetre koncentrált, emiatt Európa kezdetben tehetetlennek bizonyult az ügyben.

A HDZ hatalomra jutását követően felgyorsultak az események. 1990 augusztusában incidensek kezdődtek a JNA (Jugoszláv Néphadsereg) által felfegyverzett szerb szabadcsapatok és a horvát belügyi és területvédelmi erők között. A horvátországi szerbek

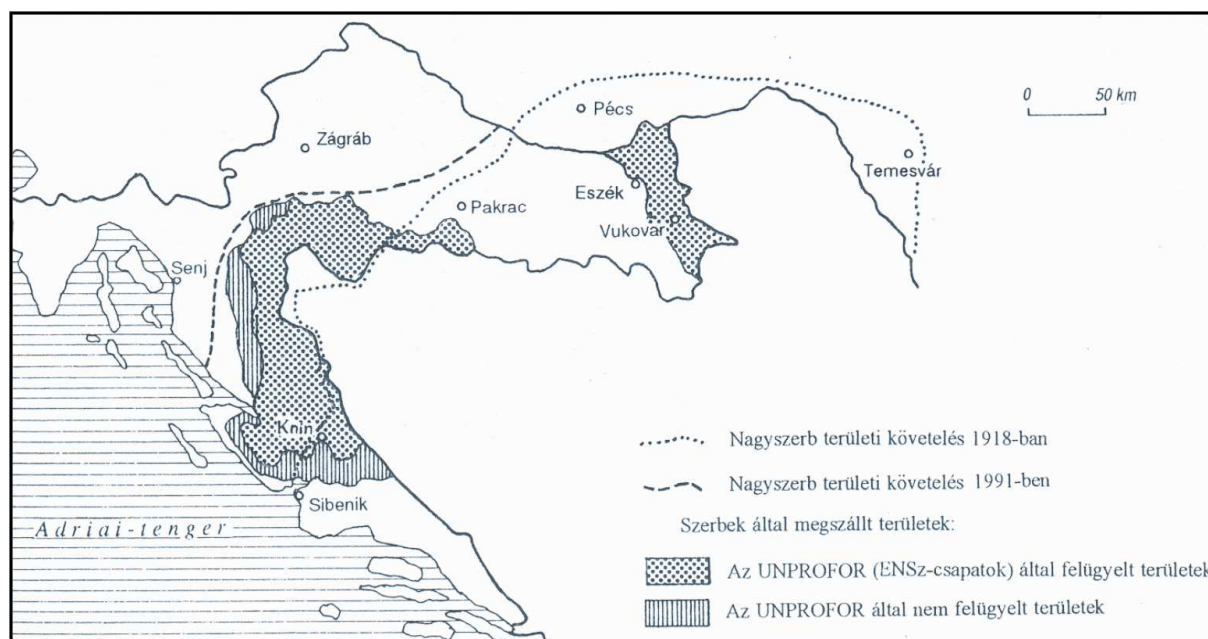
---

² Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság.

létrehozták a Krajinai Szerb Autonóm Területet³, mindennapossá váltak az összetűzések a krajinákban, Knin környékén. Szerbia feltett szándéka volt, hogy a Verőce-Károlyváros vonalig az ellenőrzése alá vonja Horvátországot.

A Szábor 1990. december 22-én elfogadta az új alkotmányt, ezt követően 1991. február 21-én határozat született a Jugoszláviától való elszakadásról. A függetlenség kinyilvánítására 1991. október 8-án került sor (BALI L.-KOLUTÁ CZ A. 2006). Az ősz folyamán a nemzetközi közösség megpróbálta rendezni a kialakult helyzetet és egy Jugoszlávia konferenciát hívott össze. A Lord Carrington által vezetett tárgyalásokon nem sikerült a helyzetet normalizálni, november elejére bebizonyosodott, hogy nem sikerül Szerbiát semmilyen embargóval sem megállítani. Eközben ostromzár alatt volt Dubrovnik és haláltusáját vívta Vukovár.

5. ábra. A horvátországi frontvonalak 1993 elején

Forrás: SOKCSEVICS D.-SZILÁGYI I.-SZILÁGYI K. 1994, Déli szomszédaink története. Bereményi Kiadó, Budapest, p. 327.

Az ENSZ közvetítésének csekély eredményeként a felek beleegyeztek, hogy békefenntartó, UNPROFOR⁴ egységeket telepítsenek a megszállt horvát területekre. A békefenntartók bevonulása nem jelentette a harcok végleges befejezését, egyfajta se béke, se háború állapot jött létre, amely eltartott egészen 1995 augusztusáig (JUHÁSZ J.-MÁRKUSZ L.-

³ Korábban határőrvidék, amelyen a történelem során hosszú időn keresztül szerb határőrök teljesítettek szolgálatot. Jelenleg Horvátország boszniai határterülete. Ezen a területen kiáltották ki a helyi szerbek 1991-ben a Krajinai Szerb Köztársaságot.

⁴ United Nations Protection Force

TÁLAS P.-VALKI L. 2003 p. 81). Eközben az EK 1992. január 25-én elismerte Horvátország függetlenségét.

A horvát hadsereg május elsején indított „Villám” hadművelettel felszabadította Nyugat-Szlavóniát, ezt követően július végén sikeresen bekerítette a krajinákat és augusztusra kiűzte a szerb csapatokat, akikkel együtt csaknem 200 ezer szerb nemzetiségű lakos menekült el. A honvédő háborút lezáró békekonferenciára Daytonban került sor 1995 őszén. A horvát felet Franjo Tuđman elnök, Mate Granić külügyminiszter és Gojko Šušak védelmi miniszter képviselte. Tuđman elsődleges célja Kelet-Szlavónia visszaszerzése volt, mert a hadműveletek során nem sikerült felszabadítani, valamint a Kotori-öböl bejáratát őrző Prevlaka-félsziget megtartása, ezen felül még igényt tartott néhány hercegovinai területre (JUHÁSZ J.-MÁRKUSZ L.-TÁLAS P.-VALKI L. 2003).

Az egyetlen ténylegesen nyílt területi kérdésről Kelet-Szlavoniáról a felek hamar megegyeztek. Két éves, átmeneti idő után 1998. január 15-én visszakerült Horvátországhoz az Erdődön (Erdut) kötött egyezménynek (1995. november 14.) megfelelően. Ezzel a területi integritás az országnak helyreállt.

1999 decemberében Franjo Tuđman halálával egy kilenc éves szakasz zárult le Horvátország történelmében. A kezdetben Nyugat-Európában kedvelt (kiváltképp Németországban) vezetőből az évtized végére erősen kritizált államférfi lett, aki regnálása vége felé tevékenységével már hátráltatta a kapcsolatok fejlesztését Európával.

A fentiekből látható, hogy vezetésével alakul a HDZ tömegmozgalomból olyan párttá, amely az országot elvezette az önállóság elnyeréséig. A függetlenség elnyerése, a horvát államiság megteremtése kétségkívül az ő érdeme. Az ifjú államot sikerült integrálnia több nemzetközi szervezetbe is. 1992 május 22-től Horvátország tagja az ENSZ-nek, valamint ugyanazon év decemberétől a Nemzetközi Valuta Alapnak (TUĐMAN, F. 1996).

A honvédő háború kitörését követően a horvát politikai rendszer kialakulása sajátos utat vett. A demokrácia kiépítésével a demokratikus intézmények létesítésével egyidejűleg a Jugoszláviából való kiválással és egy független állam építésével is meg kellett birkóznia. Ennek az lett az eredménye, hogy a működőképes demokratikus intézmények kiépítése és a demokratikus értékek megjelenítése a horvát elit, illetve a lakosság nagy részétől csak kevés érdeklődést kapott. A nemzetállam építésének feladata dominált az „aktorok” stratégiájában (HELMERICH, A. 2005).

A politikai rendszer korporatív jegyeket hordozott, többször az alkotmányos viszonyok feszegetésével, olykor egy kis nepotizmussal tarkítva. Ezt mutatta a zágrábi polgármester beiktatása körüli huzavona is az 1995-ös helyhatósági választások során, amikor

is az államelnök nem volt hajlandó az alkotmányos kötelezettségeinek eleget tenni és nem iktatta be az ellenzék nyertes jelöltjét a polgármesteri pozícióba. Regnálása során a parlament többször csak formális szerepet kapott, ezt azzal indokolta, hogy ilyen nagy szervezettel nehéz fajsúlyos döntéseket hozni. Felvásároltatta, illetve cenzúrázta holdudvarával azon sajtótermékeket, amelyek befolyásolhatták a közvéleményt és bírálták őt. Ha mindezt összegezzük, akkor láthatjuk, hogy Tuđman kevés demokratikus érzékkel rendelkezett.

A „nyugat” nemcsak belpolitikáját, hanem több esetben külpolitikáját is pellengérré állította. Ebben jelentős szerepet játszott az általa felkarolt tézis, hogy Horvátország történelmi joggal rendelkezik Bosznia-Hercegovina egyes területeinek megszerzésére. Ez mindenképpen ellentétes azzal a határok sérthetlenségét követő felfogással, amely fundamentuma az Európai Integráció létrejöttének és Európa hosszú távú stabilitásának. E törekvéseket bizonyították az SFOR erőinek 1999 októberében Mostarban talált bizonyítékai is, amelyek szerint a horvát titkosszolgálat közreműködött a BiH területén lévő, a BiH-hel párhuzamos horvát közigazgatás kiépítésében és működtetésében (JUHÁSZ J.-MÁRKUSZ L.-TÁLAS P.-VALKI L. 2003).

Összességében egy meghatározó, de a végére a történelem által meghaladott, ellentmondásos szakasz zárult le 1999. december 2-án Horvátországban.⁵

3.2. Horvátország politikai földrajzi helyzete és geopolitikai „ön újrameghatározása”

1918-tól, amióta Horvátország a Szerb-Horvát-Szlovén Királyság, majd Jugoszlávia része, azóta folyamatosan aktív tényező a Balkánon. A jugoszláv állam a két világháború között és az azt követő időszakban is a „balkáni egyensúly” egyik legfőbb tartópillére volt. Ezt igazolják az elmúlt évek etnikai feszültségektől terhelt háborús cselekményei is, amelyek befolyással bírnak napjaink történéseire is.

Mielőtt kitérnék az új önmeghatározás elemeire, érdemes felvázolnunk, hogy milyen földrajzi tényezők befolyásolják az ország geopolitikai meghatározottságát. Nehezen találhatunk még egy ilyen országot, amely Európa négy különböző kultúrterületének határán helyezkedik el: az „Alpi térség”, Pannon-medence, Mediterránium, Dinári-hegység-„kontinentális Balkán”. Ezt tovább bonyolítják az ország alakjából adódó nehézségek. Területvédelmi szempontból fontos megvizsgálni milyen jellegűek a határai és számszerűen mi jellemzi őket. A 56 542 km² területű ország 2 028 km hosszú szárazföldi határral rendelkezik (CVRITLA V. 2000). A teljes szakaszból 1 755 km hosszú szakaszon a Balkán két

---

⁵ Franjo Tuđman horvát államelnök halálának az időpontja, aki gyakorlatilag egy irányított demokráciát működtetett az országban. Ezt az európai államok többsége erős kritikával szemlélte.

legfeszültebb helyzetben lévő államával, Bosznia-Hercegovinával és Szerbiával érintkezik, teljes határainak csak 41%-án valamely EU tagállammal (Magyarország, Szlovénia) (ŽUNEC, O. (szerk.) 2000 p.186.).

Meg kell még említenem a területet befolyásoló kulturális behatásokat is. A pravoszlavizmus és az iszlám által érintett terület, ahol folyamatos a német és az olasz befolyás, amelyek mellé még gyengén érvényesülő magyar törekvések is társulnak⁶.

Az utóbbi tíz évben jelentősen átstrukturálódott a horvát geo- és szomszédság politika, katonapolitikai szempontok túldimenzionálása csökkenőben van. Horvátország egyre jobban kihasználja, hogy stratégiaileg fontos szubrégiók találkozásánál fekszik. Egyfajta kapocs szerepet igyekszik betölteni a fent említett négy szubrégió között, ezzel eleget téve az EU elvárásainak is.

A 2000. január 3-án lezajlott választásokat követően a politikai és a kulturális elit jelentős része átértékelte az ország Európai Unióhoz, valamint a kontinensen fekvő valamennyi országhoz, különösen a Balkán-félsziget államaihoz való viszonyát. Ennek eredményeként fogalmazódott meg: „Az új Horvátországnak a stabilitás támaszpontjává kell válni az Adrián, Közép-Európában és a Balkánon”(CVRITLA V. 2000). Az említett mondat jól tükrözi a szemléletváltást, amely felgyorsította az Európai Unióhoz való csatlakozási folyamatot, és az azt előkészítő eseményeket.

3.3. A horvát csatlakozási folyamat

A 2000-es képviselőházi választásokat a két ellenzéki koalíció a SDP-HSLS és a HSS-IDS-LS-HNS⁷ nyerte. Az új kormány programjának fontos része volt a jogállamiság megerősítése, a parlamentnek felelős kormányzás visszaállítása és az alkotmány módosításával az elnök jogkörének csökkentése.

A függetlenségi háborút követő biztonságpolitikai lépések sorozataként egy államfői találkozó keretében az egykori háborús felek Szarajevóban megerősítették a daytoni megállapodást. A csökkenő elszigeteltség eredményeként csatlakozott a WTO-hoz és a CEFTA-hoz, ennek köszönhetően több tucat szabadkereskedelmi egyezményt kötött.

Ivica Račan miniszterelnök nagy hangsúlyt fektetett a szomszédos országokkal és az EU-val való viszonyok normalizálására, a vitás kérdések rendezésére. Ennek egyik sikereként Horvátország 2000 decemberében csatlakozott a CARDS programhoz (BALI L.-KOLUTÁ CZ A.

---

⁶ A Magyar Köztársaság jelenleg követő, és nem kezdeményező külpolitikát folytat. A külpolitika megfelelő koncepcionális kezdeményező képességének hiányával magyarázható a jelenlegi gyenge magyar befolyás a Balkánon.

⁷ Szociáldemokrata Párt-Horvát Szociálliberális Párt-Isztriai Demokratikus Gyűlés-Liberális Párt-Horvát Néppárt.

2006). A szomszédos országok közül Magyarországgal és Olaszországgal kifogástalan kapcsolatokat alakított ki, Bosznia és Hercegovinával pedig az egyenlőségen alapuló viszonyt hozott létre. Szlovéniával kapcsolatban több nyitott kérdés maradt. A két országnak a mai napig éles vitái vannak a tengeri határaikról (SOKCSEVICS D. 2004). A Szerbiával való viszonya jelenleg még mindig inkább kielégítő, mint barátságos.

2000 novemberében Zágrábban megkezdődtek a tárgyalások az EU-val a Stabilitási és Társulási Megállapodást (SAP) illetően.⁸ A szerződés megkötésére 2002. január 1-én került sor. A SAP egyik sarokpontja a regionális együttműködés, amely a térség újra integrálódását segíti elő.

A 2003. február 21-én benyújtott horvát csatlakozási kérelmet az Európa Tanács továbbította az Európai Bizottságnak. A Bizottság 2004 áprilisában hozta nyilvánosságra állásfoglalását az ország uniós csatlakozási kérelmével kapcsolatban, amely a következőket tartalmazta: „Horvátország egy működőképes demokrácia, ahol garantált a jogállamiság és működő a piacgazdaság. Az alaptörvényekkel kapcsolatban semmilyen probléma nem merül fel. Hosszútávon megállapította, hogy a horvát együttműködés a háborús bűnösök felkutatásában jelentősen javult”⁹. A jelentés azonban több hiányosságra mutat rá a kisebbségi jogok, a menekültek visszatelepítése, a regionális együttműködés, a korrupció elleni harc, valamint az ICTY¹⁰-vel való együttműködés terén. Ajánlásokat tartalmaz a háborús bűnösök mielőbbi Hágába való szállításáról¹¹.

2003 májusában Thesszalonikiben a „Nyugat-Balkán” csúcson az Európai Bizottság kinyilvánította, hogy fokozza részvételét a Nyugat-Balkán európai integrációjának segítésében, valamint felvázolta a csatlakozás menetét az erre váró országoknak, köztük Horvátországnak. Az EU így igyekezett politikájával megerősíteni a nyugat-balkáni integrációs folyamatokat, ezzel hosszú távú perspektívát nyújtva a csatlakozásra vágyakozó államoknak. A megállapodásra, azzal a céllal került sor, hogy meggyorsítsák az uniós csatlakozásra való felkészülését az egykori jugoszláv tagköztársaságoknak, így Horvátországnak és Albániának.¹²

---

⁸ A Stabilitási és Megállapodási Egyezményhez tartozó nyugat-balkáni államok egy olyan politikai egyezmény részesei, amelyben vállalják, hogy felkészülnek az EU- csatlakozásra.

⁹ <http://europa.eu/scadplus/leg/de/lvb/r18002.htm> Letöltés ideje: 2008. január 2

¹⁰ Nemzetközi büntető törvényszék az egykori Jugoszlávia területén a háborús bűnösök felkutatására

¹¹ <http://europa.eu/scadplus/leg/de/lvb/r18002.htm> Letöltés ideje: 2008. január 2.

¹² Kroatien-Beziehungen EU. Wichtige Schritte in Richtung EU-Beitritt. <http://europa.eu/scadplus/leg/de/lvb/r18002.htm> Letöltés ideje: 2008 január 2.

Az Európai Bizottság összességében egy pozitív állásfoglalást állított ki Horvátországról. Feltételül szabta a társadalmi-gazdasági rendszer további átalakítását, az Európai Unióhoz való közelítését azon területeken, amelyek később a csatlakozási tárgyalások alapját képezik.

Horvátország és Európa „új” érdekei közös nevezőre jutottak, amely lehetővé tette a kapcsolatok intenzitásának növelését. A „hol a helyünk Európában ?” kérdés sikeres megválaszolása után elindulhatott a közeledés (2005. február 15.), amely az ország Unióba való meghívásával, majd a csatlakozási tárgyalások megindulásával teljessé vált ki. A folyamat utolsó talán csak jelképes akadályá Ante Gotovina háborús bűnökkel vádolt tábornok volt, akit a Kanári-szigeteken fogtak el.

A csatlakozási tárgyalások (2005. október 3.) megkezdése után jól kirajzolódott, hogy Horvátország megérett a csatlakozásra, azonban számtalan probléma leküzdése vár még magára. A területi közigazgatás regionalizációja, az állami szervek dekoncentrációja már megindult, ez azonban még csak az államigazgatás felsőbb szintjein van kialakulóban, az alsóbb szintű társadalmi-gazdasági rendszerben még kevésbé érzékelhető. Az ország továbbra is magán hordozza a jugoszláv időszakból örökölt „túlbürokratizáltság” jegyeit, amelyek nehezíteni fogják az integrációt.

Az Unióba való belépés előtt kötelezően teljesítendő harmincnégy kérdéskörből eddig 15 van megnyitva és hetet már le is zártak, a többi még a megnyitás előtti fázisban van. A megnyitott fejezetek alapján több fontosabb megállapítást is tehetünk Horvátország társadalmi-gazdasági helyzetére (*1. táblázat*).

Egy olyan piacgazdaság képe tárul elénk, ahol a törvényi szabályozás nem minden területe idomul még teljesen az Európai Unió szabályrendszeréhez. A 2000 óta hatalmon lévő kormányzatok mindegyike elkötelezett híve volt az átalakításnak, így a jelenlegi 2007-ben hatalomra került HDZ vezette koalíció is.

1. táblázat. A horvát EU - csatlakozás tárgyalási fejezetei¹³

1. Áruk szabad mozgása	megnyitva
2. Munkaerő szabad mozgása	megnyitva
3. Vállalat alapítás és a szolgáltatások szabadsága	megnyitva
4. Tőke szabad mozgása	nincs megnyitva
5. Közbeszerzés	megnyitva
6. Kereskedelmi társaságok jogai	megnyitva
7. Szellemi tulajdon védelme	ideiglenesen lezárva
8. Versenypolitika	nincs megnyitva
9. Pénzügyi szolgáltatások	megnyitva
10. Információs társadalom és hírközlés	ideiglenesen lezárva
11. Mezőgazdaság és vidékfejlesztés	nincs megnyitva
12. Élelmezésbiztonság, állategészségügy és növényvédelmi politika	nincs megnyitva
13. Halászat	nincs megnyitva
14. Közlekedés	megnyitva
15. Energetika	megnyitva
16. Adópolitika	nincs megnyitva
17. Monetáris- és gazdaságpolitika	ideiglenesen lezárva
18. Statisztika	megnyitva
19. Szociális politika és foglalkoztatás	megnyitva
20. Vállalkozás- és iparpolitika	ideiglenesen lezárva
21. Transzeurópai hálózatok	megnyitva
22. Regionális politika és a strukturális eszközök szabályozása	nincs megnyitva
23. Igazságügy és alapjogok	nincs megnyitva
24. Igazság, szabadság és biztonság	nincs megnyitva
25. Tudomány és kutatás	ideiglenesen lezárva
26. Oktatás és kultúra	ideiglenesen lezárva
27. Környezetvédelem	nincs megnyitva
28. Fogyasztó- és egészségvédelem	megnyitva
29. Vámunió	megnyitva
30. Külkapcsolatok	ideiglenesen lezárva
31. Katona-, Biztonság- és Védelempolitika	nincs megnyitva
32. Pénzügyi felügyelet	megnyitva
33. Pénzügyi és költségvetési rendelkezések	megnyitva
34. Intézmények	-
35. Fennmaradó kérdések (még nyitottak)	11
Az Európai Tanács által megnyitásra engedélyezett fejezetek száma	22
Ideiglenesen lezárt fejezetek	7

Forrás: a szerző saját szerkesztése a Horvát Köztársaság Külügyminisztériumának 2008. december 22-én kiadott jelentése alapján.

¹³ <http://www.eu-pregovori.hr> Pregled stanja procesa pregovora. 2008december 22.

Az eddigi gazdaságpolitika a hazai vállalkozások szubvencionálásával igyekezett a belső keresleten alapuló gazdasági növekedést serkenteni, amelyhez természetesen még hozzájárultak az Adria turizmusából származó bevételek is. Ezt mutatja, hogy a vállalkozásokkal és az adózással, a versenypolitikával, a szociális- és foglalkoztatáspolitikával kapcsolatban merülnek még fel megválaszolendő kérdések.

A 27-ek a brüsszeli értekezleten beleegyeztek, hogy a horvát-olasz-szlovén tengerjogi vita lezáratlansága ellenére megnyissák az egészség- és fogyasztóvédelmi, valamint a külügyi fejezetet is. Az EU azt várja el Horvátországtól, hogy ne egyoldalúan érvényesítse az általa deklarált tengeri "környezetvédelmi és halászati övezet" védelmét, amely a külföldi halászhajók korlátozását jelentené. Ezt Zágráb ez évtől, 2009-től tervezné, de Róma és Ljubljana azt szeretné, ha a kizárás az EU-partnerekre nem vonatkozna¹⁴.

Az EU már a tengeri határral kapcsolatos vita kipattanásakor figyelmeztette Horvátországot, hogy nem szeretné, ha az EU-hoz tartozó országok hajói 2008. év január 1-től "nehézségekkel találnák magukat szembe", mert az "negatív hatással járhatna" a csatlakozási tárgyalásokra.¹⁵ Brüsszel már több magas szintű találkozót szervezett a témában. Horvátország reményei szerint e vitától függetlenül is zavartalanul folytatódhatnak a csatlakozási tárgyalások. Mindenképpen megoldást kell találni az Adria védelmére, mert a halállomány veszélyben van. A probléma megoldása végett tárgyalások folynak Olaszországgal és Szlovéniával. A Horvát Kormány azonban nem tehetett mást, mint hogy 2008. január 1-től érvénybe léptette a „környezetvédelmi és halászati övezet” védelmével kapcsolatos rendelkezéseket, mert erre parlamenti döntés kötelezte.

Szlovénia nem kívánja deklaráltnak akadályozni a tengeri határvita nyomán kialakult nézeteltérés miatt Horvátország EU csatlakozási folyamatát. Azonban egyértelmű, hogy a csatlakozási folyamat befejezéséig¹⁶ rendezniük kell a kérdést!

3.4. Horvátország részvétele az előcsatlakozási programokban

A horvát politikai gondolkodásba már 1998-tól fogva komoly igényként fogalmazódott meg az EU-csatlakozás. Ivó Sanader akkori miniszterelnök szerint félre kell tenni az EU szkepticizmust. A berlini fal leomlása, a kétpólusú világ megszűnése után Horvátországnak szükséges akár függetlensége részleges feladásával is csatlakozni az Európai Unióhoz. A hasonló nagyságú országokban (Írország, Finnország, Portugália, Görögország),

¹⁴ <http://www.ma.hu/page/cikk/ab/0/179622/1> Letöltés ideje: 2007. december 10

¹⁵ <http://www.ma.hu/page/cikk/ab/0/179622/1> Letöltés ideje 2007 december 10.

¹⁶ A csatlakozási folyamat feltételezett legkorábbi befejezése 2011.

mint Horvátország jelentős gazdasági-potenciál fejlődést idézett elő az uniós csatlakozás. Az országnak be kell látnia, hogy a jövőbeli célok megvalósítására csak az EU céljaival egybecsengve van esély (SANADER I. 2000 p. 284.)

Az EU valójában csak a maastrichti egyezmény érvénybe lépése után tudott hatékonyabban fellépni Délkelet-Európa biztonsága és integrálása érdekében. Ekkor fogalmazódott meg az a markáns álláspont, hogy csak erős demokráciákat hajlandó támogatni az unióba vezető úton.

Ezen elvet felismerve cselekedtek a 2000-től napjainkig hivatalban lévő horvát kormányok. Az alkotmányt átalakítva egy „fél elnöki” politikai rendszert hoztak létre, a parlament szerepét erősítve. Új alapokra helyezték szomszédságpolitikájukat a volt jugoszláv tagállamokkal kapcsolatban is. Ennek jelentős ösztönzője volt az, hogy csak akkor kapnak bármiféle esélyt az integrációra, ha a békés együttműködésre törekednek.

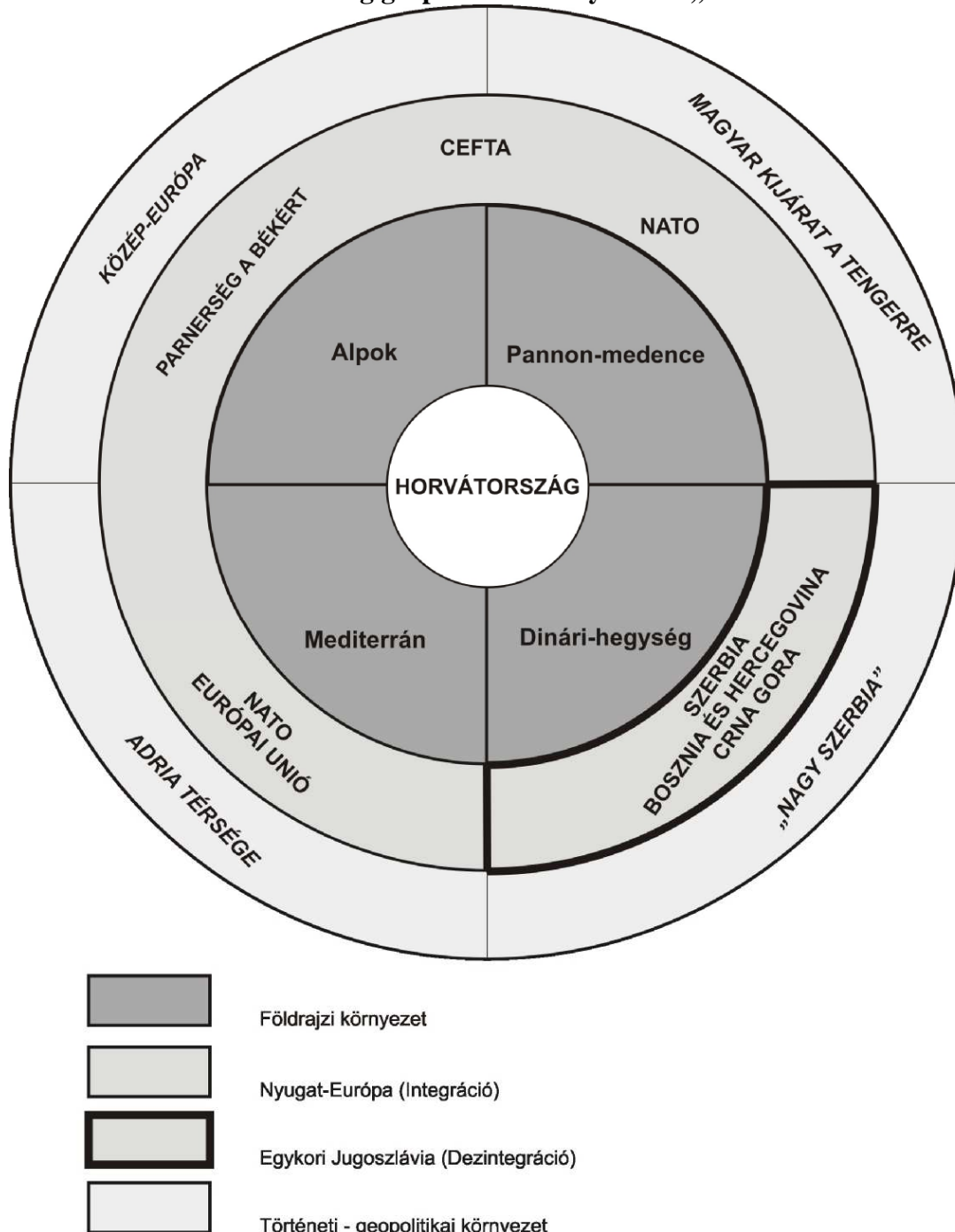
Minden probléma és külpolitikai eszme-futtatás ellenére az EU számára fontossá vált Horvátország csatlakozása az Unióhoz. Úgy tűnik, hogy a mindenkori horvát vezetés ezt felismerve az Unió érdekeinek és kívánalmainak megfelelő, vagy legalább ahhoz közelítő politikát igyekszik kialakítani.

Horvátország felvétele az Európai Unióba fontos stratégiai cél, mert jelentős biztosítékot nyújt a Nyugat-Balkán középtávú stabilizációja szempontjából. A jövőbeni EU tag Horvátország, mint geopolitikai tényező stabilizátorként fog hatni a térségre. Szerbia politikailag folyamatos instabilitást mutat, a területi revízióban és az agresszív szomszédságpolitikában érdekelt nacionalista erők többször is résztvevői a demokratikus úton hatalomra jutott szerb kormányoknak. Szerbia nehezen tud szembenézni azzal, hogy folyamatos területveszteségek érik, emiatt jelentős állami és társadalmi deficit érezhető. Bosznia-Hercegovina belső egysége és határainak állandósága instabil, jelenleg a főmegbízott intézménye biztosítja csak az állam működését (6. ábra). E folyamatok erősen terhelik az egységes országnak nehezen tekinthető Bosznia-Hercegovinában zajló belpolitikai és nemzetiség politikai eseményeket. Így mindenképpen fontos egy uniós tag jelenléte a szomszédságban, amely erősítheti a Balkán-félsziget stabilitását. Romániával, Bulgáriával, Magyarországgal együtt a demokratikus államok „satujába” szoríthatja az instabil Szerbiát, valamint Bosznia és Hercegovinát.

A Nyugat-Balkán stabilitásának megőrzése és helyreállítása érdekében indította el az Európai Bizottság 2000 decemberében a CARDS programot, amellyel nyilvánvalóan demonstrálta, hogy pénzeszközöket sem sajnálva érdeke a terület biztonságának, békéjének megőrzése. Ennek célja az, hogy a nyugat-balkáni országoknak segítséget nyújtson a

regionális problémáik megoldásában és a gazdasági és politikai rendszerük megreformálásában. Az intézkedés szándéka, hogy elősegítse a régió államai közötti társadalmi-gazdasági együttműködések újbóli kialakítását, elmélyítést. E célkitűzést a Stabilizációs és Társulási Folyamat¹⁷ fektette le.

6. ábra. Horvátország geopolitikai környezete a „honvédő” háború után

Forrás: az ábra a szerző saját szerkesztése CVRČIĆ, V. 2000 Republika Hrvatska – gateway prema jugoistočnoj Europi alapján.

¹⁷ Stabilization and Association Process, SAP.

A SAP gyakorlatilag egy stratégia, amelynek részeként az EU támogatja és együttműködik a térség államaival, hogy a jövőben a megszabott feltételeket teljesítve számukra is megnyíljon a lehetőség az EU-csatlakozásra. A folyamat keretében az EU Stabilizációs és Társulási Szerződéseket¹⁸ kötött a nyugat-balkáni régió államaival. Ezek a szerződések a politikai együttműködést teremtik meg az EU és az érintett államok között. E folyamat részeként hozta létre az EU a CARDS-ot, mely lehetőséget nyújt arra, hogy az EU pénzügyileg is támogassa ezeket az országokat céljaik elérésében. 2000. március 29-én Brüsszelben tartott „donor konferencián a térség számára 1.8 milliárd Euró támogatást ítélték oda” (KERIM, S. 2007 pp. 158-159).

Mielőtt Horvátország belépett volna a csatlakozásra várók csoportjába csak a CARDS állt a rendelkezésre. A teljes hozzáférési jogosultságot 2002. március 27-én kapta meg, miután megszületett a keretegyezmény a programban való részvételről. A 2002-2004 közötti időszakban összesen 255 millió euró került felhasználásra. Miután 2004 júniusában Horvátország belépett a csatlakozásra várók csoportjába, az Európai Bizottság döntése alapján még az év október 6.-ától három előcsatlakozási alap használatára kapott jogosultságot: PHARE, ISPA, SAPARD. A fejlesztési összegek felhasználásának azonban elengedhetetlen feltétele volt a stratégiai tervezés. A horvát kormány az elvárásoknak megfelelően el is készítette a csatlakozási tárgyalások megkezdéséig szükséges operatív lépések és azok pénzügyi rendszerét. A 2005-ös évben a PHARE révén csaknem 80 millió, az ISPA segítségével pedig 25 millió euró támogatáshoz jutott az ország. A 2006-os év folyamán az előcsatlakozást segítő források tovább bővültek, a PHARE-ből 25 millió, a ISPA-ból 35 millió a ténylegesen megnyíló SAPARD-ból pedig 25 millió euró került felhasználásra. (BAKALOVIC, A. 2005).

2004. december 21-én az Európai Unió és Horvátország aláírta a Stabilizációs és Társulási Egyezmény (SAA) csatlakozási jegyzőkönyvét. SAA ratifikáció lezárulta után új fejezet kezdődött az EU és Horvátország kétoldalú viszonyaiban. Déli szomszédunk kötelezettséget vállalt a regionális együttműködés, a politikai párbeszéd és a szabad verseny fejlesztésére, valamint széleskörű együttműködésre a közösségi politikák területén.

---

¹⁸ Stabilization and Association Agreements.

3.5. A ZERP és a horvát EU-csatlakozás néhány aspektusa

A ZERP¹⁹ miatt keletkezett konfliktusról elengedhetetlen néhány mondatot ejteni, hiszen jelentősen befolyásolja az EU és Horvátország viszonyát. Mielőtt felvázolnám a jelenlegi helyzetet, fontos tudni, hogy Olaszországgal még 1968-ban Jugoszlávia egyezett meg, és húzta meg a két állam határát az Adria mértani közepén.

A Szábor 2003. október 3-án hozott döntést a ZERP létrehozásáról. Már 2004. június 4-én Horvátország és az EU Brüsszelben aláírta az ún. „Közös jegyzőkönyvet” - amely komoly lépés volt a horvát csatlakozási tárgyalások megkezdése felé- már akkor is jelentős figyelmet kapott az ügy. Az Európai Tanács 2004 júniusi nyilatkozata ezzel kapcsolatban a következő volt: „...Az Európai Tanács tudomásul veszi az azt megállapító horvát határozatot, hogy az ökológiai és halászati védelmi zóna egy tényezője sem vonatkozik az EU tagállamokra. E vonatkozásban üdvözi az Olaszország, Szlovénia és Horvátország által 2004. június 4-én, Brüsszelben tartott háromoldalú ülésen elért megállapodást.” Ezt követően a dokumentumot az uniós dokumentáció és szóhasználat már megállapodásként említi. A fenti két dokumentummal összhangban a ZERP 2004. október 3-án lépett hatályba, de az EU tagállamokra nem terjedt ki.

A jelenlegi helyzetben (2009) még mindig nehéz megfejtetni, hogy mit akar pontosan Horvátország ezzel a döntéssel. 2007 decemberéig, a választásokig viszonylag csend volt az ügyben, bár az álláspontok nem közeledtek. Az olaszok egyszer felvetették, hogy ha a vitás terület felügyeleti jogában meg tudnak egyezni, akkor hajlandóak lennének érdemben is tárgyalni. Egy közös bizottság felállítását javasolták mindhárom országból egy delegálttal. A horvát felségvizeken „ne dirigáljon más” jelszóval ezt Horvátország felháborodottan elutasította. A szlovén EU elnökséggel éleződtek ki az ellentét újból. A horvát kormány bejelentette ugyanis, hogy 2008. január 1-el bevezeti a saját „nemzetközi” előírásainak megfelelő ZERP-et.

Jelen szituációban a két szomszédos, érintett állam, Szlovénia és Olaszország attól tart, hogy a horvátok át akarják rendezni a tengeri határokat és meg szeretnék mondani, hogy ki, hol, mikor, hogyan halászhat az Adrián, miközben a felségvizek ellenőrzését a saját kezükben tartanák. Azonban ne felejtsük el, hogy a horvát európai uniós csatlakozás egyik fontos fejezete a halászati jogra és a szomszédos európai államokat érintő vízi határforgalomra vonatkozó megállapodás.

---

¹⁹ Zaštićenog Ekološko Ribolovnog Pojasa, azaz Védett Ökológiai és Halászati Zóna.

A csatlakozási tárgyalások menetét eddig nem hátráltatta a felségvizek használatával kapcsolatos vita. Az Unió igyekezett rugalmasan kezelni a kérdést. Ennek ellenére a nézeteltérés megoldása jelentős sarokpontja maradt a csatlakozási folyamat sikerének, bár azt érdemben nem akadályozza.

A screening folyamat lezárulta után Zágráb a jegyzőkönyvet úgy értelmezi, hogy az nem nemzetközi szerződés, tehát nincs szerződéses kötelezettsége tovább betartani a törvény halasztását, míg az EU a szerződés betartására hivatkozva kéri a jogszabály további prolongálását. A Szábor 2006. december 15-i határozatával a ZERP hatályát 2008. január elsejével az EU tagállamaira is kiterjesztette. Ezt azzal egészítette ki, hogy kész a párbeszéd folytatására az érintettekkel. A háromoldalú szakértői egyeztetések 2007 nyaráig eredménytelenek maradtak. Szlovénia és Olaszország ugyanakkor elérte, hogy az ÁKÜT²⁰ 2007 decemberi következtetései, valamint a Tanács által szintén elfogadott „Revised Accession Partnership” tegyenek említést a ZERP-ről és a kétoldalú vitás kérdések megoldásának fontosságáról (SCHERCZER K. 2008).

Jelenleg a ZERP-ügy, amely gyakorlatilag a Piráni-öbölből az Adriára való szlovén kijutásról szól, még megoldatlan. Az ügy kapcsán több gondolat is felmerül. Az első, hogy az EU miért nem gyakorol nyomást Horvátországra, a másik, hogy Horvátország²¹ a csatlakozási tárgyalások közepette miért folytat ilyen agresszív politikát egy EU tagállammal szemben. Valószínű, hogy Brüsszel úgy gondolja, hogy jó példával szolgálhat a többi nyugat-balkáni államnak a horvát példával, és ezért engedi a határvitát ilyen sokáig elhúzódnia. Déli szomszédunk viszont úgy tűnik, hogy túlságosan nyeregben érzi magát. Pedig ha az Európai Unió nem is, de Szlovénia él minden egyes lehetőségével, hogy fékezze a csatlakozási tárgyalások menetét. Jelenleg kilenc fejezet megnyitását és kettő lezárását blokkolja. Ha a vita kiéleződik, akkor a 2011-es vélt dátumot nem tudja Horvátország tartani, és kicsúszhat a határidőből.

---

²⁰Általános Ügyek és Külkapcsolatok Tanácsa az Európai Parlamentben.

²¹A közeljövőben Horvátország lesz valószínűleg az utolsó csatlakozó állam 2011-ben.

4. A HORVÁT-MAGYAR POLITIKAI ÉS GAZDASÁGI KAPCSOLATOK

4.1. Az 1990-es évtized, a horvát magyar kapcsolatok újraértékelődése

Az 1990-es évek elején jelentősen megváltozott Magyarország nemzetközi környezete. Megszűnt a Szovjetuniótól való függés és nyilvánvalóvá vált, hogy a KGST és a Varsói Szerződés²² is a végnapjait éli, és szomszédaink mindegyikénél elkezdődött a demokratikus átmenet. A Szovjetunió, Csehszlovákia és Jugoszlávia felbomlásával pedig jelentős geopolitikai súlyponteltolódás játszódott le a Kárpát-medence politikai viszonyait aktívan alakító államok között. A kialakult új helyzetben Magyarország jelentősége és politikai mozgásteret megnőtt. Ha az 1990-es viszonyokat összehasonlítjuk a 2008-assal, akkor megállapíthatjuk, hogy a medence politikai viszonyait alakító 6 állam²³ közül a Magyar Köztársaság területi nagyság és a népességszám alapján 1990-ben az utolsó előtti helyen állt. Napjainkban a kép teljesen másképp fest, a 8 érdekelt ország²⁴ sorában a harmadik helyre kerültünk.

Szovjetunió és Csehszlovákia békés körülmények között, Jugoszlávia pedig egy véres háború során bomlott fel. A mindenkori magyar külpolitika tagadja, hogy bármilyen érdeke fűződött volna a bomlási folyamatok generálásához, ennek ellenére nyilvánvaló, hogy hosszú távon a helyzet stabilizálódása után Magyarország számára pozitív hatásai lesznek, és már vannak a szomszédok felbomlásának, hiszen így a korábbiakhoz képest nagyobb geopolitikai súllyal rendelkezik. A szomszédos országok demokratizálódásával pedig jelentős mértékben javultak a magyar kisebbség érdekérvényesítési lehetőségei, több esetben sikerült kormányzati tényezővé válniuk, például Romániában és Szlovákiában.

A függetlenné vált Szlovénia és Horvátország esetében két olyan stratégiai szövetségesünk lett Ausztria mellett, amelyekkel semmilyen kisebbségeket, vagy más államközi problémát érintő jelentős nézeteltérésünk nincs. Ezzel szemben Trianon következményeként még napjainkban is olykor jelentős konfliktusokat okoz a Felvidéken, Kárpátalján, Erdélyben és a Vajdaságban²⁵ élő őshonos magyar kisebbség védelme és helyzete.

---

²² 1991. február 25-én a szervezet budapesti ülésén aláírták a Varsói Szerződés katonai szervezetének 1991. április 1-jei megszűnéséről szóló dokumentumot. Az ún. szocialista országok a társadalmi-gazdasági rendszerük összeomlása után 1991. június 28-án feloszlatták a KGST-t.

²³ Ausztria, Magyarország, Csehszlovákia, Jugoszlávia, Románia, Szovjetunió.

²⁴ A területi nagyság és a népesség szám alapján kialakított geopolitikai erőrend növekvő sorrendben: Szlovénia, Horvátország, Szlovákia, Szerbia, Ausztria, Magyarország, Románia, Ukrajna.

²⁵ Szomszédaink közül Romániában 1millió 400 ezer, Szlovákiában 570 ezer, Kárpátalján 150 ezer, a Vajdaságban Szerbiában pedig 290 ezer magyar él. Ausztriában, Szlovéniában, Horvátországban a számuk elenyésző csak pár ezerre tehető. Az EU a csatlakozási tárgyalások során kemény feltételeket szabott a

Anélkül, hogy a földrajzi determinizmus hibájába esnék, a jelenlegi magyar államnak a legjobb esélye gazdasági és politikai kapcsolatainak elmélyítésére és érdekeinek érvényesítésére a Kárpátok koszorúja által közre nem fogott országokkal van.²⁶ Ezek közül az elmúlt másfél évtized tanulságait figyelembe véve Szerbia²⁷ kivételt képez. Tehát közép - és hosszú távon csak Ausztriát, Szlovéniát és Horvátországot tekinthetjük megbízható stratégiai partnernek. Témám szempontjából a továbbiakban a horvát-magyar kapcsolatok fundamentumait képező geopolitikai tényezőket szeretném bemutatni.

Magyarország számára hamar nyilvánvalóvá vált, hogy geopolitikai érdekeinek érvényesítésében Horvátország meghatározó partnere lehet. Ebben is jelentős befolyásoló tényezők voltak a közös múltból szerzett pozitív történelmi tapasztalatok.²⁸

Mindkét állam számára rendkívül fontossá vált az 1980-as években felerősödő nagy-szerb törekvések ellensúlyozása, valamint a háború kirobbanásakor meglévő szerb katonai túlerő felszámolása és ezáltal a regionális biztonság megteremtése. Ez szoros kapcsolatban áll a balkáni orosz pozíciószerzéssel. Jelenleg Szerbia rendkívül fontos Oroszország számára, a legjelentősebb „bázis állama” Európában és a Balkánon. Az oroszok jelenléte pozitív töltést adhat a szerb nacionalista erőknek érdekérvényesítő képességük növelésében.

A következő fontos pont a közép-európai együttműködés erősítése²⁹, a közös programokban és majdani projektekben való kooperáció elmélyítése. Ezt a közös gazdasági és kulturális szellemiség előtérbe helyezésével lehetne a leghatásosabban végrehajtani. Az EU határon átnyúló együttműködésre vonatkozó programjai is ezt támogatják.³⁰

A makroregionális érdekérvényesítés mellett jelentős az igény a kétoldalú gazdasági és politikai kapcsolataink intenzív szinten tartására. Horvátország EU-csatlakozását hazánk

---

kisebbségekkel kapcsolatban, amelyeket mind Szlovákia, mind Románia teljesített. A csatlakozás után azonban mindkét országban újból megfigyelhető a magyarellen es erők aktivizálódása. Míg Szlovákiában és Romániában országos szinten is jelen vannak, addig Ukrajnában csak regionális és helyi szinten erősödtek meg újból. Szerbia kisebbségpolitikájára hagyományos külpolitikai eszközökkel nehéz hatást gyakorolni. A jelen helyzetben kérdéses, hogy Magyarország sikeresen tudja-e befolyásolni a vajdasági folyamatokat.

²⁶ A Kárpátok koszorúja még napjainkban is erős geopolitikai választóvonal. Egyik természetföldrajzi határa a Balkánnak, Ukrajnát elválasztja Közép-Európától és erősen determinálja Szlovákia regionális és közigazgatás politikáját.

²⁷ Szerbia az elmúlt évek folyamatos területvesztései miatt jelentős depresszióba esett, amely táptalaja a nacionalista erőknek. Egyenlőre bizonytalan, hogy az Európai Unió tudja-e kezelni és hosszútávon befolyásolni a belgrádi politikai folyamatokat.

²⁸ A több mint 800 éves együttélés során nagyjából pozitív tapasztalatokat szereztek egymásról a magyarok és a horvátok. A Habsburgok hatalmi játszmáinak eredményeként azonban kisebb súrlódások előfordultak, pl. Jelasics akciója 1848-ban.

²⁹ E célból több mezoregionális együttműködési forma jött létre. Ilyen például a Közép-Európai Kezdeményezés, amely az 1989 novemberében létrejött Quadragonálé utódszervezete és a CEFTA, a Közép-Európai Szabadkereskedelmi Társulás.

³⁰ A Magyarország-Horvátország IPA Határon Átnyúló Együttműködési Program 2007-2013 között úgynevezett IPA (Előcsatlakozási Támogatási Eszköz) programként fog működni. A pénzeszköz segítséget nyújt a közösségi vívmányok átvételéhez és segíti a közösségi politikák végrehajtását.

nagymértékben segítheti tapasztalatainak átadásával és a nemzetközi fórumokon a horvát érdekek folyamatos támogatásával. Déli szomszédunk pedig elősegítheti közlekedési kapcsolataink elmélyítését a velünk közvetlenül nem szomszédos, de stratégiaileg fontos³¹ Bosznia-Hercegovinával és megkönnyítheti a tengerre való kijutásunkat is.³²

A térség stabilitása szempontjából elengedhetetlen a nemzeti kisebbségek helyzetének tényleges rendezése és egyezményes szabályozása a nemzetközi normáknak megfelelő módon.

4.2. A horvát-magyar politikai kapcsolatok fejlődése a rendszerváltozástól napjainkig

A horvát-magyar kétoldalú kapcsolatok elemzésénél nem célszerű éles korszakhatárt húznunk és külön vizsgálnunk a Tuđman előtti és utáni időszakot. A horvát-magyar kétoldalú együttműködésünket a „tuđmani Horvátországot” ért európai kritikák érdemben nem befolyásolták. Az első horvát államelnök regnálásának vége helyett, az 1998. január 15. előtti és utáni időszakot kell külön vizsgálnunk. 1998 előtt a területi integritásáért küzdő szomszédunkkal kellett gyümölcsöző kapcsolatot kialakítani, utána már az EU tagságra aspiráló szomszédokkal kellett és kell együttműködnünk. Egyre több közös lehetőségünk lett a regionális gazdasági és határon átnyúló kapcsolatok elmélyítésére.

Az 1990-ben mandátumát megkezdő Antall-kormány megalakulásakor senki sem számított Jugoszlávia felbomlására. A magyar politikát és közvéleményt egyaránt váratlanul érte a szomszédban kibontakozó háború. Politikusaink, határmenti települési önkormányzataink vezetői teljesen ismeretlen helyzetben találták magukat. Határainkhoz közel, szomszédságunkban előzőleg 35 éven át háborús események nem voltak. A frissen megalakult Antall-kormánynak a belső demokratikus átmenet levezénylése mellett, meg kellett küzdenie első jelentős külpolitikai kihívásával is. A Vajdaságban lévő magyar etnikum védelme érdekében a horvát és szlovén függetlenedési törekvésekkel szemben óvatos álláspontot kellett képviselnie.

A frissen hivatalba lépett magyar kormányzat délszláv térséggel kapcsolatos elképzelései és törekvései hamar kirajzolódtak. 1991. június 21-én Jeszenszky Géza külügyminiszter egy többnapos vizitet tartott Jugoszláviában. Ez alkalommal ellátogatott

---

³¹ Bosznia-Hercegovina az elkövetkezendőkben egyre fontosabb gazdasági és kereskedelmi partnere lesz Magyarországnak. A Bosznia-Hercegovinával kapcsolatos külkereskedelmi lehetőségeink sajnos még kihasználatlanok.

³² A tengerre való kijutás a mindenkor magyar állam számára permanens problémaként jelent és jelenik meg ma is. Horvátország EU-csatlakozásával a kialakult közös európai gazdasági térben egyszerűsödnek a lehetőségek az adriai horvát kikötők használatát illetően.

Zágrábba is, ahol megbeszéléseket folytatott. A zágrábi magyar főkonzulátus megnyitása után találkozott a horvát politikai elit több tagjával, közöttük vezető államférfiakkal is. A konzultációk folyamán a felek egyetértettek abban, hogy az eddigi kétoldalú együttműködést új, az addiginál magasabb szintre kell emelni, ki kell terjeszteni a társadalmi lét minden területére. Be kell vonni a kapcsolatok fejlesztésébe a vállalatokat, civil szervezeteket, városokat, iskolákat, el kell mélyíteni a köztük lévő együttműködést és a közvetlen alulról szerveződő kapcsolatokat kell támogatni. Tehát annak ellenére, hogy még létezett és működött a JSZSZK, Budapest Horvátországgal való kapcsolatait már Belgrádot kihagyva Zágrábon át kívánta kiépíteni. Eközben azonban elindult a délszláv ország destabilizálódása és ez a későbbiekben többször is hatást gyakorolt a kül - és belkapcsolatokra (SZILÁGYI I. 2004).

1990 szeptemberében a horvát kormány azzal a kéréssel fordult hazánkhoz, hogy 30 ezer géppisztolyt kíván vásárolni a zágrábi rendőrség számára. Für Lajos hadügyminiszter és Jeszenszky Géza külügyminiszter úgy gondolta, itt az ideje, hogy az 1848-ig visszamenő feszültségek után helyreállítsuk a baráti viszonyt a velünk csaknem 800 éven át államközösségben élő horvát nemzettel.³³ A megkeresést egy tárcaközi bizottság hagyta jóvá, több fegyverkereskedelmi szerződéssel együtt. Az első szállítmány teljesítése után Kadujevič szövetségi hadügyminiszter éles hangnemű üzenetében tudatta Magyarországgal, hogy a jugoszláv kormány semmifajta Zágrábba szánt fegyverszállításhoz nem járult hozzá. A magyar diplomácia tagadta a jugoszláv titkosszolgálatok által is bizonyított tény, de néhány nap múlva azonban magyarázkodásra kényszerült, és ezt követően a fegyverüzletet leállította.

1991 őszeig a fegyveres harcok kibontakozásáig hazánk Jugoszlávia konföderációs formában való fenntartása mellett foglalt állást. A többségében történészekből álló magyar kormány az egykori Osztrák-Magyar Monarchia felbomlásából kiindulva előre látta, hogy Jugoszlávia felbomlása súlyos gazdasági és politikai következményekkel fog járni. Antall József még a horvát és szlovén függetlenségi nyilatkozat előtt figyelmeztette nyugati partnereit a kialakulóban lévő konfliktus veszélyeire. Szavai beigazolódtak, hiszen a Jugoszláv Néphadsereg katonái 1991. június 27-én akciót indítottak Szlovénia ellen. A magyar kormányra nagy súly nehezedett az akkor még 400 ezres Jugoszláviában élő magyarság miatt. De nem tagadhattuk meg szimpátiánkat a velünk szomszédos, önrendelkezés joggal rendelkező Horvátországtól sem és nem vállalhattuk a szembekerülést a vajdasági magyarokat tús helyzetben tartó Szerbiával sem. Hazánk érdeke a fegyveres

---

³³ Egykori külügyminiszterünk úgy véli, hogy ez a szállítmány legfeljebb csak morális támaszt nyújtott Horvátországnak és lényegében nem járult hozzá a fegyveres harcok eszkalálódásához.

konfliktus elkerülése és a Jugoszláviával való baráti viszony fenntartása volt. Antall mindvégig a fegyveres összecsapások megállítását szorgalmazta.

Az egyre elmérgesedőbb jugoszláv helyzet ellenére hazánkba látogatott Franjo Tuđman horvát köztársasági elnök. Látogatásának oka a két országban élő kisebbségek helyzetének rendezése volt. Hazánk elégedetten nyugtázta, hogy déli szomszédunk garantálja az ottani magyar kisebbség jogait. Ennek viszonzásaként Magyarország az eddigi gyakorlattól eltérően biztosította a hazánkban élő délszláv népek mindegyike számára az önálló nemzetiségi szervezetek létrehozását. Ezzel állást foglaltunk az önrendelkezés elismerésére vonatkozó demokratikus jog és igény mellett. Ebben az motiválta a legjobban Magyarországot, hogy Szerbia nem a horvátok önrendelkezési jogát vitatta, hanem a szerbek egy államban való egyesítését tűzte ki célul. Így hazánk az EK-val való egyetértésben 1992. január 15-én elismerte a független horvát államot (JESZENSZKY G. 2003).

Az elismerést követően ugyanabban az évben január 18-án nagykövetségi rangra emelték a zágrábi magyar főkonzulátust és július 5-én megkezdte működését Budapesten a horvát nagykövetség. A diplomáciai kapcsolatok létrehozásával párhuzamosan több magas szintű találkozóra került sor. Április 13-15-én Stipe Mesič a Szábor elnöke tett látogatást hazánkban. December 16-án pedig sor került a Magyar Köztársaság és a Horvát Köztársaság között a baráti kapcsolatokról és együttműködésről szóló szerződés aláírására, amelyet Hrvoje Sarinič horvát és Antall József magyar miniszterelnök látott el kézjegyével. Az egyezmény az ENSZ Alapokmánya, a Helsink-i Záróokmány és az 1990. november 21-én elfogadott Párizsi Charta irányelvei mentén alapozta meg a fiatal Horvátország és hazánk kétoldalú kapcsolatait.

1992-től folyamatosá váltak a tárcaközi találkozók, ugyanazon év novemberében pedig első alkalommal hatpárti magyar delegáció járt Zágrábban és sor került hat új megállapodás aláírására Horvátországgal. 1992. december 15-én pedig megkezdte munkáját a magyar-horvát kormányközi Kisebbségi Vegyes Bizottság a kisebbségvédelmi egyezmény előkészítése céljából. 1993-tól rendszeressé váltak a külügyminiszteri és államtitkári szintű látogatások. A kapcsolatok elmélyítését segítette, hogy a HDZ és a magyar kormány legerősebb pártja az MDF is szívélyes kapcsolatban állt egymással. Antall József külpolitikájában mindig az EK, majd az EU irányelveit követte. A háború folyamán hazánk szigorúan betartotta a térséget illető fegyverszállítási embargót és befogadta a hontalanná vált horvát menekültek ezreit (GULYÁS L. 2005).

Az 1994 nyarán megalakuló MSZP-SZDSZ koalíció visszafogottabb külpolitikát folytatott Horvátországgal. Déli szomszédunk is hasonlóképpen tett kezdetben, óvatosan fogadta a kormányváltást. Keleti György hadügyminiszter szeptemberi, Szent-Iványi István

külsőügyi államtitkár októberi látogatása azonban eloszlatta a félelmeket.³⁴ Az 1995-ös évben több fontos lépést is tett a két fél a kapcsolatok elmélyítése érdekében. Egyik az 1995. április 5-én Eszéken aláírt kisebbségvédelmi egyezmény volt, amely az európai normáknak megfelelően szabályozta az egymás területén élő horvát és magyar nemzetiségek helyzetét. 1995 októberében Horn Gyula miniszterelnök tett látogatást Zágrábban. A kormányfő első horvátországi útja volt ez. Ezt követően 1996 februárjában vizitelt az Okučániban szolgálatot teljesítő magyar kontingensnél. A Magyar Műszaki Kontingens 1996. január 31-én települt ki a Horvátországba 416 fővel (DEÁK F.-HAVASI- LUKÁCS L Z ÉN.). Az egység feladata a háború utáni újjáépítés segítése volt. A kapcsolatok továbbra is problémamentesek maradtak.

1999-ben Orbán Viktor az újonnan megalakult Fidesz-MPP-MDF-FKGP³⁵ kormány miniszterelnöke 1999 januárjában látogatott Zágrábba és még ugyanabban az évben Magyarország 200 millió forintos támogatást nyújtott a drávaszögi és kelet-szlavóniai újjáépítési munkálatokhoz. A háború során és a daytoni békeszerződés után kialakult pangást követően megélénkült a két ország közötti regionális együttműködés és újjáéledtek a testvérvárosi kapcsolatok. Fontos szerepet játszottak a kapcsolatok elmélyülésében a határon átnyúló, az infrastruktúra fejlesztését célzó beruházások. Ilyen a V. számú páneurópai folyosó V/B leágazása a Budapest-Zagreb (Zágráb)-Rijeka (Fiume) vonalon és a rijekai (Fiume) kikötő közös fejlesztése és használata (TÖREKI A. 2005).

2001 februárjában megszületett a már 1998-tól fogva előkészítés alatt álló szabadkereskedelmi egyezmény, amelyet a Magyar Országgyűlés is megerősített. Ennek következtében a két ország közötti kétoldalú szabadkereskedelmi forgalom volumene folyamatos növekedésnek indult. 2003-ban már a Horvátországba irányuló magyar kivitel 36%-kal nőtt az előző évhez képest és meghaladta a 300 millió dollárt, ezzel négyszerese lett déli szomszédunk hazánkba irányuló kivitelének³⁶.

A diplomáciai kapcsolatok intenzifikálódását jelzi, hogy Orbán Viktor miniszterelnök vezetésével egy magyar kormánydelegáció tett látogatást 2002 januárjában Zágrábban és Eszéken. A magyar és a horvát kormányfő Eszéken együtt nyitotta meg a Magyar Főkonzulátust majd ezt követően részt vettek a kórógyi templom felszentelési ünnepségén. A magyar miniszterelnök még találkozott a magyar kisebbség képviselőivel és átadta az első Magyar Igazolványokat a magyar nemzetiségű horvát állampolgároknak. 2002 tavaszán több magas szintű találkozóra került sor. Megegyezés született a szomszédos országba irányuló

---

³⁴ A horvát külpolitika kezdeti félelmei valószínűleg abból adódtak, hogy az egykori állampárt jogutódja a Magyar Szocialista Párt és a liberális Szabad Demokraták Szövetsége került kormányra.

³⁵ Fidesz-Magyar Polgári Párt-Magyar Demokrata Fórum-Független Kisgazda Párt.

³⁶ www.fn.hu

beruházás ösztönzéséről és egy alkalommal pedig Mádl Ferenc és Stjepan Mesić utcát nevezett el és szobrot avatott fel a néhai Antall József magyar miniszterelnök emlékére.

A horvát Szábor által 2002. december 13-án elfogadott változtatás a kisebbségi törvényen lehetővé tette az őshonos nemzetiségeknek a parlamenti és az önkormányzati képviselőket egyaránt.

2003 második felében kereskedelmi feszültségek keletkeztek a két ország között, amelynek következtében hazánk felfüggesztette a szabadkereskedelmi egyezmény egy részét.³⁷ Ez azonban nem zavarta meg a diplomáciai kapcsolatokat, hiszen Kovács László a 2002-ben megalakult MSZP-SZDSZ kormány külügyminisztere 2004 elején Berlinben Magyarország támogatásáról biztosította horvát kollégáját Horvátország európai integrációs törekvéseinek elősegítése érdekében. Ekkor nagy szükség volt minden ilyen jellegű nyilatkozatra, mert a horvátok Hágával való együttműködését Gotovina tábornok miatt az EU nem találta megfelelőnek.

2004. június 3-án Bársony András államtitkár járt Zágrábban, és egy tervezetet adott át a horvát fél részére, amelyben a magyar kormány részletesen bemutatta, hogy mely területeken tud az EU csatlakozás kapcsán Horvátországnak segíteni (NACIONALNI PROGRAM RH ZA PRIDRUŽIVANJE EU- 2005).

2006. január 26-án a horvát-magyar kormányközi kapcsolatok eddigi történetében ismét egy jelentős mérföldkőhöz értünk. Budapesten sor került a Magyar Köztársaság és a Horvát Köztársaság kormányainak első közös ülésére. Vélhetően jelentősen befolyásolta a közös ülés létrejöttét, hogy hazánk 2004-ben az EU tagjává vált. Az EU-tagságra aspiráló déli szomszédunk számára fontos, hogy a szomszédaival és ezen belül az a EU-tagokkal baráti, kooperatív kapcsolatokat ápoljon. Ezt mutatják az ülésen megfogalmazódott gondolatok is. Mindkét fél üdvözölte, hogy Horvátország megkezdte a teljes jogú tagságról szóló tárgyalásokat az Európai Unióval. A horvát fél köszönetet mondott azért, hogy hazánk a folyamatot mindvégig támogatta és segítséget nyújtott hozzá. Egyetértettek abban, hogy a Horvát Köztársaság euroatlanti integrációja nélkül a délkelet-európai tér hosszú távú stabilitása elképzelhetetlen. Megállapodás született arról, hogy hazánk minél hatékonyabb lobbitevékenységet végez a mielőbbi sikeres horvát EU- és NATO- csatlakozás érdekében. Továbbá megerősítették elhatározásukat, hogy a bővítési folyamatot a 2003-as Thesszaloniki Agenda szellemében folytatni kell. Ez az, ami a legnagyobb garanciát jelenti a stabilitás

---

³⁷ BSE szivacsos agysorvadás járvány miatt Horvátország kereskedelmi tilalmat rendelt el azokkal az országokkal szemben, ahol csontlisztet, vagy hallisztet használtak az állatok takarmányozásánál. A tiltás hazánk mellett Romániát, Csehországot, Bulgáriát, Szlovákiát és Szlovéniát is érintette.

megőrzése tekintetében a délkelet-európai térségben. A két ország továbbra is folytatja erőfeszítéseit a nemzetközi közösséggel való minél szorosabb kapcsolatok kiépítése érdekében. A két kormány a következő pontokban jelölte meg az együttműködés lehetséges területeit:

- Folytatják az együttműködést az euroatlanti partnerség területén, aktívan részt vesznek az Unió fejlődésének perspektíváiról folytatott vitákban.
- Konkrét programokat dolgoznak ki a kétoldalú kapcsolatok fejlesztésére. Különös figyelmet fordítanak a gazdaság, az infrastruktúra, a környezetvédelem, a turisztika és a kulturális együttműködés területére.
- Továbbra is különös figyelmet szentelnek a nemzeti kisebbségek helyzetének. A kisebbségi jogok területén folytatott eddigi példaszerű együttműködést meg szeretnék őrizni és tovább fejleszteni. Az elmúlt évek tapasztalatai alapján a horvátországi magyar és a magyarországi horvát kisebbség híd szerepet töltött be a két ország között.
- A két kormány a jövőben prioritásként kezeli a határmenti és a határral kapcsolatos együttműködések további példaértékű fejlesztését.
- Célul tűzték ki egy „Kormányközi Vegyes Bizottság” létrehozását a kormányközi együttműködés koordinációjára, a stratégiai célok megvalósításának elősegítésére.

A fenti átfogó középtávú cselekvési irányokon felül több konkrét cselekvési pontot is meghatároztak. Az első pontban az energetikai projektek szerepeltek: a Magyarországról érkező gázvezeték Donji Mihojlacig való meghosszabbítása, a gáz- és kőolajtároló kapacitások közös bővítése, az Ernestinovo-Pécs villamosenergia távvezeték kiépítése. Nyilatkozatot írtak alá a jövőbeni energetikai együttműködésről, valamint az V/b és V/c közlekedési folyosók fejlesztéséről.

Első alkalommal fordult elő a két ország közötti együttműködés értelmében, hogy kormányzati szinten foglalkoztak a határmenti és határon átnyúló kapcsolatok fejlesztésének problematikájával. Szóba kerültek a határátkelőhelyekkel, a környezetvédelemmel, turizmussal kapcsolatos jövőben megvalósítandó elképzelések. Átgondolták a határon átnyúló kapcsolatok generálásának lehetőségeit és arra az elhatározásra jutottak, hogy aktivizálni kell a területi közigazgatási egységeket és a települések részvételét.

Emellett kormány- és tárcaközi megállapodás megkötésére is sor került. Valamint megállapodtak a 2012-es Labdarugó EB megrendezésének közös megpályázásáról is, amelyet a későbbiekben elbuktunk. Megerősítették azt a szándékukat, hogy a jövőben rendszeressé teszik a közös kormányüléseket³⁸.

A következő ülésre már Zágrábban került sor 2007. május 17-én. Előkészületi lépésként a Magyar-Horvát Kisebbségi Vegyes Bizottság kilencedik ülése szolgált, amelynek a témája a következő volt: a határon átívelő projektek szerepe az Európai Unió fejlesztési programjaiban. Az ezt követő közös kormányülésen több rövid- és hosszútávon fontos problémát is megoldottak. Tárgyaltak az eszéki Strossmayer Egyetemen létrehozandó magyar tanszékről, amely 2008 őszén kezdte meg a működését. Ezzel teljessé vált a magyar nyelvű oktatás vertikuma Horvátországban, illetve Osijek-en (Eszék), az általános iskolától az egyetemi szintig létre jött a teljes struktúra.

Az 1990-es évek végétől Zágrábban már működik egy Hungarológiai Intézet, a Bölcsészettudományi Karon. A „Pécs Európa Kulturális Fővárosa 2010” projekt kapcsán határozat született arról, hogy a Déli Kulturális Övezet országai közül Horvátország kiemelt partnerként részt vesz a programok megvalósításában. Emellett egyeztettek a horvát NATO- és EU- csatlakozás során felmerülő kérdésekről is. A találkozón egyezmény született továbbá a Letenye és Goričan közötti autópályahíd megépítéséről. A közös magyar-horvát kormányüléshez kapcsolódva a Horvát-Magyar Kereskedelmi és Ipar Kamara is ülésezett Zágrábban. Az aznapi ülést Gyurcsány Ferenc magyar és Ivo Sanader horvát miniszterelnök nyitotta meg³⁹.

Az idegenforgalmi szezonban közel 400 ezer magyar nyaral az Adrián. Ezért vált fontossá hogy a nyári időszakban (június 15. és szeptember 15. között) ideiglenes magyar konzuli képviselet működjön Splitben, hogy segítséget tudjon nyújtani - ha szükséges - az ott nyaraló magyar állampolgárok számára. Emellett döntés született arról is, hogy a turistaszezonban magyar rendőrök fogják segíteni a horvát kollégáik munkáját a tengerparton⁴⁰.

---

³⁸ www.nemzetisegek.hu

³⁹ www.pbkik.hu

⁴⁰ www.hirtv.hu

4.3. A horvát-magyar társadalmi-gazdasági kapcsolatok jellemzői

Az együttműködés feltételrendszerében jelentős változás következett be a délszláv polgárháború kirobbanását követően. A déli határszakaszon 1991-től fogva a menekültek fogadása jelentette a legnagyobb kihívást. A nyílt horvát-szerb konfliktus kibontakozása után a magyar-horvát határ szomszédságában háborús cselekményekre is sor került. Horvátország néhány, magyarok által is lakott területe szerb megszállás alá került (Baranya-háromszög, Kelet-Szlavónia, Nyugat-Szerémség). A Horvátországból érkező menekültek céltelepülései a határmenti települések voltak: Mohács, Nagyharsány, Siklós, Harkány. A legnagyobb menekülttábor Nagyatádon működött (HAJDÚ Z. 1998).

A Barcstól keletre eső határszakaszon csaknem teljesen megszűnt a kontaktus. Az addig domináló együttműködési formák a bevásárlóturizmus kivételével megszűntek. Helyüket a fekete- és a szürkegazdaság vette át. Ez magába foglalta az illegális kereskedelem valamennyi formáját beleértve, a fegyver-, valuta-, és embercsempészetet. E tevékenységeket a rendvédelmi szervek mellett jelentősen korlátozta a Dráva, mint határfolyó. A gazdasági együttműködés valamennyi formája csaknem teljesen megszűnt, a volumene pedig nemzetgazdasági szempontból a nullára esett vissza. Ezt még súlyosbította, hogy az 1990-es évek elején a magyar gazdaság jelentős strukturális válsággal küzdött, teljesítménye jelentősen visszaesett. A nyugati kapcsolatokat erősíteni szándékozó külgazdasági orientációt folytató Magyarország számára Horvátország szerepe leértékelődött. Ehhez még hozzájárult a háborús megbízhatatlanság és bizonytalanság, amelyek miatt a magyar befektetők és üzletemberek elkerülték déli szomszédunkat. A két ország korábbi kapcsolatai teljesen megszűntek és gyakorlatilag a magánkereskedelemre korlátozódtak.⁴¹ Magyar részről csak az üzemanyag behozatal volumene volt említésre méltó. A kétoldalú gazdasági kapcsolatokban megmutatózó pangást támasztja alá a határforgalom visszaesése is. Míg 1990-ben 11,9 millió fő volt a teljes utasforgalom, addig 1996-ban már csak 700 ezer főre taksálható (GOLOBICS P.-MERZA P. 2002).

Az 1998-as választások után egyre jobban érezhetővé vált Horvátország felértékelődése a magyar gazdaságpolitikai elképzelésekben. E folyamat legszembeötlőbb megnyilvánulása a rijekai kikötő felújításába való magyar bekapcsolódási szándék volt. A magyar külkereskedelem számára ugyanis elengedhetetlen egy megbízható adriai kikötő. Ezen elvárásoknak azonban Koper több tekintetben is jobban megfelel, és az elmúlt másfél évtizedben jobban megfelelt. Ez abból adódik, hogy Rijeka elérhetősége nehézkes, több

---

⁴¹ Ez elsősorban az élelmiszerek és az egyéb fogyasztási cikkek magánimportját jelentette.

szakaszon a vasúti felépítmény nem megfelelő minőségű. Az 1990-es években a leggyakrabban használt és legmegbízhatóbb vasúti tengelyek a következők voltak: Murakeresztúr-Čakovec (Csáktornya)-Zidini Most-Ljubljana-Koperen keresztül; Gyékényes-Koprivnica (Kapronca)-Zagreb-Zidini Most-Koper, Gyékényes-Zagreb (Zágráb)-Rijeka (Fiume). Emellett még a közép-adriai kikötők rendelkeznek nagy, kihasználatlan kapacitással. Ezek megközelítése a Zagreb-Ogulin-Knin vonalon azonban rendkívül körülményes. Rijeka elérhetőségét is nagyban segítené, ha megépülne a Karlovac-Ogulin-Rijeka vonal. Ez ugyanis legalább 50%-kal csökkentené a költségeket és a mentidőt (ERDŐS F. 2005).

1998. január 15-e után jelentős változás következett be horvát szomszédunk életében. A Baranya-háromszög felszabadulásával visszanyerte teljes területi integritását. Ez jelentősen segítette a gazdasági kapcsolataink további bővülését. Emellett még fontos momentum volt, hogy Faranjo Tuđman halála után egy nyitási folyamat indult meg a szomszédos országok és az EU irányába. A kétoldalú gazdasági kapcsolatok is ettől az évtől kezdve indultak el egyre meredekebben emelkedő fejlődési pályán. Ezért úgy vélem, hogy az ezredforduló után érdemes megvizsgálnom és számokkal alátámasztanom a két ország közötti export, import és befektetési tendenciákat.

Horvátország a piacgazdaságba való átmenetben jelenleg még félúton tart, az ebből fakadó problémákkal (fizetési kockázat, a közigazgatás olajozatlan működése stb.) pedig továbbra is számolni kell. Ugyanakkor a privatizáció, a javuló feltételek a magyar cégeknek is jó befektetési lehetőségeket kínálnak, és Horvátország továbbra is jelentős aktívumot termelő exportpiacunk. Exportunk 2001-ben a szabadkereskedelmi megállapodás hatására, a rossz horvát fizetőképesség ellenére 30 %-kal meghaladta a stagnáló horvát kivitelét. Ettől fogva az export folyamatos növekedésének időszaka következett. 2002-2003-ban a további exportösztönzés hatására euróban mérve átlagosan évi 25 %-kal nőtt, és megduplázódott. 2004 első kilenc hónapjában, az EU-csatlakozásunk után még gyorsabb, 49 %-os növekedést mutatott: az 651 millió USD kivitel ötszörösen meghaladja a hazánkba irányuló horvát exportot. Még ennek ellenére is kiemelkedően magas, 527 millió USD aktívumunk keletkezett annak ellenére, hogy a kétoldalú szabadkereskedelmi megállapodást felváltó EU és Horvátország között kötött kereskedelmi megállapodással romlott több magyar mezőgazdasági és élelmiszeripari termék pozíciója (SÜLT T. 2005).

Az elmúlt évek bilaterális fejlődésének köszönhetően Magyarországot már fontos gazdasági partnernek tekintik Horvátországban. Ezt jól tükrözi az a tény, hogy mind a kereskedelmi partnerek, mind a beruházók, mind az idegenforgalmi látogatók vonatkozásában az elsők között tartanak számon minket. Bár nem vagyunk a legfontosabbnak tartott partnerek

között (Ausztria, Olaszország, Szlovénia és bizonyos vonatkozásokban Bosznia-Hercegovina, illetve Szerbia tekinthető ennek), a rólunk alkotott kép kiegyensúlyozott és reális. Zágráb figyelemmel kísérte a magyar gazdaság valós változásait, a 2003-2004. évben a tőzsde-index változásokat, illetve a MOL-OMV között kialakult vitákat. Utóbbinak az INA-ban való MOL érdekeltség miatt kiemelt figyelmet szenteltek. A kétoldalú kapcsolatok kezelése általában semleges vagy inkább kedvező. Ez arra a tényre vezethető vissza, hogy Magyarország az egyetlen szomszédos állam, mellyel nincsenek lényeges vitás kérdések. Gazdasági, kereskedelmi kapcsolataink kereteit kétoldalú, illetve az EU-val kötött Stabilizációs és Társulási Megállapodás rendezi (SCHERCZER K. - ZÁVOCZKY P. 2008).

A 2005. évben tovább folytatódott a magyar export évek óta tartó növekedési trendje. A magyar (feladási ország-rendeltetési ország) adatok szerint az export 24 %-kal nőtt és elérte a 897 millió USD-t, míg a behozatal 139 millió USD-ra rúgott. A kétoldali forgalom tehát újabb rekordértéket, 1,03 Mrd USD-t ért el az eddigi legmagasabb értékű 757,6 millió USD magyar aktívum mellett. Eközben változott a magyar export összetétele is, jelentősen emelkedett a feldolgozott termékek, illetve a gépek, gépi berendezések aránya, egyúttal csökkent a nyersanyagkivitel. Mindez igazolja, hogy Magyarország EU-tagsága nem hatott negatívan a kétoldalú kereskedelmi forgalomra, sőt tovább segítette a növekedést (2.táblázat.). A származási ország/rendeltetési ország bontásban készülő horvát külkereskedelmi statisztikai adatok szerint 2005-ben a magyar export 574,2 millió USD-t (Index 112,9), a horvát export pedig 137,4 millió USD-t ért el (Index 133,2), tehát horvát adatok szerint is folytatódott a kölcsönös növekedési trend.

Kivitelünk értéke 2007-ben, először a kétoldalú gazdasági kapcsolatok történetében, meghaladta az 1 milliárd eurót/1.25 milliárd dollárt. A növekedés üteme (15,5%) lényegében megfelelt a magyar kivitel addigi bővülésének. A feldolgozott termékek csoportját kivéve, valamennyi termékkör exportja dinamikusan növekedett. A mintegy 175 millió dolláros kivitel növekedésből 68,75 millió keletkezett a gépek és berendezések árucsoportjában, csaknem ugyanennyi az energiahordozók körében, 25 millió az élelmiszerek és 6,25 millió a nyersanyagok csoportjában. 2007-ben az élelmiszer kivitelünkben továbbra is meghatározóak (kb. 60 millió dollár) maradtak a feldolgozott termékek (liszt, cukor, feldolgozott zöldség, gyümölcs, ásványvizek). A növényi eredetű áruk értéke kb. 50 millió dollárt tett ki (gabonafélék, elsősorban kukorica és árpa, valamint napraforgó). Állati termék kivitelünk értéke megközelítette a 25 millió eurót (élőállat, tojás és tejtermék). Kivitelünk növekedése elsősorban a hagyományosnak számító kukorica és napraforgómag exportunk bővüléséből adódott, ami összefüggésben volt a 2006. évi szárazságból következő gyenge horvát

terméseredményekkel. Nyersanyag kivitelünk az ország adottságaiból adódóan 5% alatti, elsősorban cementből (Beremend közelsége a határhoz), illetve fából áll. Energiahordozó exportunk legfontosabb tétele az elektromos energia (240 millió dollár), a kőolajtermék (kb. 112,5 millió dollár) ezt kiegészíti ki kis mennyiségű bitumen. A kőolajkivitel magas aránya a forgalmon belül a MOL és INA közötti stratégiai partnerségből adódó kölcsönös szállításoknak köszönhető. Információink szerint elektromos energia exportunk nagy része tulajdonképpen csak tranzitot jelent számunkra. Kivitelünknek több mint negyedét teszik ki a feldolgozott termékek. Ezen belül különösen a vegyipari termékek (81,25 millió dollár), műanyagféleségek (75 millió dollár), kohászati termékek (68,75 millió dollár) és papíripari áruk (53,75 millió dollár) kivitele jelentős. A vegyipari termékek csoportjában a magasan feldolgozott gyógyszerek (24 millió dollár) és kozmetikumok (31,25 millió dollár) tették ki exportunk túlnyomó részét míg a vegyipari alapanyagok szerényebb értéket képviseltek (18,25 millió dollár). A műanyagféleségeken belül az alapanyag, a félkész-, késztermékek részesedtek egyharmad-egyharmad arányban. A kohászati termékeken belül a különféle acéllemez, cső és alumínium termék kivitelünk volt jelentős. A papíripari termékeken belül döntő a higiéniai áruk részesedése (37,5 millió dollár). Az eddig felsoroltakon túl ruházati termékeket és építőipari üvegárut szállítottunk Horvátországba (SCHERCZER K.-ZÁVOCZKY P. 2008).

Kivitelünk legnagyobb részét, csaknem harmadát a gépek és berendezések adják. Lehetetlen teljes egészében felsorolni azon termékeket, melyeket Horvátországba exportálunk, részben helyi felhasználásra, részben továbbszállítás céljából. Személygépkocsik, mobiltelefonok, televíziókészülékek és videólejátszók, különféle háztartási gépek, irodatechnikai eszközök, kerti kisgépek, hogy csak a legnagyobb értékű tételeket említsük, de jelentős a különböző alkatrészek, részegységek értéke is. Mindez jól reprezentálja a hazánkban működő vegyesvállalatok tevékenységét. A 2007-es növekedés legnagyobb része a személygépkocsik és elektromos berendezések árucsoportján belül valósult meg, ami tükrözi a Horvátországban tapasztalt lakossági fogyasztásnövekedést.

2007-ben behozatalunk több mint kétszeresére növekedett, mely elsősorban energiahordozó importunk drasztikus (több mint hatszoros) növekedésének köszönhető. Ezek az energiahordozók (nyersolaj és kokszolható szén) származásukat tekintve nem horvát áruk, csak horvát kikötőkben tranzitáltak (ld. később) és a statisztikai megfigyelés sajátossága miatt jelennek meg relációs importunkban.

Kivitelünk számára Horvátország még évekig dinamikus piac maradhat, ugyanis késnek a külföldi tőkével megvalósítható termelő beruházások. Igény oldaláról növekedésre

lehet számítani az üzemanyagok, a személygépkocsik, az autógumik és az informatikai termékek terén, míg behozatalunkban emelkedhet a gyógyszerek és a papíráruk aránya. A magyar-horvát kereskedelmet EU-tagságunk, azaz 2004 májusa óta, az EU és Horvátország közti kereskedelmi megállapodás (Stabilizációs és Társulási Egyezmény 7. jegyzőkönyve) szabályozza. Az évente tárgyalt módosítások figyelembe veszik Magyarország igényeit is. A megállapodás az ipari termékek körében – néhány kivétellel – mindkét irányban vámmentességet biztosít. Az EU-ból származó - köztük a magyar eredetű - mezőgazdasági és élelmiszeripari termékek jó részét azonban vámok terhelik, miközben a hasonló horvát termékek vámmentesen juthatnak be az EU – közte Magyarország - piacára.

Tekintettel arra, hogy a magyar-horvát kétoldalú kereskedelemben, főleg pedig a magyar kivitelben az agrártermékek és élelmiszerek aránya évről-évre csökken, ezt a piaci hátrányt nem indokolt dramatizálnunk. Másrészt, Horvátország EU-csatlakozása után ez a hátrány valószínűleg megszűnik.

Exportban a közúti járművek és az energiahordozók (nyersolaj, üzemanyagok), a villamos-energia és a papíráruk (együttes részarányuk az exportban 52 %), míg az importban a papíráruk, gyógyszerek és a kenőanyagok (részeseedésük a teljes importból 44 %) jelentik a primer termékeket. A magyar exportban a legnagyobb növekedést a gépek, gépi berendezések terén értük el 55 %-kal, ami értékben 101 milliós emelkedést jelent, de jelentős a feldolgozott termék-kivitelünk növekedése is, 20%, illetve 57 millió USD. Az energiahordozók a kétoldalú kereskedelem hagyományos termékei. Exportunk közel 17 %-kal emelkedett, tehát mindent összevetve tehát javult a kivitelünk szerkezete. Behozatalunkban a legnagyobb növekedés az élelmiszerek, italok és dohányárak terén következett be.

2. táblázat. A magyar-horvát külkereskedelmi forgalom

	1999.	2000.	2001.	2002.	2003.	2004.	2005.
Magyar export	179,1	174,3	227,3	309,9	423,6	704,5	897,0
Horvát export	39,7	60,2	59,9	77,9	77,1	133,0	139,4
Összesen	218,8	234,5	287,2	387,8	500,7	837,5	1036,4
Szaldó	139,4	114,1	167,4	232,0	346,5	571,5	757,6

Forrás: a szerző saját szerkesztése a zágrábi Külgazdasági Iroda jelentései alapján, 2009.

Az 1993 és 2005. III. negyedéve közt megvalósult 1019 millió USD összértékű horvátországi magyar befektetések a termelési, kereskedelmi, idegenforgalmi és szolgáltatási szférában egyaránt megjelentek (3. táblázat.). Általában a privatizáció, vagy a zöldmezős

beruházások során valósultak meg. A Zalakerámia 1996-ban vette meg az Inker szaniteráru gyárat, a Fornetti Pannon látványpékségei gyorsan terjeszkednek. A Dalmácia Holiday Kft. 2002-ben szerezte meg a 270 hajó befogadására alkalmas Tribunji jachtkikötő 32 éves koncesszióját, 2003-ban a Primošten szállodakomplexumot, a 350 jacht befogadására alkalmas Kremik kikötőt, majd a Hvar szigeti Jelsa Hotelt és a Hotel Ploče-t, sok millió eurót fektetve ezek modernizálásába. Sok száz kisebb cég alakult kereskedelmi céllal. 2004-ben a Dunapack Zágráb közelében 23 millió euró befektetéssel 140 főt foglalkoztató zöldmezős, hullámpapírgyártó üzemot épített. A horvát tőke is megjelent Magyarországon. Az Agrokor 2004-ben 20 millió euró értékben megvásárolta a „Fonyódi Ásványvíz Rt-t, és a „Baldauf” fagyalt gyárat, amelyet, azóta „Ledo” néven üzemeltet (SÜLT T. 2006).

3. táblázat. Horvát-magyar tőkeforgalom

	2001.	2002.	2003.	2004.	2005.	1993-2005. III. n.év
Magyar befektetések Horvátországban (millió euró)	4,2	12,5	564,1	82,1	331	1019
Horvát befektetések Magyarországon (millió euró)	1,3	5,5	-0,5	15,1	27,6	63

Forrás: a szerző saját szerkesztése a zágrábi Külgazdasági Iroda éves jelentései alapján, 2009.

Magyarország 2005-ben a horvátországi befektetők sorában – Ausztria, Németország és Olaszország után - a 4. helyen foglalt helyet. 2005 I-III. negyedévében a Horvátországba érkezett 1,2 Mrd USD tőke 30 %-át Magyarország adta – köszönhetően az OTP részvényvásárlásainak - ezzel hazánk az év első felében az első volt a külföldi befektetők sorában. A MOL 2003 júliusában 505 Millió USD értékben megvásárolta az INA 25%-os részvényt, és részt vett az INA két olajfinomítójának a fejlesztésében is. Az együttműködés segítette a térség stabil kőolaj- és üzemanyag-ellátásának biztosítását. 2005-ben az OTP 295 millió USD-ért kivásárolta a 7. legnagyobb horvát bank, a Nova Banka részvényeinek 95,6 %-át, és modernizálta azt.

Az OTP megpróbálta a Hrvatska Banka tulajdonában álló, a horvát pénzügyi egyeztető lefedő Splitska Banka mintegy 875 millió USD értékű részvényeinek a megszerzését is. A horvát pénzügyi kormányzat azonban nem engedte, hogy a bankot külföldi befektető vegye meg. Mivel ekkor a horvát bankszektor 90 %-a már így is külföldi bankok tulajdonában állt. A horvát pénzügyi kormányzat azonban 2006 februárjában olyan javaslattal

állt elő az OTP felé, mely szerint az OTP pályázatát bírálják el győztesként, ha cserébe az OTP „visszaadná” a múlt évben megvásárolt Nova Banká-t, amelyet azután a Horvát Postabankhoz csatolnának. Ezzel az OTP a horvát bankszektor egytizedét felügyelné, ami megegyezik Csányi Sándor korábbi szándékaival.

4.4. A kétoldalú kapcsolatok általános, összefoglaló jellemzése

Összességében megállapíthatjuk, hogy bilaterális gazdasági kapcsolataink az elmúlt években dinamikusan fejlődtek. Ez abból adódik, hogy a két ország között semmilyen jelentős politikai nézeteltérés nincs. Mindkét fél igyekszik maximálisan biztosítani a saját területén élő szomszédos állam nemzetiségeinek jogait. Az utóbbi pár évben folyamatosná vált közös kormányulések pedig igyekeznek operatív megoldásokat találni a megoldandó feladatokra.

A kétoldalú áruforgalmunk az ezredforduló óta csaknem ötszörösére növekedett és minden évben magyar aktívummal zárult. A bilaterális kapcsolatok történetében először 2007-ben a magyar kivitel meghaladta az egy milliárd eurót, amely akár lélektani határnak is tekinthető. Jelenleg évente több mint 1100 cég exportál árut, illetve 400 importál onnan. A befektetések volumene is hasonlóan alakult, mint az exportunké, 1,2 milliárd euróra rúgott.

Új lehetőséget kínál a magyar gazdaságnak, elsősorban az iparnak, az adriai tengerpart és a nagyvárosok további fejlesztése elengedhetlenné teszi bizonyos környezetvédelmi beruházások megvalósítását: ivóvíz ellátás, szennyvíz- és hulladékkezelés. Ezeket a fejlesztéseket az EU az IPA fejlesztési programmal is támogatja. Az exportunk szempontjából a horvát turisztikai szektor nagy fogyasztása miatt továbbra is bővülésre számíthatunk, elsősorban a fogyasztási és az agráripari cikkek területén.

Horvátországban az évtized végére a klasszikus privatizációs időszak véget ér. A külföldi befektetőket a továbbiakban már csak a zöldmezős beruházásokkal és ipari parkok létrehozásával próbálják odacsábítani.

5. A HATÁROKON ÁTNYULÓ KAPCSOLATOK JELLEMZŐI

5.1. A horvát-magyar határ főbb jellemzői

Amikor a horvát-magyar határon átnyúló kapcsolatokat elemzem, fontosnak tartom a közvetlenül a határ mellett elhelyezkedő térség azon negatívumait és pozitívumait, sajátosságait megvizsgálni és kiemelni, amelyek a múltban, a jelenben és a jövőben is egyaránt fontos befolyásoló tényezői a kapcsolatok alakulásának. Be kell mutatni a határszakasz minden egyes jellegzetességét és azok befolyását. Emellett a térszerkezeti és infrastrukturális jellemzőkre is ki kell térni. Ezek azok a tényezők, amelyek a legnagyobb mértékben alakítják az együttműködésnek teret adó társadalmi-gazdasági miliót. Ezek kialakulására a történelem rányomta bélyegét, tehát az elmúlt pár évtized eseményeinek az ismerete is elengedhetetlen.

A fentiekben kifejtett gondolatok alapján jelen fejezet első alfejezetében bemutatom az együttműködés történeti előzményeit (1945-től az 1990-es évek végéig), továbbá a jelenlegi struktúrákat. Míg a második alfejezetben azt az öt tényezőt elemzem, melyek véleményem szerint befolyásolják a határokon átnyúló kapcsolatokat.

5.1.1. A történeti örökség (1945-től az 1990-es évek végéig)

A második világháborút követő rövid demokratikus időszak kevésnek bizonyult ahhoz, hogy meginduljon a határon átnyúló együttműködés a két állam között. 1949-től fogva a kétoldalú kapcsolatok megromlottak⁴², a 621 km hosszú jugoszláv⁴³- magyar határ átjárhatósága szinte teljesen megszűnt és a nyílt katonai és politikai szembenállás területe lett. 1951 nyarán erődítési munkálatok indultak, egy 430 km hosszú védőövezetet alakítottak ki, amelyet aknamezőkkel, drótkerítésekkel és betonerődítményekkel erősítettek meg (HAJDÚ Z. 2008). Ennek következtében a korábban tervezett szocialista nehézipari fejlesztésekből semmi sem valósult meg a határ menti övezetekben.

Az 1950-es évek végétől enyhülés következett be a szocialista blokk országai és a „külön utas” Jugoszlávia között, megkezdődött a nyitás Nyugat-Európa felé is. Ez a nyugat felé történt nyitás déli szomszédunkat köztes országgént kapcsolta hazánk export-import

---

⁴² A Szovjetunió elutasította a Jugoszláv konföderációs törekvéseket a Balkánon. Az ebből adódó feszültségek eredményeként 1948. június 21-én a Kominform a Bukarestben meghozott határozatában elítélte Titot, akit már 1949-ben imperialista kémnek nevezett. Az előbbi események hatására Magyarország Jugoszláviával 1949 júniusában felmondta az öt évre szóló gazdasági megállapodásokat.

⁴³ 1918. december 1-jén kiállították ki a Szerb-Horvát-Szlovén Királyságot, amely 1929-től fogva a Jugoszláv Királyság nevet viselte. 1946. január 31.-től Jugoszláv Szövetségi Népköztársaság, 1963-tól 1992. április 28-ig pedig Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság volt.

rendszerébe: sok, hazánk számára közvetlenül nem importálható termék, elsősorban kiskereskedelmi fogyasztási cikk, a jugoszláv magánimporton keresztül került hazánkba (GOLOBICS P. 2001).

A hatvanas évek közepétől tehát újból megélénkültek a határon átnyúló kapcsolatok. Ezeknek két fajtáját különböztethetjük meg a két ország viszonylatában, a helyben és központilag szerveződőket. Az együttműködés fejlesztése céljából több központilag szervezett tényfeltáró és javaslattevő kurzusra került sor.

A komplex javaslattevő munka irányítására alakult meg 1969-ben a Magyar-Jugoszláv Urbanisztikai és Területrendezési Állandó Albizottság, amelynek feladata a magyar-jugoszláv határszakasz vizsgálata, fejlesztési koncepcióinak kidolgozása és összehangolása volt. Az albizottság által javasolt feladatok közé tartozott az Őrség-Lendvai dombság üdülő-idegenforgalmi célzatú regionális fejlesztési tervének kidolgozása, közösen a szlovén Környezetvédelmi és Területrendezési bizottsággal és a Ljubljanoi Egyetem Földrajzi Intézetével. A Dunamenti térség fejlesztési koncepciója, valamint a Dráván és a Murán létesülő vízierőművek hatástanulmányainak elkészítése pedig az Eszéki Urbanisztikai Intézettel kooperálva történt (ZALA GY. 1988). A jugoszláv-magyar határszakasz fejlesztésének egyik legfontosabb problémája már a szocializmus időszakában is a Dráva és a Mura közös környezetbarát hasznosítása volt. 1978-ban egy államközi egyezmény keretében tettek ajánlásokat e problémák megoldására. Az intézményesült államközi tervezés létrejöttét megelőzően is születtek már konkrét, tárgyiasult intézkedések, mint például 1960 áprilisában a gyékényesi vasúti híd átadása.

Ahogy az előbbieken bemutattam, csak az 1960-as években kezdett normalizálódni a jugoszláv-magyar viszony, amely lehetővé tette az alulról építkező, határon átnyúló kapcsolatok kibontakozását. A 1970-es években megindult a határmenti megyék és városok közötti hivatalos kapcsolatok kiépítése. Jugoszlávia föderatív jellegéből adódóan a közös határ egyes szakaszain különböző jellegű kapcsolatok jöttek létre. A horvát-magyar szakaszon a városok közötti kapcsolatok domináltak, ilyen volt Eszék és Pécs testvérvárosi kapcsolatainak lefektetése 1973-ban, amely napjainkban is funkcionált (ezt a későbbiekben még részletesebben elemzem).⁴⁴

Fokozatosan kiépültek a mezőgazdasági kapcsolatok is. A Mohács környéki termelőszövetkezetek a beli manastir-i (Pélmonostor), bellyei, és županijai cukorgyárakkal

---

⁴⁴ 244.AN/7/1973/8370. tanácsi jegyzőkönyv. Együttműködési megállapodás. Pécs, 1973. május 30.

hoztak létre nemzetközi cukoripari vertikumot (GULYÁS L. 2005). Az együttműködés a komparatív előnyökön alapult. A magyar nagyüzemek terméshozamuk alapján felülmúlták a jugoszláv partnert, a szomszédos német technológiával felszerelt cukorgyárak pedig cukorkihozatalban bizonyultak eredményesebbnek a magyar feldolgozóknál. Ez az együttműködés azonban a szocialista gazdaságszervezésen alapult: nem a vállalatok létesítettek közvetlen kapcsolatot magyar termelőszövetkezetekkel, hanem államközi szerződésekben szabályozott keretek között folyt az együttműködés.

Az 1960-as évektől megindult kétirányú bevásárló turizmus, amely néhány településen gyógyturizmussá fejlődött.⁴⁵ Magyarországon Nagykanizsa, Nagyatád, Kaposvár, Pécs, Horvátországban Čakovec (Csáktornya), Koprivnica (Kapronca), Virovitica (Verőce), Osijek (Eszék) képezte a vásárlók célpontját. Az egyes évtizedek bevásárlóturizmusa mindkét oldalon különböző termékkosarakkal⁴⁶jellemezhető. A magyar állampolgárok számára Jugoszlávia nyitás volt a nyugat felé, ahol számos, a szocialista tábor államaiban nem megkapható vagy tiltott szolgáltatást érthettek el. A nyolcvanas években, az infláció és a gazdasági instabilitás miatt a jugoszláv állampolgárok, főleg a vajdaságiak a magyar bankokban helyezték el pénzüket. Az 1990-es években ezek a betétek is segítettek a hazánkban megalapított szerb és horvát vállalkozások működését.

Az 1970-es és az 1980-as évek gazdasági kapcsolatainak fejlődésére generálólólag hatott az új határátkelőhelyek megnyitása. Korábban csak Letenyénél lehetett közúton átlépni a határt, majd megjelent az udvari, drávaszabolcsi, barcsi és berzencei átlépési lehetőség, amelyek a korábban igen koncentrált kapcsolatot, illetve a fejlődést bénító kapcsolati hiányt megszüntették. Udvar a Duna tengelyében megteremtette a Budapest-Letenye-Rijeka (Fiume) tengely gyenge ellensúlyát, Drávaszabolcs hatalmas lökést adott a pécsi és a harkányi bevásárló-turizmusnak. A barcsi átkelőhely megnyitása pedig új fejlődési lehetőségeket kínált a város számára, amelyeket a település azóta sem használt ki.

Összességében azt mondhatjuk, hogy a délszláv háború kitörése előtt egy spontán szerveződött magánkereskedelmen alapuló kishatár menti forgalom jellemezte a két ország határmenti együttműködését, amelyek mellett az államilag szervezett sajátosságok is megjelentek elsősorban a mezőgazdasági együttműködés formájában. A mai tapasztalataink alapján úgy ítélnénk meg e kapcsolatokat, mint az önszerveződés első jeleit, amelyek

---

⁴⁵Pl.: Harkány, Nagyatád, Siklós.

⁴⁶ A 1970-es és a 1980-as években a magyar vásárlók a „nyugati” termékek, főleg ruházati cikkek, valamint az egyes magasabb technikai színvonalat képviselő elektronikai cikkek beszerzése (Gorenje háztartási termékek: hűtőláda) miatt utaztak Jugoszláviába. Az 1980-as években az egyre erősödő infláció miatt a jugoszláv állampolgárok élelmiszer vásárlás céljából érkeztek hazánkba.

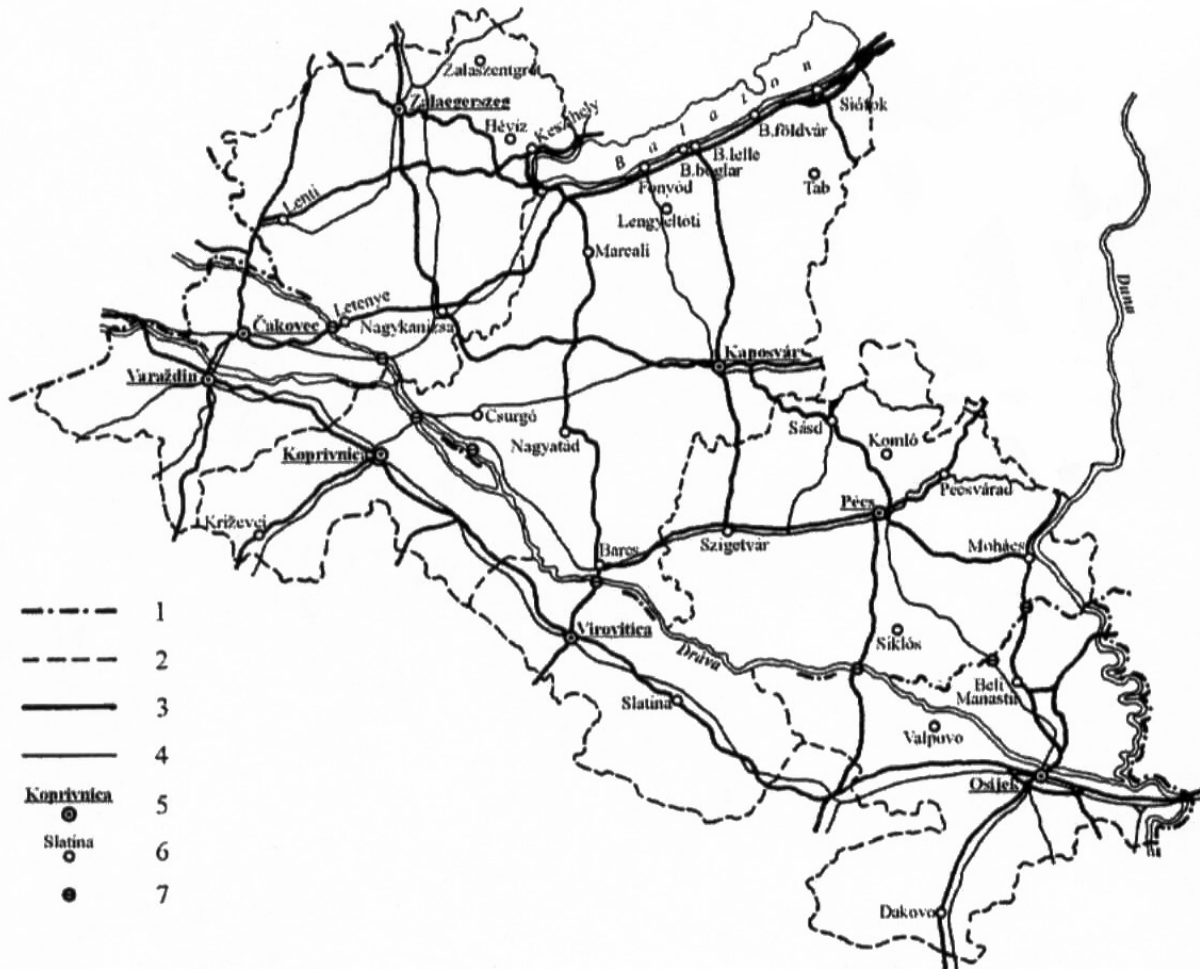
azonban hatékonyságukat tekintve messze elmaradtak a nyugat-európai gyakorlattól. Feltételezhető, hogy amennyiben Jugoszlávia elindult volna a demokratikus fejlődés útján az 1990-es években, úgy a határmenti együttműködés formáit az osztrák eredményekhez lehetne hasonlítani (GOLOBICS P. 2001).

1992-ben a horvát függetlenség kikiáltását követő honvédő háború kirobbanásakor a magyar állami - és önkormányzati vezetők, valamint a gazdasági szféra szereplői egy teljesen új helyzettel találták magukat szembe. A déli határ mentén hadműveletek, háborús cselekmények folytak, amelyeket gyakran határsértések kísértek. A déli határvidék lakosságának, településeinek, önkormányzatainak a háború miatt egy új, az elmúlt 45 évben nem tapasztalt jelenségekkel kellett szembenézniük és azokat megoldani. Ilyen volt a menekültek ezreinek befogadása, ellátása. A menekültválság különösen a kelet-szlavóniai harci események idején volt jelentős (Szentlászló, Kórógy, Vukovár, Vinkovci környéki harcok és ostromok). Magyarország minden fenntartás nélkül - etnikai és vallási hovatartozásuktól függetlenül - fogadta és ellátta a hozzánk érkezőket. A legnagyobb áldozatot ebből a szempontból Nagyatád, Mohács, Kaposvár, Pécs, Harkány és Siklós vállalta.

A háború kibontakozásával „a korábbi intézményesült együttműködési formák megszűntek, a két ország gazdasági kapcsolatai gyakorlatilag a magánkereskedelemben megvalósult áruforgalomra korlátozódtak” (GOLOBICS P. 2001 p. 142.), amely a tömeges bevásárlóturizmusban nyilvánult meg. A hazánkba érkező horvátok főbb céltelepülései Nagykanizsa, Letenye, Nagyatád, Barcs, Csurgó, Berzence, Sellye, Siklós és Mohács voltak. A déli határvidék településein a horvát szó mindennapos volt, a határátkelőhelyeken a forgalom szinte egyirányúvá vált. A legális kapcsolatok túlnyomó részét felváltotta az illegális kereskedelem, csempészés minden formája.

Ez elsősorban az élelmiszerek, fogyasztási cikkek horvát magánimportját jelentette, magyar oldalról csak az üzemanyag behozatal jelent meg a határ menti kereskedelemben. A gazdasági kapcsolatok visszaesését jól szemlélteti a határforgalom nagysága, intenzitása is: míg 1990-ben 11,9 millió fő volt a horvát-magyar határszakasz teljes utasforgalma, addig ez a szám 1996-ban nem érte el a 700 ezret. Ez a forgalom gócpontszerűen jelent meg, elsősorban Barcon, Drávaszabolcson és Letenyén (GOLOBICS P. 2001).

7. ábra. A magyar-horvát államhatár menti együttműködés lehetőségei és dilemmái

Forrás: HAJDÚ Z. 1998. p. 119.

Magyarázat: 1. államhatár, 2. megyehatár, 3. főútvonal, 4. mellékútvonal, 5. megyeszékhely, 6. kisváros, 7. határátkelőhely

Miután Horvátországban a béke helyreállt, újra kellett indítani az egykor működő, a háborúval felbomló kapcsolatokat, szinte a nulláról kellett felépíteni mindent. Emellett Horvátországban és Magyarországon is csak ezzel egyidőben kezdődött el a piacgazdaság kiépítése. Mindkét állam még ismerkedett az új társadalmi-gazdasági rendszerrel. Ez jelentős nehézségekkel járt, amelyet még súlyosbított is, hogy Horvátország közel egyharmada megszállás alatt volt, a határ menti Szlavónia jelentős része pedig gazdasági vérkeringéstől elzárt hadműveleti terület lett. A határon átnyúló kapcsolatokat fejlesztését a Pécs-Baranyai Kereskedelmi- és Iparkamara vállalta fel. 1998-tól érzékelhetővé vált a magyar szándék a kapcsolatok elmélyítésében, a háború utáni újjáépítésben való részvétel tekintetében. A vizsgált időszakban hazánk gazdasági kapcsolatai Horvátországgal csak lassan fejlődtek. Ennek okai véleményem szerint a gazdasági szereplők túlzott távolságtartásával, óvatosságával magyarázhatók, főként a magyar oldalról mondható mindez el. Magyarország

rendszerváltás utáni helyzete ellenére minden tőle telhetőt megtett a határon átnyúló kapcsolatok fejlesztése érdekében. 1998-tól a Baranya-háromszög⁴⁷ felszabadulásával a horvát területi integritás helyreállításával új fejezet kezdődött a két ország kapcsolataiban. 2001-től fogva pedig egy szabadkereskedelmi egyezmény segítette gazdasági kapcsolataink fejlődését (7. ábra).

5.1.2. A határtérség jelenlegi struktúrái

A horvát-magyar határtérség erősen változó térstruktúrával és kapcsolatrendszerrel rendelkezik. A 355 km-es szakaszon a fejlődés tekintetében egy nyugat-kelet irányú lejtő figyelhető meg. Ezek bemutatása előtt előbb az érintett határszakasz térszerkezeti sajátosságait fontos bemutatni, az EU-ban használatos NUTS II-es felosztás alapján. A két oldalt nem fogom egységes metódus alapján megvizsgálni, hanem csak az együttműködést direkt befolyásoló problematikus területekre térek ki.

A magyar oldalon Horvátországgal két tervezési-statisztikai régió érintkezik: a Nyugat-Dunántúli Régió és a Dél-Dunántúli Régió; az itt érintett Zala, Somogy, Baranya megyék déli részén elhelyezkedő területek problémáira szükséges kitérni a téma szempontjából. Egy rurális, városhiányos területről van szó, egyedül Lenti, Letenye, Csurgó, Barcs és Mohács emelhető ki a sorból, de ezek a települések sem rendelkeznek a szomszédos falvaknál távolabb ható, vonzáserővel, vonzáskörzettel. Képtelenek arra, hogy bármiféle határon átnyúló átvonzást generáljanak.

A határmenti kistérségek közlekedési kapcsolatait nagymértékben befolyásolja, hogy milyen távol helyezkednek el a Budapestről kiinduló főutaktól, és az azok által gerjesztett forgalomtól. Baranya és Somogy megye déli része, a Dráva-mente e tekintetben gyengén ellátott. A kistérségek elérhetőségét, megközelíthetőségét vizsgálva megállapíthatjuk, hogy a horvát-magyar határmente magyar oldalán jelentős területek számítanak elzárt térségnek. A fejletlen úthálózat eredményeként nagy területeken még a megyeszékhely sem érhető el 60 percen belül, nemhogy a közúti vagy vasúti határátkelő-helyek. Kirajzolódik a határmentén egy külső, a Drávamentén végighúzódó elzárt, rosszul megközelíthető határsáv. A kedvezőtlen megközelíthetőségi viszonyok akadályozzák az elzárt területen élők hozzáférését a különböző szolgáltatásokhoz, és lassítják az innováció áramlását is. Rendkívül rossz a belföldi elérhetősége a sellyei és barcsi kistérségeknek. A horvát-magyar határmente magyar oldalán a középvárosok hiánya és az elaprózott településszerkezet erősen rurális karaktert

---

⁴⁷Az 1995-ben kötött erdődi egyezmény alapján a Baranya-háromszög 1998. január 15-én nyerte vissza a függetlenségét, addig szerb megszállás alatt volt. Ez idő alatt nem üzemelt a drávaszabolcsi közúti és a magyarbólyi vasúti átkelő sem.

kölcsönöz a területnek. A kistérségek központjai minden esetben városok, ám többnyire csak korlátozottan képesek „városi szerepkörüket” ellátni, az innováció lehetőségét nem hordozzák. Ezt tetézi még a roma lakosság gyakori előfordulását kísérő etno-integrációs problémák összessége, amelyekre e téma okán most nem térek ki!

Horvátországban a helyzet részben hasonló, de a problémák jellege eltérő. Jelenleg a horvát NUTS II-es beosztást illetően a három régiós⁴⁸ variáció kerül megvalósításra (LŐRINCZNÉ BENCZE E. 2009, LOVRINČEVIĆ, Ž.-MARIĆ Z.-RAJH E. 2005)

A horvát oldalán a horvát-magyar határmentén a Sjeversonzapadna (északnyugati) és Središnja i Istočna (Pannon-Horvátország) régiók északi területén helyezkedik el. Čakovectól Varaždinton-Koprivnicán át itt is egy nyugat-kelet irányú fejlettségi lejtő figyelhető meg Beli Manastir irányába. Igazából csak Osijek (Eszék) rendelkezik regionális szerepkörökkel, Koprivnica és Osijek (Eszék) között tulajdonképpen egy „tér szerkezeti hiány” jelentkezik, ahol Virovitica, a legkisebb megyeszékhely, nem rendelkezik semmilyen olyan jelentős központi funkcióval sem, amely regionális központtá avansálná, helyzete talán Szekszárdhoz hasonlítható.

Az ország északnyugati felében elhelyezkedő Čakovec-Koprivnica-Varaždin háromszög Zágráb után az ország legfejlettebb területe és a legtöbb innovációs lehetőséget hordozza. Ez a főváros közelségével és a kedvező, fő közlekedési vonalak mellett való fekvéssel magyarázható. A Podravina területének nagy részét két tényező befolyásolja negatívan, az egyik a mezőgazdasági foglalkoztatottak magas aránya, míg a másik a fiatal lakosság folyamatos elvándorlása nagyobb városokba, elsősorban Zágrábba. A rendszerváltozás utáni időszakban (1991-2001) jelentős népességcsökkenés következett be, a teljesség igénye nélkül: Golán (-13,2%), Legradon (-13,8%), Novo Virjén (-11,8%) és a háború sújtotta Baranya-háromszögben (MATICA, M. 2005).

A másik problematikus pont a közlekedési hálózat szerkezete és kiépítettsége. Az egykori Jugoszláviából örökölt autópálya és közúthálózat elsődleges feladata az egykori tagköztársaságok közötti forgalom biztosítása volt. Ezért, valamint a szomszédokkal való változó, alkalmanként nem túl baráti viszony és a határ közelsége miatt a Dráva-mente fejlesztése csak másodlagos volt. Jelenleg egy teljes Podravinát felfűző gyorsforgalmi út nem létezik, a tervekben ugyan szerepelt, de nem valósult meg (MATICA, M. 2006. p. 6.). Más, a

---

⁴⁸ A három régió: Sjeversonzapadna (Északnyugat 6 megyével: Grad Zagreb, Zagrebačka, Karpinsko-zagorska, Varaždinska, Koprivničko-križevačka, Međimurska), Središnja i istočna (Pannon-Horvátország, az ország középső és keleti fele 8 megyével: Bjelovarsko-bilogorska, Virovitičko-podravská, Požeško-slavonska, Brodsko-posavska, Osječko-baranjska, Vukovarsko-srijemska, Karlovačka, Sisačko-moslavačka) és Jadranska Hrvatska (tengerpart 7 megyével: Primorsko-goranska, Ličko-senjska, Zadarska, Šibensko-kninska, Splitsko-dalamtinska, Istarska, Dubrovačko-neretvanska)

területet érintő beruházások azonban készüléfélben vannak. 2011-re tervezik befejezni a már épülő A12-es sztrádát Bercencéig és a A13-ast Barcsig. Ezek valójában csak gyorsforgalmi utak lesznek kétszer két sávval.

Ha a szűkebb értelemben vett horvát-magyar határmentét a fenti térszerkezeti problémákat figyelembe véve görcső alá vesszük, akkor egyértelműen megállapíthatjuk, hogy Koprivnica-Nagykanizsa vonaltól kelet felé haladva egy rurális területen találjuk magunkat. A közlekedési hálózat által az adott ország átlagától gyengébben tárja fel a területet. A magyar oldalon minden gyorsforgalmi út a határra merőleges, amely hátrányát a horvát oldalon tovább sújt a magas elvándorlás és a mezőgazdasági népesség magas aránya Gola (70%), Novo Virje (61,3%), Pitomača (42,5%). Magyarország területén pedig a roma lakosság szegregációs és integrációs problémái is jelentkeznek még, akár csak Međimurska megyében. Hazánkban csak a Letenye-Lenti körzetben van esély egy dinamikusabb fejlődésre, ha Međimurska és Koprivničko-križevačka megyék relatív fejlettségéből adódó pozitív hatások érezhetővé válnak (MATICA, M. 2003.. Összességében arra a megállapításra juthatunk, hogy közvetlenül a határmentén csak néhány ponton van esély a továbbiakban kölcsönös átvonzásokra. Ezt nagyban befolyásolja, hogy déli szomszédunknál közvetlenül a határmentén egy térszerkezeti hiány van és csak a Čakovec (Csáktornya)-Koprivnica (Kapronca)-Virovitica (Verőce)-Slatina (Szlatina)-Osijek (Eszék) vonalon él egy a határmenti kapcsolatok szempontjából releváns térszerkezeti tengely. Ezen gyakorlatilag Čakovec (Csáktornya)-Koprivnica (Kapronca)-Varaždin (Varasd) háromszög generálhat átvonzást és Barcs irányában intenzifikálódhat még a jövőben az együttműködés (8. ábra.).

8. ábra. A határmenti kapcsolatok kialakulásának néhány lehetséges területe

A szerző saját szerkesztése 2009

5.2. A határokon átnyúló kapcsolatokat befolyásoló tényezők

Vizsgálataim során az a véleményem alakult ki, hogy a határokon átnyúló kapcsolatokat a magyar-horvát határ esetében az alábbi négy tényező befolyásolja:

- Az első tényező: Az együttműködés fejlesztését befolyásoló korridorok
- A második tényező: A határátkelőhelyek befolyása és áteresztő képessége
- A harmadik tényező: Társadalmi-gazdasági nehézségek
- A negyedik tényező: A közigazgatási rendszer eltéréséből adódó nehézségek

5.2.1. Az első tényező: Az együttműködés fejlesztését befolyásoló korridorok

Horvátország számára az elsődleges turisztikai vonzerejét képező tengermellék elérhetősége majdnem százszázalékos. Split-Zágráb-Letenye-Budapest-Bécs, illetve a Zágráb-Ljubljana-Trieszt autópálya biztosítja a kapcsolatot Európa magterületeivel. Nem szabad figyelmen kívül hagynunk a Száva mentén futó Zágráb-Belgrád autópálya közlekedés-földrajzi jelentőségét sem, amely közvetetten Bosznia-Hercegovina szükségleteit is kielégíti.

Magyarország szempontjából más a helyzet. Hazánk számára a Pannon-Balkán Térség prioritásokat élvez. A hagyományos magyar közlekedési tengelyek hagyományosan a nyugat-kelet, északnyugat-délkelet, valamint az északnyugat-délnyugat irányt követik (9. ábra.).

Az általunk vizsgált terület szempontjából a jelenlegi magyar szakirodalom a következő kommunikációs tengelyeket tartja számon (ERDŐSI F. 1996, PAP N. 1999):

- a.) délnyugati „Adria”-folyosó
- b.) délkeleti „Pontus-Levante”
- c.) déli „szuezi”
- d.) délnyugati „szlavón”

A határmenti együttműködés szempontjából a délnyugati „Adria”-folyosót és a „szlavón” tengely fejlesztési lehetőségeit érdemes megvizsgálni.

9. ábra. Regionális centrum területek és régiókezdemények a Duna mentén a 21. század hajnalán

Forrás: TÓTH J. (szerk.) 2008.

A tenger felé az V/B korridor Rijeka és Velence irányában szinte teljesen kiépült néhány felépítmény befejezése várta még magára. Szlovénia, Horvátország és Magyarország számára az elsődleges prioritások között szerepelt. A vizsgált problémánk szempontjából legfontosabb, hogy az M7-es autópálya elérte a horvát határt, akárcsak az M70-es a szlovén határt. Jelentős vasútfejlesztés is történt, megépült Magyarországnak Szlovénia felé az első vasúti kapcsolata. A jelenlegi helyzetben úgy tűnik, hogy még nem eldöntött véglegesen, hogy Koper, vagy Rijeka (Fiume) felé való irány legyen az elsőrendű.

Így a fent említett fejlesztéseket látva gyakorlatilag egy multikulturális, periférián elhelyezkedő terület került vissza a társadalmi-gazdasági vérkeringés fő áramába. Perifériális jelleg még tapasztalható, hiszen mind a horvát-szlovén Muraköz, mind a magyar Muramente az államszocialista időszakban a tőkeelvonás színtere volt, az 1990-es években pedig a lemaradásához képest kevés plusz beruházáshoz jutott.

A V/C korridort, a „szlavón” tengelyt vizsgálva más kép tárul elénk. A Budapesttől Ploče-ig húzódó szakasz Bosznia-Hercegovina szempontjából elsőrendű vonal, Horvátország és Magyarország számára pedig csak másodrendű, viszont csak országos szinten másodrendű, mezoregionális szinten mindenképpen elsőrendű. A Dél-dunántúli régió, Kelet-Szlavónia és

Tuzla Kanton számára elengedhetetlen a korridor teljes körű fejlesztése, kiépítése. Ez teszi lehetővé a komparatív gazdasági előnyeik minél szélesebb körű kihasználását, kiaknázását.

Ismerve a Duna-Dráva-Száva Eurorégió társadalmi-gazdasági nehézségeit, ez az egyik legfontosabb kritériuma annak, hogy a térség elmozduljon jelenlegi állapotából. Az eddigi tapasztalataink szerint az etnikai, háborús feszültségek feloldásának egyik leghatásosabb módja az egykori háborús felek gazdasági együttműködésre készítése lehet.

Az V/C korridor jelenlegi készültségi szintje még kezdeti állapotban van. A tervek mind a három országban rendelkezésre állnak. Jelenleg az előkészületek Magyarországon haladnak a legjobban, ahol készen áll a korridor részét képező autópálya első szakasza és a tervezési-engedélyezési eljárások valamennyi részen kész vannak és már az építkezés is folyik, valamint a vasút Budapest-Dombóvár szakaszának korszerűsítésére is reális esély van. A horvát fél jelenleg a magyar beruházásoktól teszi függővé a Horvátország területén futó szakasz teljes kiépítését.

5.2.2. A második tényező: A határátkelőhelyek befolyása és áteresztő képessége

A közlekedési infrastruktúra és a határátkelőhelyek problematikája területpolitikai kérdés, utóbbi még kül- és belpolitikai kihívásokat is tartalmaz. Mind az országon belül, mind pedig a horvát-magyar határszakasz tekintetében összetett kérdést jelent a fent említett két tényező, amelyek jelentősen befolyásolják a kapcsolatok jelenlegi és jövőbeli milyenségét. A határátkelőhelyek és a páneurópai közlekedési folyosók fejlesztéséhez itthon és a szomszédos országban egyaránt több kompromisszumot kell kötni a helyi és az állami vezetőkkel.

Esetünkben Horvátországnak és Magyarországnak is meg kell egyeznie egymással. A magyar-horvát kétoldalú határátkelőhely fejlesztést jelentős mértékben befolyásolja az, hogy hazánk csatlakozott a „schengeni övezethez”, gyakorlatilag az Unió külső déli határa vagyunk. Az amszterdami szerződés a külső határ ellenőrzését az 1. pillérbe emelte, a tagországoknak és a belépni szándékozókknak pedig a szerződés tartalmát a közös joganyagba sorolta, tehát tagsági és csatlakozási feltétel is.⁴⁹ A közös határon az őrizeti szerveknek (Vám- és Pénzügyőrség, Rendőrség) meg kell állítani a befelé irányuló migrációt, amely az EU számára kiemelt kérdés napjainkban. A határvonaltól számított 5 km-es szélességben járőrtevékenységet kell végezni, amelyet mélységi ellenőrzésekkel egészítenek ki (HAJDÚ Z. én., PIRISI G. 2003).

---

⁴⁹ Magyarország 2004. május 1-én lett az EU teljes jogú tagja. Horvátország már megkezdte a csatlakozási folyamatot és előreláthatólag 2011-ben lesz a szervezet tagja, a Schengeni Szerződés pedig még később fog életbe lépni déli szomszédunknál.

Az átkelőhelyek forgalmát alapvetően a közlekedési kereslet határozza meg, a műszaki kapacitás csak másodlagos tényező (4. táblázat). A névleges kapacitást meghaladó forgalom lebonyolítását szervezési módszerekkel egyszerűen meg lehet oldani. A horvát-magyar viszonylatban az átkelő forgalom szerkezetét legfőképpen a következő tényezők alakítják (HAJDÚ Z. ÉN.):

- a.) A határátkelőhely rendeltetése és státusza. A fent említett viszonylatban nemzetközi vasúti személy- és teherforgalmi átkelő a gyékényesi, a murakeresztúri és a magyarbólyi; nemzetközi közúti személy- és teherforgalmi átkelő a letenyei, a barcsi, a drávaszabolcsi és az udvari. Emellett még a horvát-szlovén-magyar hármas határ szempontjából fontos megemlítenünk Szlovénia felé Tornyiszentmiklóst. A nemzetközi közúti személy és egyben kétoldalú teherforgalmi funkciót lát el Berzence.
- b.) A státusz adta lehetőségeken belül fontosak a forgalom szerkezetéből és összetételéből adódó jellegzetességek és az, hogy milyen rangú és műszaki kiépítettséggel rendelkező pályák csatlakoznak az egyes átkelőhelyekhez. Milyen gazdasági potenciállal rendelkező térségeket köt össze az átkelő, illetve az, hogy milyen központi funkciókkal rendelkező települések találhatók a közelében.

A horvát-magyar határ viszonylatában mindenképpen szükséges megemlítenünk, hogy a 355 km hosszú szakaszon csak hat közúti és három vasúti átkelő van. Közúton átlagosan 60 km-enként van átjárási lehetőség. Vasúton ennél is kedvezőtlenebb a helyzet, Magyarbóly és Gyékényes között egyáltalán nincs átkelési lehetőség.

Az egész határszakaszon jellemző a teherforgalom alacsony részaránya, ez annak a következménye, hogy a legjelentősebb nemzetközi korridorok közül csak az V/B és az V/C halad át. Ezek közül kétségtelenül az V/B - amelynek része az M7-es is, bonyolítja le a jelentősebb személy- és teherforgalmat. Emellett az V/C korridoron jelentősen visszavetette a forgalmat a délszláv polgárháború, Udvar irányába 1997-ben indult csak újra. Az összes határátkelő közül Letenye bonyolítja le a legnagyobb forgalmat, amely azonban jelentős tranzit jelleget mutat. A drávaszabolcsi átkelőt a Papuk és a Dráva közötti vidékről érkezők, a barcsit pedig a Papuk és Bilo-hegység közötti területről érkezők használják. Vonzáskörzetébe tartozik Bjelovar, Virovitica (Verőce), Daruvar. Berzence vonzáskörzete a legszűkebb, Hlebine, Virje és Đurdevac környékéről érkeznek a legtöbben.

4. (táblázat) A közúti és vasúti határátkelőhelyek forgalma a horvát-magyar határon

Magyarország államhatárát átlépő járművek száma (db)		
	Mindösszesen - jármű nemek	Tehergépjárművek
1998. év		
Horvát	3 130 378	253 658
Tornyiszentmiklós közút	220 927	
Gyékényes vasút	104 239	
Magyarbóly vasút	8 772	
Murakeresztúr vasút	157 490	
1999. év		
Horvát	3 206 867	260 913
Tornyiszentmiklós közút	207 333	
Gyékényes vasút	95 698	
Magyarbóly vasút	11 042	
Murakeresztúr vasút	131 983	
2007. év		
Horvát	1 873 561	252 689
Tornyiszentmiklós közút	171 519	17 102
Gyékényes vasút	151 998	
Magyarbóly vasút	21 331	
Murakeresztúr vasút	49 356	
2008. év		
Horvát	935 326	128 775
Tornyiszentmiklós közút	...	
Gyékényes vasút	74 234	
Magyarbóly vasút	11 338	
Murakeresztúr vasút	18 404	

Forrás: a szerző saját szerkesztése a KSH adatai alapján, 2009.

A három vasúti átkelő közül Gyékényes a legjelentősebb, ennek több oka is van. Az első, hogy az V/B korridoron fekszik, másodsorban pedig a hozzá csatlakozó Koprivnica-Zagreb szakasz a horvát vasút egyik legjobb állapotban lévő és viszonylag gyors szakasza. A MÁV legújabb 2008 decemberében életbe lépett menetrendje alapján a nemzetközi személyforgalom Murakeresztúron megszűnt, Magyarbólyban pedig a Szarajevó nemzetközi gyorsvonaton kívül csak egy személyvonatpár közlekedik. A forgalom meglehetősen gyenge a vasúti átkelő 1997. szeptember 4-i újrainvitása óta még napjainkban is.

5.2.3. A harmadik tényező: Társadalmi-gazdasági nehézségek

A határmenti együttműködésben érintett megyék mind a magyar oldalon, mind a horvát oldalon a külső perifériához tartoznak. Zala, Somogy, Baranya megye; valamint Muraköz,

Kapronca-Körös, Verőce, Eszék-Baranya megye határmenti területei nem részei az úgynevezett effektív államterületnek. A fejlesztésük az állam számára nehézkes.

Az „állami kontroll és társadalmi jelenlét különböző okokból nem egyformán intenzív” (PAP N. 2005 p. 73.). Ezek a területek történelmi és földrajzi okokból kevésbé integrálódtak az állami térbe, ebből következően társadalmi, gazdasági hátránnyal rendelkeznek (ritka közlekedési hálózat, aprófalvas településhálózat, városhiányos térségek). E területek fejlesztése és az állam alapvető feladatainak az ellátása „többlet intézkedéseket és többlet forrásokat igényel” (PAP N. 2005. p. 73.).

A Magyarország térszerkezetét bemutató térképen jól látszik, hogy az ország déli, délnyugati határvidéke a laza textúrájú, a funkcionális városokban hiányt szenvedő területhez tartozik. Éppen ezért ebben a térségben „az államhatáron való átvonzások” csak nagyon gyengén érvényesülnek (GOLOBICS P. 2002.). A határmenti területek mindkét oldalon a rurális térhez tartoznak, azaz laza központ nélküli településhálózat és innovációra csak mérsékelten képes társadalom jellemzi őket. Ezt tanúsítja a diplomával rendelkezők rendkívül alacsony aránya a határ mellett elhelyezkedő sellyei és siklósi kistérségben. Az országos átlaghoz képest (12,6%), csak 4-5%-ot tesz ki a lakosságon belüli arányuk. (HANTOS É. 2006) Vajon milyen kitörési pontjai lehetnek egy ilyen térségnek, ahol szociálisan hátrányos, etnikailag szegregálódott a társadalom, legyen magyar, horvát, cigány, vagy német etnikumú! Mindennél fontosabb a vonalas infrastruktúra fejlesztése, illetve leépülésének lassítása, megállítása. Ezek az infrastrukturális fejlesztések jelentik a horvát oldallal való sikeres kapcsolódás, együttműködés zálogát. Horvátország felé a következő térszerkezeti vonalak azok, amelyek jelentős szerepet játszanak a kétoldalú kontaktusban:

- 1.) Budapest-Székesfehérvár-Balaton-Nagykanizsa-Letenye
- 2.) Budapest-Dunaújváros-Baja-Mohács
- 3.) Budapest-Dunaújváros-Pécs-Szigetvár-Barcs

A három térszerkezeti vonal közül az első a legerősebb; hátránya az, hogy erős tranzit jelleggel bír, kevés hatást gyakorol a környező területekre. A második térszerkezeti vonal, egyenlőre, csak potenciálisnak nevezhető, hiszen az M6-os autópálya és a horvát folytatása csak kis részben készült el. Valószínű, hogy a szomszédos, háború sújtotta területekkel való sikeres együttműködést kevésbé fogja elősegíteni, a dunai vízi út erősödésével valószínűleg a dél-délkeleti tranzit egyik másodrendű folyosója lesz. A Budapest-Barcs szerkezeti vonal a mezoregionális kapcsolatok erősítését szolgálja (GOLOBICS P.-MERZA P. 2002.).

Miként lehet egy olyan határszakaszon gyümölcsöző, mélyreható együttműködést elérni, ahol mindkét oldal a rurális térhez tartozik és halmozott hátrányokkal rendelkezik? Az együttműködés fejlesztésének alapja az, hogy meg kell keresni a közös, mindkét oldalon létező problémákat. Ezek közös orvoslása, illetve a kevés innovációs és fejlesztési lehetőség továbbgondolása szolgálhat alapul a kapcsolatok fejlesztéséhez. Mivel mindkét terület tőkehiányos, ezért célszerű az Unió támogatási lehetőségeit (Interreg IV program, CARDS) alapul venni a fejlesztési prioritások végiggondolásánál.

5.2.4. A negyedik tényező: A közigazgatási rendszer eltéréséből adódó nehézségek

A határon átnyúló kapcsolatok fejlődése és kiépítése szempontjából mindenképpen meg kell vizsgálni a két ország közigazgatási és önkormányzati rendszerének néhány jellemzőjét. E szervezetek jelenleg a kooperáció legfőbb aktorai. A horvát és a magyar állam- és önkormányzati igazgatás is a folyamatos változás állapotában van. Az alábbiakban az együttműködés szempontjából kompetens tényezőket és jellemzőket szeretném bemutatni.

A jelenlegi magyar közigazgatási szisztémában, a határ menti együttműködések alakításában egy régió/megye dichotómia figyelhető meg. A régiók önkormányzattal nem rendelkeznek, az élükön egy regionális területfejlesztési tanács áll, amely valójában csak a fejlesztési összegek elosztásáról gondoskodik és az állam által delegált tagok vannak benne túlsúlyban. A megye szerepe csupán koordináló, a területrendezési politika fő színtere Magyarországon a helyi önkormányzat és az állam/kormány által vezérelt szint (PÁMER Z. 2006).

Az önkormányzati rendszer elmúlt szűk két évtizede alatt világossá vált, hogy a településhálózat túlzott elaprózottsága miatt egyes települések csak közös intézményműködtetéssel és szolgáltatásnyújtással tudnának gazdaságosan működni. Az önkormányzati törvény által nyújtott szabad társulás joga lehetőséget nyújt kistérségi társulások létrehozására. Az ország társulások általi teljes lefedettsége, illetve e szervezetek megerősítése, esetlegesen önkormányzati jogkörökkel való felruházása folyamatos kormányzati célkitűzés, amely a jelenlegi politikai helyzetben nagy valószínűséggel nem fog megvalósulni.

A magyar területfejlesztési és tervezési rendszer nem rendelkezik hatékonyan működő területi szinttel. Ez jelentősen rányomja bélyegét a határon átnyúló kapcsolatokra is. A tiszta közigazgatási hierarchiával rendelkező horvát közigazgatás nem tudja kellőképpen értelmezni és átlátni a magyar rendszert. Ez jelentősen bonyolítja az együttműködést, egy sajátos

finanszírozási rendszert hoz létre, amelyben a demokratikus intézmények csak kevés ellenőrzési joggal bírnak.

A Horvát Köztársaság területén a megye a közigazgatási és önkormányzati struktúrában a hierarchia középszintjén áll, államigazgatási és gazdasági eszközökkel felruházva. A horvát önkormányzati rendszer a hazaitól erős eltéréseket is mutat. Ezek közül a legfontosabb az alá-fölé rendeltségi viszonyok tisztázottsága. Az egész rendszer vertikális felépítésű és a Horvát Kormány ellenőrzése, felügyelete az önkormányzati hivatalok felett teljes. A tervezési - statisztikai régiók kialakítása még kezdeti stádiumban van, jelenlegi állás szerint a már az előbbieken említett, három régiós felosztás fog megvalósulni (LUGARIĆ ROGIĆ, T. 2005).

Nálunk pedig a „magyar” megye átlag 160 mellérendelt településsel kínlódik a területfejlesztés, és a határmenti együttműködés megszervezésében, lebonyolításában. Ezt tovább nehezíti még az önkéntes alapon létrejövő kistérségi társulások átláthatatlan, rendeletekkel véghezvitt szabályozása. Jelenleg a kistérségi szint ugyan működik, de léte alkotmányosan vitatható.

Az önkormányzati vezetőkkel készített interjúim során többször is szóba került a mindennapokban megjelenő forráshiány mellett a kistérségek inkompetenciája a határmenti együttműködések területén. Ezt azzal indokolták, hogy többször kiszolgáltattak a kistérségek a vezető várossal szemben, vagy az adott város nem bír megfelelő gazdasági térszervező erővel. Ez leginkább Lenti és Letenye szempontjából merül fel. Lenti a saját térségi szerepét túldefiniálja, mindezt úgy teszi, hogy közben nem rendelkezik elég nagy vonzóerővel ahhoz, hogy térszervező funkciót töltsön be. Több esetben Lenti sikerei egy-egy önkormányzati vezető befolyásához és karizmájához köthetők. Ellenben Letenye kevésbé használja ki a fekvéséből adódó közlekedési előnyöket. Így helyette a Muramentén több esetben Tótszerdahely jelenik meg önjelölt térségi vezető településként. Azonban nyelvi és kulturális központi településjellege ellenére sem képes semmilyen generáló erőt felmutatni.

Úgy gondolom, hogy a horvát-magyar, vagy akár a horvát-szlovén határon átnyúló kapcsolatok szervezésére Nagykanizsa van predestinálva, ugyanakkor a település nem ismeri fel ezt a lehetőségét, pedig rendelkezik minden ehhez szükséges tényezővel (felsőoktatás, szolgáltatások, ipar).

A határmenti együttműködés szempontjából a közigazgatást és az önkormányzatiságot vizsgálva áttekinthetőbb déli szomszédunk megye-járás rendszere, mert sokkal átláthatóbban megvalósítható az amúgy is sok nehézséggel és meg nem értéssel járó kooperáció létrehozása. Egy egyértelmű hierarchia szint került kiépítésre, tisztázott alá-fölé rendeltségi viszonyokkal.

Sokkal egyszerűbb határon átnyúló mikro-, vagy makroregionális szervezeteket létrehozni, ha kevés és nagyobb súlyt képviselő résztvevőkkel kell egyeztetni, társulni. Például Csáktornya és Kerkaszentkirály, Nagykanizsa és Muraköz, valamint Zala megye nem említhető egy lapon, nem tartozik egy „súlycsoportba”. A fenti példa jól tükrözi a területi, társadalmi, gazdasági, kulturális okokból fakadó eltéréseket. Ennek ellenére mégis egy ilyen multiheterogén konglomerátumból kell alulról építkezve, önkéntes társuláson alapulva eurorégiót, munkaközösséget, binacionális társulásokat létrehozni.

A mindenkori magyar kormányzat feladata eldönteni, hogy milyen formában kívánja a magyar területi közigazgatást működtetni, és azt a formát meg kell szilárdítania, hogy későbbiekben ne csak a horvát-magyar, hanem más eurorégiós együttműködések létrejötte és működése könnyebb legyen. Emellett a határon átnyúló együttműködés fejlesztésére „célterületeket” és „célágazatokat” kell elkülöníteni. Ezzel egy jelentős forrásátcsoportosításra lenne lehetőség, amely a későbbiekben kooperáció generálását szolgálná. Természetesen ez csak egy 3-4 fővel rendelkező szakembergárdával lenne megoldható kistérségenként, vagy városonként, hogy a kiválasztott „célterületeken” és „célágazatokban” sikeres legyen a munka.

6. KAPCSOLATRENDSZEREK A HORVÁT-MAGYAR HATÁR MENTÉN

Jelen fejezetben a horvát-magyar határmentén kialakuló együttműködések vizsgálom meg. Ezeket az együttműködések a vizsgálat során az alábbi három kategóriába soroltam:

1. Eurorégiós együttműködések
2. A harkányi folyamat keretében megvalósult együttműködés
3. EU-pályázatok keretében megvalósult együttműködés

6.1. A horvát-magyar határmenti euroregionális szerveződések jellemzői

A rendszerváltást követően Magyarországon is megjelentek a határon átnyúló kapcsolatok generálását elősegítendő az eurorégiók. Kezdetben az önkormányzatok, a területfejlesztés és a gazdasági szféra szereplői túl nagy jelentőséget tulajdonítottak a regionális együttműködések gazdaságélénkítő szerepének, túldimenzionálták a bennük rejlő lehetőségeket. Mára bebizonyosodott, hogy a területfejlesztés eszközeként jól alkalmazhatók, azonban katalizátor szerepük, a megfelelő társadalmi-gazdasági potenciál nélkül csekély. Jelenlegi tapasztalataink szerint a horvát-magyar határ mentén is különböző hatásfokkal működnek. A vizsgált térségben az alábbi öt olyan együttműködés található, melyeket az eurorégió kategóriába soroltam⁵⁰:

1. Alpok-Adria Munkaközösség
2. Duna-Dráva-Száva Euroregionális Együttműködés (DDSZE)
3. Dráva-Mura Eurorégió
4. Mura-Dráva Eurorégió
5. Muránia Eurorégió

6.1.1. Alpok-Adria Munkaközösség

Az első horvát-magyar határmenti együttműködés az Alpok-Adria Munkaközösség volt. Az 1978-ban alakult szervezethez, amely napjainkban már 30 éves, csak a rendszerváltozás előestéjén csatlakozott a három horvát határmentén elhelyezkedő magyar megye: Zala, Somogy és Baranya. Ebben az időszakban a régiók és az államok közötti együttműködés

---

⁵⁰ Azonban Muránia Eurorégiót nem ebben a fejezetben tárgyalom. A későbbiekben a hetedik fejezetben vizsgálom, a horvát-szlóven-magyar hármás határ kapcsán.

elmélyítését tekintették a legfőbb feladatnak a munkaközösség tagjai. Erről tanúskodik a Bledi Határozat (1987) és a Millstadti Nyilatkozat (1988) is. „Európa e térségében, különböző kultúrák, nyelvek és politikai rendszerek érintkezése közepette elért eredmények felett kormányaink továbbra is támogatják és ösztönzik az Alpok-Adria Munkaközösségben folyó régiók közötti együttműködést, amely a határok megnyitására, a személyek és eszmék szabad áramlására, valamint a gazdasági és kulturális együttműködésre törekszik” (ALPOK-ADRIA MUNKAKÖZÖSSÉG 21, p).

A térség demokratizálódása után a szubszidiaritás elvét és a gazdasági és szociális kohézió megvalósítását tűzték zászlajukra a tagok⁵¹. „El kell távolítani mindazokat az akadályokat, amelyek egyenlőtlenségeket és kiegyensúlyozatlanságot okoznak” (www.alpeadria.org).

A "Munkaközösség feladatai az új Európában" címmel jelent meg a Linzi Nyilatkozat (1991. szeptember 20), amelyben a regionális kormányfők a jugoszláv szövetség felbomlása kapcsán emelték fel szavukat "az európai kulturális sokszínűség" tiszteletben tartásáért. Ez utóbbi kihangsúlyozza, hogy "a régiók és a helyi közösségek hozzájárulhatnak annak a demokratikus deficitnek a felszámolásához, mely Európa és állampolgárai között fennáll" és azt is, hogy "a régióközi, határokon átnyúló és nemzetek feletti kooperáció alkalmas és hatékony eszköz ahhoz, hogy Közép- és Kelet-Európa régióit és helyi közösségeit jobban integráljuk és előkészítsük belépésüket az Európai Unióba"⁵². Az ezredfordulóra egy új cél megvalósításában kellett közreműködniük, ami nem volt más, mint Szlovénia és Magyarország uniós integrációjának támogatása.

Emellett foglalt állást a Regionális Kormányfők 2000. november 24-i sárvári határozata is, emellett üdvözölve "Horvátország Európai Unió közeledését" és szorgalmazva "az európai műszaki és pénzügyi forrásoknak a Horvát Köztársaság számára történő, elérhetővé tételét, hogy még sikerebben részt vehessen a határokon átnyúló projektekben". Napjainkban is az AAMK jelentős szellemi kapacitást nyújt Horvátország számára az Európai Unió játékszabályainak megismeréséhez és ezzel segíti a csatlakozási tárgyalások minél gyorsabb, sikeres kimenetelét. 2007-ben Klagenfurtban sor került az Alpok-Adria Munkaközösség szervezeti és eljárási szabályzatának megreformálására, azzal a céllal, hogy dinamizálják és elmélyítsék az együttműködést.

---

⁵¹ Magyar tagok: Baranya, Somogy, Zala és Vas megye; osztrák tagok: Kärnten és Burgenland; olasz tagok: Friuli-Venezia Giulia, Trentino-Dél-Tirol és Velence; valamint Horvátország és Szlovénia.

⁵² Alpok-Adria Jövőkép

Az elmúlt 30 év eredményeit megvizsgálva megállapíthatjuk, hogy a munkaközösség céljait csak részben teljesítette. Több, a szervezet javára elkönyvelt siker valójában az európai makropolitikai változások eredménye. A politikai célok megvalósításában elért sikerei hazánkban elsősorban a regionális és a helyi önkormányzatok szintjén érhetőek tetten. A rendszerváltozás előtt, az államszocialista rendszer centralizációjának csökkenése következtében sikerült a magyar megyéknek és településeknek belülről tanulmányozni a demokratikus önkormányzati szisztémát az együttműködés szocialista táboron kívüli tagjainál, ezzel a demokratizálódás első zászlóshajójává vált a szervezet.

Gazdasági értelemben kevés olyan határon átívelő eredményt tudott és tudtak a tagok felmutatni, amely szervezet működésének eredményeképpen jött létre. Ilyenek voltak például az évente megrendezett vásárok, amelyeket workshop-szerű összejövetelek kísértek. Ezzel a határon átnyúló kapcsolatok első alapjait sikeresen letették, de a további építkezés megrekedt.

Az 1990-es években új tartalommal igyekeztek az együttműködést feltölteni. Ez főleg a magyar és az egykori jugoszláv tagok körében volt megfigyelhető. A délszláv válság következtében azonban a kilencvenes évek a hanyatlás évei voltak a határon átnyúló kapcsolatok tekintetében. Az ezredfordulóra új célrendszert dolgoztak ki, mégpedig az EU-tagságra aspiráló csatlakozási felkészítést. Ez a feladat azonban már meghaladta a gyenge koherenciával rendelkező Alpok-Adria Munkaközösség erejét. Az 1990-es években elinduló hanyatlás mélyrepülésbe váltott. A tagok érdektelensége egyre erősebb, a szervezet Magyarországon a megélhetési politikusok gyűjtőhelyévé vált. A jövőben az eredményesség hatékonyság érdekében egy multinacionális alapon szerveződő közigazgatási, gazdasági, diplomáciai emberekből és pályázatírókból álló operatív törzset kellene létrehozni; amelynek feladat az EU céljaival konvergáló projektek kidolgozása és megvalósítása. Ezt tovább erősítené az információ áramlásának fokozása és az együttműködést elmélyítő intenzívebb eszmecsere kiterjesztése a mezo - és mikroregionális szintekre.

Az Alpok-Adria Munkaközösség lényege mindenekelőtt a pluralizmusban, a tagság történelmi sokszínűségéből és különbözőségéből eredő gazdagságban keresendő. Az együttműködés lehetővé teszi a föderalizmus és a szubszidiaritás tapasztalatával rendelkező, különböző intézményi rendszerek együttműködését. A szervezetben jelen vannak teljes szuverenitású államok, mint a Szlovén és a Horvát Köztársaság, továbbá szövetségi köztársaságokhoz tartozó tagok, mint a Bajor Szabadállam, néhány osztrák tartomány, Ticino kanton, az olasz tartományok, valamint öt magyarországi megye.

Szélesebb, európai vonatkozásban az Alpok-Adria Munkaközösség úgy vélte és véli magáról, hogy „rendelkezik mindazokkal a feltételekkel és adottságokkal, amelyek lehetővé teszik számára a híd szerepét, amelyen találkozhatnak a történelmi és kulturális identitások, és sokszínűségük mellett is újabb tapasztalatokkal szembesülhetnek.” (ALPOK-ADRIA MUNKAKÖZÖSSÉG JÖVŐKÉP p. 5.)

6.1.2. Duna-Dráva-Száva Euroregionális Együttműködés

A rendszerváltozás után született meg a gondolat a magyar önkormányzati vezetőkben, hogy a horvát-magyar határmenti együttműködés dinamizálását szolgáló, euroregionális együttműködést hozzanak létre a szomszédos déli területek önkormányzataival, hogy ez minél jobban megfeleljen a gazdaság és a területfejlesztés igényeinek, bekapcsolódtak a települési és regionális önkormányzatok közötti együttműködésbe a kereskedelmi és ipar kamarák is.⁵³ A horvát és a magyar partnerek mellett bevonták a bosnyák Tuzla kantont. Ezzel egy nagyobb gazdasági és kereskedelmi potenciállal rendelkező tér jött létre.

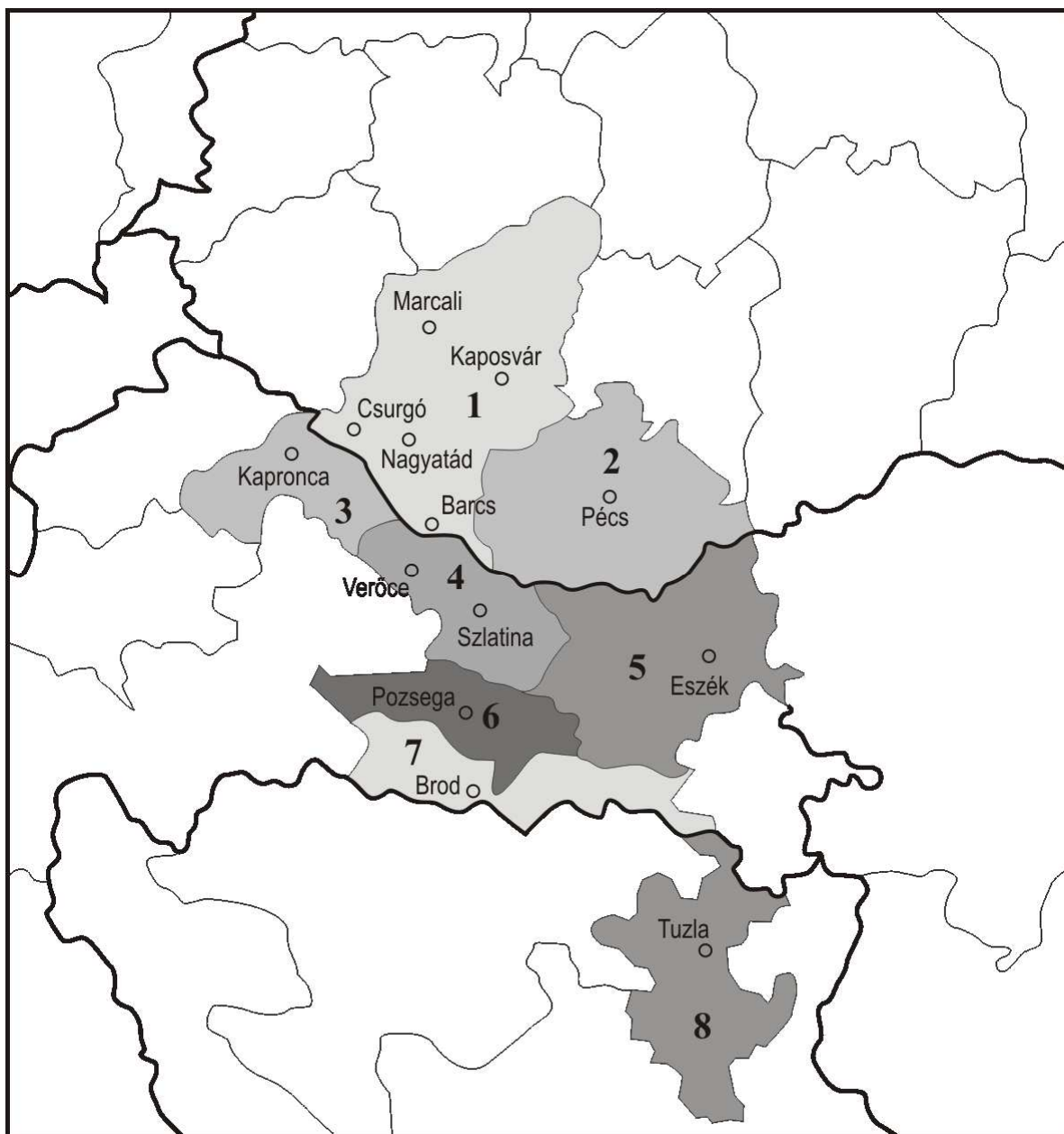
Így alakult meg 1998-ban a *Duna-Dráva-Száva Euroregionális Együttműködés* (10. ábra.) egy közös történelmi és kulturális hagyományokkal is rendelkező területen. Létrejöttében nagy szerepet játszott, hogy a Nyugat-Balkánon béke lett és a posztjugoszláv államok külpolitikai céljai között megjelent az EU integráció igénye.

Az alapítást követően a kezdeti nagy lendület megállt. Vajon miért? Az „eurégiót” alapító tagok Baranya megye, Pécs-Baranyai Kereskedelmi és Ipar Kamara (Magyarország), Osiječko-Baranjska megye, Osijek (Eszék) Város, Horvát Gazdasági Kamara Osiječko-Baranjska megye Gazdasági Kamarája (Horvátország), Tuzla-Drina Kanton, Tuzla Város, Tuzlai Régió Gazdasági Kamarája (Bosznia és Hercegovina) közül egyik sem volt még ekkor az Európai Unió tagja. A szervezet olyan tagokból jött létre, akik a beruházásokhoz, fejlesztésekhez szükséges tőkehiánnyal küzdöttek. Emellett Horvátországnak és Bosznia-Hercegovinának a polgárháborút követő újjáépítést is meg kellett oldania.

---

⁵³ Jelenleg Magyarországon a gazdaság szereplői által alakított, önkormányzattal rendelkező köztestület, amely törvényi felhatalmazással végzi a gazdaság fejlesztésével, támogatásával, regionális fejlesztéssel kapcsolatos tevékenységét.

10. ábra. A Duna-Dráva-Száva Euroregionális Együttműködés

Forrás: a szerző saját szerkesztése, 2009.

Milyen történelmi előzmények alapján jött létre az együttműködés? Igen, már voltak történelmi tapasztalatok, mivel több olyan nemzetközi együttműködésben vettek részt, melyek működése során partneri kapcsolat jött létre a felek között. Ezek az állomások a következők voltak (GOLOBICS P.-MERZA P. 2002.):

- 1973-tól Pécs testvérvárosi kapcsolatban van Osijek-kel (Eszék)
- Baranya megye a testvérmegyei együttműködés során jó tapasztalatokat szerzett az Eszék-Baranyai Zsupánsággal.

- Kitűnően felhasználhatóak az Alpok-Adria Munkaközösségben szerzett tapasztalatok és az ott kiépített szervezeti mechanizmusokról szerzett tapasztalatok.
- Az osijeki a pécsi és a tuzlai egyetemek testvéregyetemi együttműködésben álltak egymással. Tuzlával 2000-től élnek a kapcsolatok.

A terület társadalmi-gazdasági helyzetének ismeretében felmerül, hogy vajon milyen kitörési pontjai lehetnek egy ilyen térségnek, ahol szociálisan hátrányos, etnikailag szegregálódott a társadalom, mint Baranya megye déli részén? Az együttműködés fejlesztésének alapjául a határ mindkét oldalán létező problémák közös megoldása, illetve a kevés innovációs és fejlesztési lehetőség továbbgondolása szolgálhat. Mivel mindkét terület tőkehiányos, ezért célszerű az unió támogatási lehetőségeit alapul venni a prioritások meghatározásánál. Az eurorégiót a következő célokkal hozták létre:

- a régió tartós békéjének megteremtése és fenntartása
- a gazdasági fejlődés elősegítése, gazdaságfejlesztés összehangolása
- az idegenforgalomban rejlő lehetőségek hatékony kiaknázása és egy egységes turisztikai arculat megjelenítése
- az V/C Helsinki Korridor létrehozásának elősegítése
- a tudományos-oktatási kapcsolatok elmélyítése
- Dráva és a Duna ökológiai lehetőségeinek kiaknázása
- a mezőgazdasági lehetőségek újrateemtése és kiszélesítése
- tagok euroatlanti integrációjának elősegítése

Annak ellenére, hogy az alapító tagok jelentős közös történelmi hagyománnyal rendelkeznek, az együttműködést sok nehézség terheli, amely elsősorban a társadalmi-gazdasági rendszerek eltérő irányú fejlődéséből adódik. A nehézségek a következők (GOLOBICS P. 2001):

- nem sikerült tisztázni a városi önkormányzatok és a megyei, ispánsági, kantoni önkormányzatok szerepét, kompetenciáját
- tekintettel arra, hogy a térségek anyaországai a decentralizáció eltérő fokán állnak, nem sikerült minden kérdésre megoldást találni, mivel Horvátország és Bosznia-Hercegovina esetében sok olyan terület van, amely kormányzati kompetencia; míg Magyarországon önkormányzati hatáskör

- a résztvevő térségek egyéb megoldatlan problémái sokszor annyival fontosabbak az eurorégió problémáinál, hogy nem marad idő azokkal foglalkozni
- a kommunikáció az eltérő szocio-kulturális és történelmi hagyományok miatt gyakran nehézkes
- Zágráb elutasító magatartása, Bosznia posztháborús állapota és Budapest érdektelensége
- 2000 második feléig a szervezet nem volt az Európa Tanácsnál bejegyzett szervezet, emellett pedig a horvát állami vezetés határozottan ellenezte az „euró” kifejezést az alapító okiratban

Az említett problémás tényezők hatása már csökkent és középtávon valószínűleg tovább fog csökkenni. Horvátország az integrációs kritériumok teljesítése érdekében decentralizációt lesz kénytelen végrehajtani, ennek következtében a regionális önkormányzati szint megerősödése várható. 2010-től EU-n belüli határrá váló horvát-magyar határszakaszon átnyúló együttműködésre fordítható uniós támogatások összege megtöbbszöröződik, amelyet már a decentralizált önkormányzatok osztanak majd el egymás között, és a jelenleg forráshiányos bosnyák-horvát határmente is jelentősebb EU-források lehívására kap lehetőséget.

A DDSZE egyik kitörési pontja az lehet, hogy ahogy Kelet-Közép-Európában, úgy az általam vizsgált határszakaszon is a fejlesztési politika új súlypontjai a városok és azok hálózatos együttműködései lesznek. Ezt a folyamatot ösztönzi a 2008-ban elfogadott Lipcsei Charta. A DDSZE és a Muránia régió is jelenleg más szerkezeti formában működik, ennek ellenére azonban érdemes foglalkoznunk azzal a gondolattal, hogy a rurális tér és laza textúrájú területek jelentősége egyre kisebb lesz. Az első lépésben a DDSZE-vel kapcsolatban vizsgáljuk meg a lehetőségeket, ugyanis ez az egyetlen olyan határon átnyúló együttműködés horvát tekintetben, ahol regionális központ szintű, jelentős vonzáskörzettel rendelkező városokat találunk.

Az egész terület azonban gazdasági depresszióval küzd, bár a lemaradás országonként eltérő. A területfejlesztés pólusai Pécs, Eszék és Tuzla lehetnének. Az elképzeléseknek a közös, mindenütt megtalálható gazdaságfejlesztési pontok erősítésén kell munkálkodnia, illetve a komparatív előnyök kiaknázásán. A fejlesztés vázának az Eszék-Pécs tengelyre kell felfűződnie. A folyamatokat nagyban befolyásolja V/C korridor (M6) teljes szakaszának

megépítése. Mindenképpen meg kell jegyeznünk, hogy a teljes hossz kiépülése valószínűleg csak Horvátország EU-csatlakozása után fog bekövetkezni.

A következőkben vizsgáljuk meg azt, hogy milyen módon lehetne elősegíteni a felvázolt, feltételezett urbanizációs tengely kohéziójának erősítését. Ennek egyik legfontosabb eszköze a közlekedési lehetőségek javítása lenne.

A vasút fejlesztése ütközik a legnagyobb akadályokba. Az eddigi magyar kormányok térséghez kötődő vasúti fejlesztéspolitikája nem volt elég karakteres, csak az elégséges szolgáltatás fenntartására törekedtek. A vizsgált területen csak a Pécs-Magyarbóly szakasznak van reális esélye a fejlesztésre. Az előzetes tervek szerint a pálya 120 km/h sebességűre fejlesztendő. A jelenlegi helyzetben a helyi érdekeltségű regionális vasutak fejlesztésének esélye csekély. Véleményem szerint ennek ellenére egyéb komplex turisztikai, gazdaságfejlesztési projektek keretében mindez megoldható lenne.

A légi közlekedés fejlesztése jelenti jelenleg a legbonyolultabb problémát. Az eurorégió területén elhelyezkedő mindhárom nagyváros (Tuzla, Osijek (Eszék), Pécs) az elmúlt évtizedekben többször is „reptér aspiránsként jelent meg”. A jelenlegi helyzetben Pécs áll legjobban a fejlesztésekkel. Azt azonban nem szabad elfelejtenünk, hogy egy ekkora néptömeg, mint Pécs és közvetlen szuburbiája, vonzáskörzete nem tud gazdaságosan működtetni egy nemzetközi forgalom lebonyolítására is alkalmas légikikötőt. A reptér gazdaságos működését nagyban segítené a kapcsolódó közlekedési pályák fejlesztése (autópálya, gyorsvasút), amely lehetővé tenné a légikikötő nagyobb távolságból való elérhetőségét is (akár Eszékről), ezáltal növelve a forgalmat.

A megfelelő közlekedési és infrastrukturális hálózat kiépítése az előfeltétele a felvázolt elképzelés megvalósulásának. A horvát-magyar határmenti együttműködés szempontjából releváns Eszék és Pécs is jelentős urbanizációs deficitet szenvedett el az elmúlt másfél évtizedben. Ennek ellenére kijelenthető az országos területfejlesztési tervek ismeretében, hogy mind a társadalmi-gazdasági helyzetből, mind az anyaországban elfoglalt államigazgatási pozícióból adódó komparatív előnyök felhasználásával a fent említett Eszék-Pécs páros együttműködése jelentős lehetőségeket hordoz magában.

A fent említett „páros” mellett még legalább egy potenciális „duót” jelölhetünk meg: Barsot és Viroviticát (Verőce). Együttműködésüket a Pécs-Eszék párostól eltérően nem a komparatív előnyökre, hanem a hasonlóságukból adódó előnyökre, a közös fellépésből eredő gazdasági erőre kell alapozni. Hasonló lehetőségek rejlenek a Lenti-Lendava (Lendva) páros Horvátország irányába történő kiterjesztésében.

6.1.3. A Dráva-Mura Eurorégió

A kétoldalú kapcsolatok hatékonyságának növelése érdekében kisebb területet lefedő eurorégiók létrehozásával is próbálkoztak. Ezek mindegyike Zala megye szervezésében vagy a területén elhelyezkedő települések kezdeményezésére és gesztorálásával alakult meg. A társadalmi-gazdaság környezet szempontjából Zala az egyik legideálisabb területe a horvát-magyar határon átnyúló kapcsolatok továbbfejlesztésére, ugyanis az egykori periférikus helyzetből adódó hátrányokat itt sikerült a legjobban felszámolni az elmúlt 15 évben. Az együttműködésben érintett Koprivničko-križevačka, Međimurska és Varaždinska megye Horvátországban gazdaságilag és iparilag egy erős középszintet képviselnek, valamint itt halad át a horvát-magyar nemzetközi forgalom jelentős része is az V/B korridoron Rijeka és Venezia (Velence) irányába. Nem elhanyagolható a másfél órányi utazási távolságban lévő Zágráb közelsége sem.

Az első ilyen kezdeményezés, amely későbbiekben meddőnek bizonyult, a Dráva-Mura Eurorégió volt. A kezdeményezés alapítói Curgó, Marcali, Nagyatád, Nagykanizsa, Letenye, Lenti, Zalakaros, valamint a szlovéniai Lendava (Lendva) és a horvát Varaždin (Varasd) voltak. A résztvevők összetételéből látszik, hogy az együttműködést a horvát-szlovén-magyar hármás határ fejlesztését hivatott elősegíteni. A szervezeti felépítéssel kapcsolatban több elképzelés is felmerült. Ezek közül a kistérségi⁵⁴ alapon szerveződő eurorégió formáját elvetették, hiszen sem Horvátországban, sem Szlovéniában az adott formáció nem létezik. A megyei alapú felépítés pedig a magyar közigazgatási szabályozás⁵⁵ miatt vetették el. Végül soron a „városi elképzelés” nyert. Így lehetőség nyílt arra is, hogy a városok és a körük szerveződő kistérségek települései is részesei lehessenek a szervezetnek.

A fent említett települések 2000. szeptember 9-én szándéknyilatkozatot írtak alá a Dráva-Mura Eurorégió létrehozásáról (11. ábra.), melyet követően 2001. szeptember 14-én került sor magyar oldalról a keretszerződés aláírására, amelyhez a külföldi partnerek közül

---

⁵⁴ Jelenleg az Alkotmány szerint Magyarországon a következő közigazgatási szintek léteznek: község, megye, város, főváros. A szocializmusban a megye volt a területi közigazgatás és területfejlesztés tejhatalmú letéteményese. Ezt a szerepet megszüntették a rendszerváltás során. Jelenleg a magyar megye egy pénz és feladat nélküli területi, közigazgatási egység, amely képtelen a hozzárendelt források hiánya miatt feladatait eredményesen ellátni. Emellett még korlátozza a hatáskörét, azaz fenn áll egy irracionális: az alkotmány értelmében a megyei önkormányzat mellérendelt viszonyban áll a települési önkormányzatokkal. Jelenleg hazánkban nincs hatékonyan működő alkotmányos középszintű területi közigazgatási és önkormányzat egység. A kistérségek a települések önálló társulásaiként jöttek létre és csak rendeleti úton szabályozottak. Választott testülettel nem rendelkeznek, a települések delegáltjaiból álló munkaszervezettel működnek csak. A méreteik eltérőek, gyakran változik az összetételük az egyes települések érdekei alapján.

⁵⁵ Napjainkban a megye szerepét részben a tervezési-statisztikai régiókra igyekszik átruházni a kormányzat, amelyek viszont alkotmányos támasszal nem rendelkeznek.

csak Lendava (Lendva) csatlakozott december 21-én. A társaság cégbírósági bejegyzésére 2002. június 21-én került sor (NAGY T. 2005).

11. ábra. Dráva-Mura Eurorégió tagjai

Forrás: a szerző saját szerkesztése, 2009

A közhasznú társaság formájában működő szerveződés nagy lendülettel és nagy reményekkel kezdte meg a munkát. Ezt mutatja, hogy az alapítók közül Nagykanizsa 2 millió⁵⁶ forint összeget különített el a munkaszervezet létrehozása, viszont e mögött nem titkoltan jelentős presztízscélok voltak, hiszen a város először vált egy nemzetközi szervezet székhelyévé.

A kezdeti lendületet a pangás és az eredménytelenség időszaka követte. Sor került a szervezet működési költségeinek és egyéb pénzügyi feltételeinek minimalizálására, de ezek az intézkedések hatástalannak bizonyultak. A legnagyobb problémát a tagok multilaterális együttműködés-képtelensége, valamint az egyre csökkenő, közömbösséggé átalakuló érdeklődés jelentette. „Jellemzően két-két város együtt tud dolgozni egy projekt elkészítésében, pályázat benyújtásában, de az egész eurorégiót átfogó program, kezdeményezés nem született. Az alacsony szintű közreműködés a többi tag részéről nem

⁵⁶ Ez az összeg körülbelül négy-öt ezer eurónak felel meg.

jelent garanciát a folyamatos, legalább középtávon tervezhető működésre sem” (LITTER N. 2005).

Ezek ismeretében nem meglepő, hogy 2005 szeptemberében megkezdődött a szervezet felszámolása, amelynek további feladatait a Pályázati Iroda és a Polgármesteri Kabinet látja el. Azóta vannak próbálkozások az újrakezdésre, de eddig tapasztalható eredmények nélkül.

6.1.4. Mura-Dráva Eurorégió Eurorégió

Egy másik, az előbbieket során elvetett koncepció eredményeként jött létre a *Mura-Dráva Eurorégió* (12. ábra). Itt is a szervezet alapításakor jelentősebb volt a magyar érdeklődés. A Dráva-Mura Eurorégió működéséből adódó nehézséget kiküszöbölendő az alapítók jobbnak látták, egy a területi közigazgatási egységek (megyék) által szervezett együttműködés létrehozását. 2004-ben a Zala Megyei Közgyűlés hivatala vállalta fel a határmenti együttműködés e formájának koordinálását.

2004 októberében került sor Čakovecen (Csáktornya) a Mura-Dráva Eurorégió megalapítására. A tagok: Međimurska megye, Zala és Somogy megye voltak. Az együttműködésből Somogy időközben kilépett.

12. ábra. Mura- Dráva Eurorégió

Forrás: szerző saját szerkesztése, 2009

A szervezet jó úton halad a térség gazdasági-szociális kohéziójának megerősítése felé. Erről tanúskodik az is, hogy a 2004-2006 között megvalósuló INTERREG III. a Szlovénia-

Magyarország-Horvátország Szomszédsági Program keretében számos pályázaton sikerrel szerepeltek. Ezek közül talán a legjelentősebb a Murakeresztúr és Kotoriba között létesítendő közúti híd engedélyeztetési tervének és finanszírozásának jóváhagyása volt. A helyi remények szerint mielőbb megépülő közúti/folyami hídnak jelentős szerepe lesz a szomszédos magyar és horvát mikrotérségek elérhetőségének a javításában.

Ugyancsak sikeresnek bizonyult a „Le a Kerkán a Murára” nevű turisztikai projekt. Az eurorégió 2007-től a legfontosabb feladatának tekinti a partnerhálózat működtetését, illetve a szlovén, magyar és horvát partnerekkel való közösen koordinált fejlesztési stratégia kialakítását (FÜZI A. 2007).

6.1.5. Az euroregionális szerveződések közös és eltérő vonásai

Az eddigiekben említett euroregionális együttműködések a horvát-magyar határon nagy heterogenitást mutatnak. Területiségüket tekintve több fajtájuk is megtalálható, például a több állam, vagy a csak két ország területére kiterjedő. Nagyon vegyesek a résztvevő partnerek jellegét tekintve is, települési és megyei önkormányzatok, országok és tartományok is találhatóak közöttük. Az általam eddig elemzett öt együttműködés közül napjainkban azonban csak három tekinthető élő szervezetnek: az Alpok-Adria Munkaközösség, a Duna-Dráva-Száva Eurorégió, és a Muránia. A Dráva-Mura és a Mura-Dráva napjainkban nem végez semmiféle említhető tevékenységet.

Három csoportba osztom a fenti szervezeteket a felépítésük és működésük alapján. Az elsőbe az AAMK és a DDSZE sorolható, ezek nagy kiterjedésű, legalább három ország területén elhelyezkedő szervezetek. Működési struktúrájuk hasonlít egy területi önkormányzathoz, tevékenységi körük a tervezés, kulturális kapcsolatok és marketing terén nyilvánul meg. Rendelkeznek egy döntéshozó testülettel és egy állandóan működő munkaszervezettel. Elképzeléseik és fejlesztési stratégiájuk egy-egy mezoregionális tér igényeinek megfelelően készült. A másik három működési területe közvetlenül a határtérségben koncentrálódnak, és kiterjedésük jóval kisebb. Egyikük sem rendelkezik és nem is rendelkezik állandóan működő munkaszervezettel. Adhoc jelleggel tartanak csak informális jellegű tanácskozásokat egy-egy fontosabb célkitűzés meghatározása, illetve teljesítése miatt.

Stabil szervezeti felépítéssel tehát csak a Duna-Dráva-Száva és az Alpok-Adria bír, ez érthető is, hiszen ők fedik le a legnagyobb területet és bírnak a legtöbb nemzetiségű és a

legkülönbözőbb státuszú tagsággal.⁵⁷ A stabilabb, részletesen szabályozott működés nyilvánvalóan a nagy területtel, a tagok számával és eltérő jellegével magyarázható.

A Muránia helyzete sajátos, a többitől eltérő. Egy anno 87 éve még összetartozó, akkor még egységes közigazgatási területen jött létre. Bár egyik dokumentumban sem szerepel konkrétan, és talán tudatilag sem rögzült, de egyértelmű, hogy az egykori Zala vármegye ma Szlovénia és Horvátország területén fekvő részeit sikerülhet gazdaságilag integrálni a Magyarországon maradt részekhez. Muránia megalapításában is különbözik a többi horvát-magyar határmenti együttműködésben érintett partnertől. Az előbbi esetekben tagság hozzájárulásából teremtették meg a működéshez szükséges feltételeket, addig ebben az esetben egy komplex turisztikai-gazdaságfejlesztési projekt képezi az együttműködés alapját.

6.2. Önkormányzati kezdeményezés, avagy a harkányi folyamat keretében megvalósult együttműködés

A Horvátországban zajló polgárháború befejeződése, majd a 2000 januárjában lezajlott választások után elindult változások kedvezően hatottak déli szomszédunk megítélésére az Európai Unióban. A csatlakozási tárgyalásokat megelőző átvilágítás azonban egy kissé hosszúra sikeredett, a horvátok csak 2005-ben kezdhették meg a csatlakozási tárgyalásokat. Ennek ellenére már 2003-ban hozzáférhetővé váltak bizonyos források a határon átnyúló kapcsolatok elmélyítésére a „Magyarország-Horvátország Kisérleti Kisprojekt Alap 2003” keretében. Ahhoz, hogy ebből az alapból minél több sikeres pályázat valósuljon meg, szükség volt a magyar és a horvát önkormányzatok rendszeres találkozóira és megbeszéléseire is. Ezt a folyamatot, amely gyakorlatilag a „*harkányi folyamat*” néven épült be a szakmai köztudatba szeretném bemutatni ebben az alfejezetben.

2000. augusztus 25-én került sor Eszék-Baranya, Baranya, Verőce-Podravska, Somogy, Kapronca-Körös, Zala és Muraköz megyék vezetőinek részvételével az első találkozóra Harkányban. Itt a felek tájékoztatták egymást megyéik eddigi kétoldalú határmenti együttműködéseiről, azok tapasztalatairól és arra a megállapításra jutottak, hogy azokat a barátság, a fejlődésre való igény és a szerény dinamizmus jellemzi. A találkozón megjelent a Magyar Köztársaság Külügyminisztériumának és a Horvát Köztársaság EU Integrációs Minisztériumának egy-egy képviselője is, akik tájékoztatást adtak a horvát-magyar államközi kapcsolatok addigi alakulásáról. A megjelent megyei vezetők úgy vélték, hogy a

---

⁵⁷Néhányan az Alpok-Adria Munkaközösség tagjai közül: Zala megye, Friuli-Venezia tartomány, Horvátország. A Duna-Dráva-Száva Eurorégió tagjai közül néhány: Baranya megye, Eszék-Baranya megye, Tuzla kanton, Pécs- Baranya Megyei Ipari Kamara.

kapcsolatokban érdekelt határmenti megyék jól haladnak az EU-csatlakozásra való felkészülésben. Az ezredfordulón végbemenő pozitív változások következtében egyre nagyobb lett az igény a Duna-Dráva-Száva Euroregionális Együttműködés tapasztalataira építve, azok továbbfejlesztése mellett a horvát-magyar határmenti megyék együttes erőfeszítéseit növelni a még sikeresebb együttműködés erősítése és a lehetőségek minél nagyobb mértékű kiaknázása érdekében. Az alábbi területeken tartották a legfontosabbnak a közös fejlesztési programok kidolgozását:

- regionális tervezés
- a határmenti műszaki infrastruktúra fejlesztése
- gazdaságfejlesztés, különös tekintettel a turizmusra és a technológiai, kutatási fejlesztésre
- humán erőforrás-fejlesztés
- környezet-, és természetvédelem

A kidolgozandó projektek megvalósítása érdekében az érintettek kezdeményezték a kormányaiknál és az Európai Unió Bizottságánál egy komplex együttműködési program (Cross-Border Cooperation) minél előbbi megnyitását. Mindemellett vállalták, hogy erejükhez mérten a saját erőforrásaik megfelelő összpontosításával is hozzájárulnak a célhoz.

A találkozó legfontosabb célja gyakorlatilag megvalósult. Elkezdődött egy, az önkormányzatok által generált, és az igényeikhez igazodó stratégiai tervezés. Megállapodás született arról, hogy negyedévente találkoznak és folyamatosan egyeztetik a programok kidolgozásával és megvalósításával kapcsolatos feladataikat.

Sor került egy CBC programelőkészítő munkacsoport létrehozására is, amelyben kérték a kormányzat részvételét is. A szervezés oroszlánrészét a Baranya Megyei Önkormányzat vállalta fel. A közös programok kialakítását segítő egymás rendelkezésére bocsátották saját regionális fejlesztési dokumentumaikat, és javaslat született a programok koordinációjával kapcsolatos tevékenységekre is.

A PHARE CBC támogatás szabályos menedzselésének és ellenőrzésének biztosítása a kormány hatáskörébe tartozott, ezért a FVM helyi irodája bonyolította le a gyakorlati tennivalókat. A nagy projektek menedzselése (kiírása, tendereztetése, monitoringja) Budapesten történt. A két érintett regionális tanács közül a dél-dunántúli töltötte be a donor munkaszervezet szerepét a DDRFÜ Kht. közreműködésével. A horvát-magyar CBC program iroda székhelyeül pedig Pécsen az Európa Házat jelölték ki.

A következő találkozóra Zágrábban került sor 2001. augusztus 3-án. Horvát részről az Európai Integrációs Minisztérium államtitkára és egy munkatársa, magyar részről pedig a Miniszterelnöki Hivatal Segélykoordinációs Titkárságának főosztályvezetője és osztályvezetője, a Nyugat-Dunántúli Regionális Fejlesztési Ügynökség, a Váti Kht. Nyugat-Dunántúli Zalaegerszegi Regionális Irodájának vezetője, valamint a Dél-Dunántúli Regionális Fejlesztési Ügynökség ügyvezető igazgatója és projektmenedzsere jelent meg.

Az elsődlegesen megvitatandó kérdések között szerepelt az EU nyugat-balkáni segélyprogramjának, a CARDS-nak a helyzete. Jelentős finanszírozási problémaként merült fel, hogy az Unió nem kívánta, hogy a CARDS országok CBC projekteket működtessenek. A horvátok Brüsszelnek jelezték, hogy ők fontos szerepet tulajdonítanak a CBC-nek és annak keretében Szlovéniával és Magyarországgal működnének együtt. Mindenesetre fontos megemlítenünk, hogy a CARDS program keretében is már álltak rendelkezésre olyan összegek, amelyek a határszakaszok integrált fejlesztésére voltak fordíthatók. A 2002-2004-es időszakra 170 millió euró állt rendelkezésre erre a programban, ebből hozzávetőlegesen 1,7 millió euró volt a határmenti együttműködésre, mint rész célra fordítható összeg. A következő rész célokat tartalmazta: üzleti infrastruktúra (műszaki tervek, megvalósíthatósági tanulmányok készítése), emberi erőforrások fejlesztése (munkavállalói, vállalkozó készségek fejlesztése), civil társadalom és a nem kormányzati szervek tevékenységeinek támogatása. Az utolsó ponton logikailag lehetett már kapcsolódni a CBC programhoz, bár ez akkor még csak elképzelés, esély volt.

A közös tervezés következő fontos állomása Sellye volt 2001. szeptember 1-én. Az összejövetelt vezető Baranya Megyei Közgyűlés elnöke a pénzügyi gondokra hívta fel a figyelmet. Azonban ettől függetlenül az együttműködő feleknek konkrét projektekkal kellett feltölteniük az együttműködési dokumentumokat, amelyeket a két regionális ügynökség készített.

Clive Rumbold⁵⁸ révén részletes tájékoztatást kaptak az INTERREG programmal kapcsolatos legújabb szabályozásokról. Az eredeti „1998-as szabályozás értelmében a határon átvélt együttműködés finanszírozása csak az EU-val határos országok és a tagjelölt államok közötti határokra vonatkozott. Az INTERREG program már kiterjedt a tagjelöltek és a szomszédai közös fejlesztési programjaira is” (KEDVES T. 2001 p. 25.). Az EU és a Magyar Kormány is sürgette a tervezés felgyorsítását és a regionális fejlesztési intézményekkel való kapcsolattartás elmélyítését. A Dél-Dunántúli Regionális Fejlesztési Ügynökség bejelentette,

---

⁵⁸ Clive Rumbold az Európai Bizottság budapesti delegációjának tagjaként tartózkodott a megbeszélésen.

hogy 2001. október 31.-ére elkészül a közös programozási dokumentum, amely a következő prioritásokat tartalmazza:

- gazdasági együttműködés
- munkerőpiaci együttműködés
- felsőoktatási együttműködés
- természet- és környezetvédelem

A programozási dokumentum elkészülte előtt a sellyei összejövetelel is már több projektjavaslat született. Az alábbiakban a javaslattevő szervezetek alapján csoportosítva mutatom be az elképzeléseket (KEDVES T. 2001 pp. 26-29.):

Javaslattevő: Kapronca megye

- közúti határátkelő létesítése Botovo és Gyékényes között
- Légrad-Őrtilos és a Ferdinandovac-Vízvár határátkelő technikai megvalósítása
- ipari vásárokon való kölcsönös megjelenés
- a Dráva hajózhatóvá tétele a Zdalica torkolatig
- regionális légikikötők
- DDSZE vasútvonalainak fejlesztése
víz- és a természetvédelem, geotermális és alternatív energiaforrások használata
- levegővédelmi informatikai rendszer felállítása

Javaslattevő: Kopácsi Rét Nemzeti Park

- tudományos kutatóépület létesítése a Kopácsi Rét NP-ben
- GIS figyelőrendszer kiépítése
- Habsburg Izabella képeinek kiállítása
- Kopácsi-rét monográfia összeállítása

Javaslattevő: Mohács Városi Önkormányzat

- logisztikai központ és kikötő fejlesztés
- vámszabad terület létrehozása
- regionális kerékpárutak fejlesztése
- jacht kikötő
- turisztikai termékek koordinált fejlesztése

Javaslattevő: Polgármesteri Hivatal, Vajszló

- Zalátán híd építése
- termelési és feldolgozó rendszerek kialakítása
- falusi turizmus fejlesztése

Javaslattevő: Kutatás, felsőoktatás munkacsoport

- a jövőbeli közös kutatásokat segítő adatbázisok létrehozása
- kisebbségi és környezetvédelmi kutatások
- nyelvi képzés a tanárok és a gazdasági szakemberek számára
- oktatók, hallgatók, kutatók cseréje
- posztgraduális képzés a horvát és a magyar gazdasági szakemberek számára
- határmenti fejlesztési szimpózium elindítása
- a rendszeres kommunikációs kapcsolatok kialakítása

Javaslattevő: Természet- és környezetvédelem munkacsoport

- a természetvédelmi kezelési tervek és a gyakorlati kezdeményezések összehangolása
- hatósági, szakhatósági munkák egyeztetése
- közös kiadványok, kiállítások
- közös programok kidolgozása az őshonos és veszélyeztetett fajok megőrzésére
- monitoring
- oktatási programok és turisztikai programok létrehozása
- térinformatikai programok kifejlesztése a közös adatbázisok kezelésére

Javaslattevő: horvát-magyar határmenti megyék vezetőinek találkozója, infrastruktúra területén generált javaslatok:

- határátkelők korszerűsítése
- közúthálózat fejlesztés (Szigetvár-Révfalu-Sopje, a 67-es út meghosszabítása)
- az Vinkovci-Eszék-Pécs vonal korszerűsítése
- a légi és a vízi közlekedés feltételeinek javítása
- gyógyturizmus fejlesztése (Harkány, Bizovac)
- borturizmus (fehér- és vörösborút kialakítása a Báni-hegyek bevonásával)
- öko- és etnoturizmus
- közös ipari park kialakítása (Belišće-Beremend-Beli Manastir térségében)

E rövid generáló folyamatot megvizsgálva jól látszik, hogy önkormányzati oldalról egy jelentős igény jelent meg a kapcsolatok elmélyítésének elősegítésére. A javaslatokat

áttekintve arra a következtetésre juthatunk, hogy a települések polgármestereinek egyik legszembeűnőbb problémája a nehezen átjárható határ volt. Ennek egyik fő oka a rossz közlekedési infrastruktúra. Emellett a társadalmi-gazdasági élet valamennyi területének a fejlesztésére való igény is megtalálható.

Az ezenfelüli igények és elképzelések azonban a legtöbb esetben elvonatkoztathatóak a határmenti és a határon átnyúló kapcsolatok fejlesztésétől. A legtöbb kívánt fejlesztés megvalósítása ettől függetlenül is fontos és Magyarország vagy Horvátország belső gazdaság- és területfejlesztését szolgálja. Ezen elképzelések többsége egy-egy határmenti önkormányzat elképzelésein alapul. Nagy valószínűséggel a forráshiány az oka annak, hogy a határmenti együttműködés támogatását szolgáló programokból kívánták az amúgy is szükséges beruházásokat megvalósítani. Ha megfigyeljük a találkozók szervezésének ütemét és időpontjait, akkor jól láthatjuk, hogy 2002-re az első kisprojekt alap adta források hozzáférhetővé válása időpontjára születtek meg a fenti, konkrét elképzelések.

Mi valósult meg az elképzelésekből, javaslatokból? Egy részük megvalósult, de csak kizárólag azok, amelyek a legkevesebb kooperációt vagy csak a szomszédos fél passzív, esetleg adminisztratív részvételét igényelték. Ezek közül is elenyésző volt a határmenti területeket érintőek aránya. Elsősorban néhány határon átnyúló kooperációt kimerítő elképzelés valósult meg, mint azt majd a következő fejezetben látni fogjuk. Ezek többnyire a humán erőforrás, a környezetvédelem és az oktatás területén hasznosultak.

6.3. A horvát-magyar együttműködést elősegítő EU pályázatok.

6.3.1. A pályázati rendszer és a támogatott projektek

A horvát-magyar határon átnyúló együttműködés fejlődését nagymértékben befolyásolják a rendelkezésre álló pénzügyi források. Az EU-val való kapcsolatok elmélyülésével korellálva Horvátország és hazánk számára is növekedtek az elérhető pénzügyi eszközök. Ez számos új lehetőséget jelent a határmenti területek felzárkóztatásában.

Az EU külső határaihoz kapcsolódó térségek felzárkóztatására indította el az Európa Tanács „1994-ben a csatlakozó országok EU határterületein a Phare CBC programot”⁵⁹ (Cross-

---

⁵⁹ Nem volt része a Nemzeti Phare-programnak.

Border-Cooperation), amely öt prioritásra⁶⁰ koncentrált”. Magyarországnak 1995-ben nyílt lehetősége először belépni a programba Ausztria EU csatlakozásával⁶¹.

Horvátország 1995 júniusában csatlakozott a programhoz, azonban ez csak tiszavirág életű volt, hiszen ez év augusztusában a szerbek ellen megindított támadás miatt az EU Miniszter Tanácsa felfüggesztette a tárgyalásokat és elállt a pénzek folyósításának megkezdésétől is. Az első európai uniós program a horvát-magyar határszakaszon így csak 2002-ben kezdődhetett meg a PHARE határon átnyúló együttműködésnek a teljes határszakaszra való kiterjesztésével. A pénzek lehívására először csak 2003-ban kerülhetett sor (RECHNITZER J. 2006). Jelenleg a horvát csatlakozási tárgyalások idején a következő uniós határmenti támogatási programok álltak rendelkezésre:

1. PHARE External Border Initiative-Phare Külső Határ Kezdeményezés
2. PHARE-Interreg intézmény felkészítési program
3. Szlovénia-Magyarország-Horvátország Szomszédsági Program – Interreg III/A program

A Phare Külső Határ Kezdeményezés volt gyakorlatilag közvetlenül az első határon átnyúló együttműködést segítő program, ebből gyakorlatilag két sikeres projekt született: a Miroslav Krleža Horvát-Magyar Oktatási Központ fejlesztése és az elkerülő út megépítése Harkányban, összesen 3,3 millió euró került kifizetésre. Ezt követően indult el a Phare-Interreg intézmény felkészítési program, amely gyakorlatilag a Phare CBC Horvát-Magyar Kísérleti Kisprojekt Alap 2002-es és 2003-as keretének megpályázását és felhasználását jelöli. Ennek keretében 45 pályázat érkezett be a felhívásra, amelyek közül 14 részesül támogatásban, összesen 583 ezer euró került kifizetésre.

A Phare Magyarország-Horvátország Kísérleti Kisprojekt Alapot a határmenti gyenge gazdasági kohézió erősítése, további együttműködési lehetőségek feltárása, javaslatok kidolgozása jellemezte.

A Kísérleti Kisprojekt Alap fő célkitűzései a következők voltak „Héthatáron Phare program a határ menti fejlesztésekért”:

---

⁶⁰ Regionális tervezés, műszaki infrastruktúra-fejlesztés, gazdaság- és turisztika-fejlesztés, humán erőforrás-fejlesztés, környezet- és természetvédelem.

⁶¹ www.pharreg.hu

- a kihasználatlan gazdasági lehetőségek feltárása a régió iparában és mezőgazdaságában
- a térségben lévő vállalkozások közötti kapcsolatteremtés ösztönzése és az információcsere elősegítése
- a turisztikai szolgáltatások információs háttérének fejlesztése
- a Dráva ökológiai és vízminőségi monitoringjának kiépítése
- a civil, a kulturális és nemzetiségi szervezetek közötti kapcsolatok ápolása, oktatási intézmények közötti együttműködés fejlesztése
- nemzeti kisebbségek kulturális azonosságtudatának és identitásának megőrzése és erősítése
- a hátrányos helyzetű csoportok felzárkózásának és integrációjának elősegítése

A horvát–magyar programokban kiemelt szempont volt, hogy a kihalástól fenyegetett hagyományok, szokások a határ két oldalán élő közösségi együttműködési formák megerősödjenek. A KKPA⁶² hozzásegít azon európai célkitűzés eléréséhez, amely a jelenlegi és a jövőbeni tagországok polgárai számára elindítja a felzárkózási folyamatot, ismereteket, lehetőségeket, tudásbázist biztosít egymás jobb megismeréséhez és az együttműködés elmélyítéséhez.

Minden határszakaszra évenként azonos támogatási keretet állapítottak meg 200 ezer és 1 millió euró közötti összegben, melyre általában 5 ezer és 50 ezer euró közötti vissza nem térítendő támogatásért lehetett pályázni. A támogatási összeg és az egy-másfél éves megvalósítási idő nagymértékben behatárolták a projektek körét: elsősorban szolgáltatásokra, képzések, konferenciák, kulturális események szervezésére, eszközbeszerzésekre adott lehetőséget. Jellemző volt az is, hogy egy-egy nagyobb, a határmenti területek fejlesztése szempontjából kulcsfontosságú nagyberuházás előkészítése történt meg a kisprojektek keretében tervek, előkészítő tanulmányok.

Összességében a kisprojekt alap keretében kétszer került sor pályázati kiírásra. Az alábbiakban e pályázati időszakok eredményeit szeretném bemutatni és jellemezni a nyertes pályázatok célirányait és elképzeléseit (5. táblázat). A táblázat a 2002-ben nyert projektek horvát-magyar részéből lett összeállítva.

---

⁶² Kísérleti Kisprojekt Alap.

5.táblázat. A 2002-es Horvát-Magyar Kísérleti Kisprojekt Alap nyertes pályázatait

Kedvezményezett (település)	Projekt címe
Ökorégió Alapítvány a Fenntartható fejlődésért (Zalaegerszeg)	Ökológiai és Vidékfejlesztési Tájékozott hálózat kialakítása, fejlesztése a régió fenntartható fejlődése, ökológiai vidékfejlesztése érdekében
Zala Megyei Vállalkozásfejlesztési Alapítvány (Zalaegerszeg)	Fenntartható együttműködések a megújuló energiaforrások területén
Zala Megyei Vállalkozásfejlesztési Alapítvány (Zalaegerszeg)	Magyar-Horvát határmenti együttműködés a gazdaságban
Nagykanizsa és a Környező Települések Területfejlesztési Társulása (Nagykanizsa)	A szociális partnerek mint munkapiaci szereplők felkészítése az Európai Unió Foglalkoztatási Stratégiájának az elsajátítására és nemzeti megvalósítására
Zala Borút Egyesület (Türje)	Szőlészet, borászat, borturizmus fejlesztése a határmentén
Zrínyi Miklós Általános Művelődési Központ (Murakeresztúr)	A Mura összekötő – Testvériskolai együttműködés
Murakeresztúr Önkormányzata	Murakeresztúrt Kotoribával összekötő közúti határátkelő tanulmányterve
Ormánságfejlesztő Társulás Egyesület (Sellye)	Dráva program – víz az Ormánság fejlődésért
Baranya Megyei Önkormányzat (Pécs)	Védelmi, igazgatási, katasztrófavédelmi határmenti együttműködés
Mozgáskorlátozottak Somogy Megyei Egyesülete (Kaposvár)	Fogyatékosokkal élő esélyegyenlőségének javítása a Drávamentén
Miroslav Krleža Horvát Óvoda, Általános Iskola, Gimnázium és Diákotthon (Pécs)	Határmenti középfokú tanintézetek testvérvárosi kapcsolatokra épülő együttműködési hálózatának kialakítása az oktatás, kultúra és sport területén
Somogy Megyei Vállalkozói Központ Közalapítvány (Kaposvár)	Határmenti vállalkozások kapcsolatainak elmélyítése
Interregionális Megújuló Energia Klaszter Egyesület (Pécs)	Megújuló energiakészletek számbavétele a magyarországi Baranya megye és a horvátországi Eszék-Baranya területén
Ormánság Alapítvány (Drávafok)	Az ártéri gyümölcsészet újraélesztése a Dráva-síkon

Forrás: GOLOBICS P.-MERZA P.-TASNÁDI P. 2005.

A fenti táblázatból több következtetést is levonhatunk az aktivitást és a térbeli elhelyezkedést illetően. Az egyik legérdekesebb eredményt talán Zala megye tekintetében kaptuk. A 355 km-es határszakaszból csak 40 km tartozik hozzá, de így is a sikeres projektek 50%-át a magáénak tudhatta. Ez mindenképpen a szlovén PHARE CBC tapasztalatok hasznosításával magyarázható. Baranya megye 5 pályázatot vitt sikerre, ennek ellenére a szereplése sikertelennek ítélnél. Egyedül Baranyában nincs jelen teljes szakaszon a Dráva, mint folyami határ és a nemzetiségi felépítéséből adódóan is a legkevesebb nyelvi, kulturális, etnikai problémát kellett volna áthidalnia. Somogy megye a területén megvalósuló két nyertes pályázattal jelentős elmaradásról tanúskodik a projektgenerálás tekintetében (GOLOBICS P.-MERZA P.-TASNÁDI P. 2005).

A 2003-as CBC KKPA során 17 nyertes pályázat lett az 58-ból és 630 ezer euró került kifizetésre. A projektek között egyetlen egy sem foglalkozott területfejlesztéssel, 7 azonban gazdaságfejlesztéssel (6. táblázat).

6. táblázat. A 2003-as Horvát-Magyar Kísérleti Kisprojekt Alap nyertes pályázatai

Kedvezményezett (település)	Projekt címe
Pécs-Baranyai Kereskedelmi- és Iparkamara (Pécs)	Fogyasztói jogok hatékony érvényesítése-békéltető testületek tapasztalatainak átadása
Pécs-Baranyai Kereskedelmi- és Iparkamara (Pécs)	Adj esélyt a „legjobb tapasztalatoknak”
Baranya Megyei Önkormányzat (Pécs)	Gazdaságfejlesztési együttműködési lehetőségek feltárása Baranya megye és Eszék-Baranyai Zsupánság között
Dél-Dunántúli Környezetvédelmi- és Vízügyi Igazgatóság (Bélaár)	Dráva-folyó monitoring tervezése Bélaár térségében
Dél-Dunántúli Regionális Fejlesztési Ügynökség KHT. (Pécs)	CROST-projektfejlesztő műhelymunka sorozat a határ mentén közös képzési programokkal
Dél-Dunántúli Regionális Terület- és Gazdaságfejlesztő KHT. (Pécs)	Pécs EXPO és az eszéki vásár közös marketing tevékenységének erősítése, fejlesztése
Horvát Kisebbségi Önkormányzat Murakeresztúr (Murakeresztúr)	Közös programok a Muramentén
Zrínyi Miklós Általános Iskola és Művészeti Központ (Murakeresztúr)	Velünk élő-határokon átnyúló néphagyományok
Lenti Város Művelődési Központ és Könyvtár (Lenti)	Kulturális csereprogramok Zrínyi nyomában
Lenti Város Önkormányzata (Lenti)	Integrált gazdaságfejlesztés a Muránia régióban
Zalai Borút Egyesület (Zalaegerszeg)	Borúti kapcsolatok erősítése a határmentén
Zala Megyei Vállalkozásfejlesztési Alapítvány (Zalaegerszeg)	Online turisztikai rendszer kialakítása a határmentén
Zala Megyei Vállalkozásfejlesztési Alapítvány (Zalaegerszeg)	Környezettudatos szőlőtermesztési technológia elterjesztése a határ mentén
Zala Megyei Kereskedelmi- és Iparkamara (Zalaegerszeg)	Gazdasági jellegű jogi szabályozás megjelentetése közös kiadványokban
Nagypáli Község Önkormányzata (Nagypáli)	Turisztikai termékkapcsolódások
Gellénháza Község Önkormányzata (Gellénháza)	Kármentesítési tanulmány Gellénházán inert gáz kezelésére
Csődei Alkotótábor (Csőde)	Magatartási zavarokkal küzdő gyermekek foglalkoztatása

Forrás: GOLOBICS P.-MERZA P.-TASNÁDI P. 2005. pp. 13-14.

A 2003-as keretből forrásokhoz jutott pályázatok első vizsgálatakor újból szembeötlő Zala megye fölénye, a 17 nyertes pályázatból 11 volt zalai, a többi pedig egy kivételével pécsi. Kiemelendő Lenti és térségének a teljesítménye. Úgy nyertek négy pályázaton is, hogy bár a pályázat adminisztratív területén vannak, gyakorlatilag a szlovén határmentén fekszenek. A sikeres zalai szereplés is azt bizonyítja, hogy az uniós források lehívásában nagy szerepet játszanak a tapasztalatok és az azokból eredő precizitás, szabályszerűség, minőség. Baranya határmenti kisebbségi kapcsolatai ebben a pályázati ciklusban is teljesen kiaknázatlanok maradtak. A megye csak a területfejlesztéssel foglalkozó szervezetei révén tudott sikereket elérni. Somogy teljes sikertelenséget mutatott, ez erős összefüggést mutat azzal, hogy a határmentén itt a leglazább a településszerkezet textúrája.

A klasszikus értelemben vett határmenti együttműködés generálását elősegítő Interreg III/A program meghirdetésére 2004-ben került sor, jelenleg az Interreg IV. program kiírása is folyamatban van (7. táblázat).

7. táblázat. Szlovénia-Magyarország-Horvátország Szomszédsági Program 2004-es nyertes pályázatai a horvát-magyar relációban

Kedvezményezett	Projekt címe
Pécsi Tudományegyetem (Pécs)	Az egyetemi innovációs transzfer potenciál elősegítése a határ menti régiók KKV-i felé
Mohácsi Városfejlesztési Kht.	A mohácsi inkubátorház fejlesztése horvát-magyar együttműködésben
Baranya Megyei Munkaügyi Központ (Pécs)	Határon átnyúló gyógynövénygyűjtő- termelő és felvásárló hálózat kiterjesztése a határmenti térség gazdaságának fejlesztése érdekében
Zsigmond Vilmos és Széchenyi István Szakképző Iskola (Nagykanizsa)	Együttműködés és innováció a szakképzésben, Nagykanizsa és Csáktornya szakképző iskolái között megújuló energia , kézművesség területén. Képzési tapasztalatok és szakmai tudás kölcsönös cseréje, a képzés jövőbeli megalapozása
Ilyés Gyula Általános Iskola és Óvoda	Horvát-Magyar együttműködési projekt az esélyegyenlőségért
West Hungary Humán Szolgáltató Közhasznú Társaság	Stratégiai tervezés a Horvát-Magyar határmenti többgenerációs munkanélküliség mérséklésére
Keszthely-Hévíz Kistérségi Fejlesztési Többcélú Társulás (Keszthely)	Határregiók sajátosságainak vizsgálata, és a gazdaság igényeinek megfelelő képzési program kialakítása a határregiók versenyképességének javítása érdekében Magyarországon és Horvátországban.
Zala Megyei Vállalkozásfejlesztési Alapítvány (Zalaegerszeg)	Vállalkozói kompetencia megerősítése
Somogy Megyei Munkaügyi Központ (Kaposvár)	Szolgáltatás, hatékonyság, minőség a magyar és horvát munkaerő-piaci szervezetekben
Somogy Megyei Vállalkozói Központ Közalapítvány (Kaposvár)	Hogyan pályázzunk Európai Uniós pénzforrásokra?
Régiófókus Vállalkozás-, Humánerőforrás és Környezetfejlesztési Kht. (Kaposvár)	Interaktív távoktatási tananyagfejlesztés és képzés szervezése
Nagykanizsai Kereskedelmi és Iparkamara (Nagykanizsa)	Határmenti KKV-k és non-profit szervezetek felkészítése az Európai Uniós támogatási lehetőségek, közös projektek megvalósítása révén történő hatékony kihasználása
Zala Megyei Munkaügyi Központ (Zalaegerszeg)	Innovatív együttműködés a munkaerő-piacon hátrányos helyzetű rétegek (romák, háborús sérültek, pályakezdők) tranzitfoglalkoztatásának határmenti és nemzeti megvalósítására, közös munkaerő-piaci politikák kidolgozása, együttes alkalmazása.
Baranya Megyei Önkormányzat Hivatala (Pécs)	Komplex kulturális turisztikai együttműködés Eszék, Eszék-Baranya, Pécs és Baranya között
Dél-Dunántúli Regionális Fejlesztési Ügynökség (Pécs)	Három folyó nemzetközi kerékpáros túraútvonal hiányzó szakaszainak kijelölése, illetve megalapozása a Dráva két oldalán
	Folyók, tavak, halak - együttműködés a régiók idegenforgalmának fellendítésére a vízhez köthető kulturális örökség bemutatásával, a horgász és természeti turizmus elősegítésével

Veszprémi Egyetem (Nagykanizsa)	
Csurgó Kistérségi Többcélú Társulás (Csurgó)	Dráva Népmese- és Históriaipark
Szigetvár Város Önkormányzata (Szigetvár)	A turizmus fejlesztése a kulturális örökség erejével a Dráva mentén
Dél-dunántúli Környezetvédelmi és Vízügyi Igazgatóság (Pécs)	Integrált vízrajzi, vízminőségi és ökológiai monitoring rendszer
Dél-Dunántúli Regionális Forrásközpont Kht. (Pécs)	A „Drávamenti Ökológiai Régió” alapjainak lerakása (23 hónapos)
Zalaegerszeg Megyei Jogú Város Önkormányzata (Zalaegerszeg)	Zala és Muraköz (Medimurska) megyék területén keletkező építési-bontási hulladék által okozott környezetszennyezés csökkentése újrahaznosítással, regionális együttműködésben
Ormánságfejlesztő Társulás Egyesület (Barcs)	Ős-Dráva Projekt, környezetbarát tájgazdálkodás feltételeinek megteremtése az Alsó-Dráva völgyében
Dél-dunántúli Környezetvédelmi és Vízügyi Igazgatóság (Pécs)	A Dráva-folyó magyar-horvát határszakaszain a biztonságos vízi közlekedés
Nagykanizsa Megyei Jogú Város Önkormányzata (Nagykanizsa)	Horvát – magyar természetvédelmi tábor
Rádiós Segélyhívó és Infokommunikációs Országos Egyesület Baranyai megyei Tagszervezete (Pécs)	Folyami Információs Szolgáltatások határon átnyúló megvalósítása a Dunán és a Dráván
Baranya Megyei Önkormányzat Hivatala (Pécs)	@ccess: az információs társadalom fejlesztési stratégiaalkotási projektje
Baranya Megyei Állami Közútkezelő Kht. (Pécs)	A 67. számú főút Szigetvár-országhatár közötti szakasza megvalósításának előkészítése
Murakeresztúr Község Önkormányzata (Murakeresztúr)	Murakeresztúrt Kotoribaval összekötő közúti határátkelő magyar oldali engedélyeztetési tervének elkészítése (közút, kerékpárút, hidak)
Zala Megyei Állami Közútkezelő Kht. (Zalaegerszeg)	A 6835. j. Murakeresztúr-Letenye összekötő út 0+000- 15+946 km szakasz felújításának terve

Forrás: Szlovénia-Magyarország-Horvátország Szomszédsági Program 4012-106/2004.
Támogatott projektek. Váti Kht.

Bár az itt vizsgált időszak, akár csak a kisprojekt alap idején meglehetősen rövid volt, ennek ellenére több érdekes eredményt kapunk és több fontos következtetést is levonhatunk a további szükséges intézkedések köréről.

A fenti táblázatban a horvát-magyar társadalmi-gazdasági integrációra vonatkozó projekteket összesítettem. A 2002-ben és 2003-ban elnyert projektek a következő intézkedéseket tartalmazták:

1.1 Intézkedés: „Közös Gazdasági Térség”

1.2 Intézkedés: „Közös Humán Erőforrás Fejlesztés”

1.3 Intézkedés: „Közös Turisztikai és Kulturális Térség”

2.1 Intézkedés: „Környezeti Erőforrások Fenntartható Használata és Környezetvédelem”

2.2 Intézkedés: „Természetvédelem”

2.3 Intézkedés: „Elérhetőség”

A „Közös Humán Erőforrás Fejlesztés” program keretében lett a legtöbb sikeres pályázat, tizenkét darab. A pályázatok témáját tekintve az innovativitás, vállalkozói kompetencia megerősítése, munkaerőpiaci körülmények javítása állt a középpontban.

A második helyen a „Közös Turisztikai és Kulturális Térség” csomag szerepelt. Ebben kifejeződik az egymás megismerése iránti igény, valamint megnyilvánul a közös kulturális öntudat is. A környezetvédelmi témakörök számszerűleg a harmadik helyen szerepelnek. Ezekben elsősorban a Dráva hasznosításával kapcsolatos elgondolások jelentek meg. Mindkét ország pályázói szempontjából nagy jelentőséggel bír a folyó természeti környezetének védelme, amely nem egyszer ellenkezik az állami célokkal. A prioritások között szerepelt még az elérhetőség javítása. Mint már többször említettem a határmente mindkét oldalon a rurális térhez tartozik elégtelen infrastruktúrális ellátottsággal, rossz közlekedési feltételekkel.

A pályázatok közt a „közös gazdasági térre” és a „természet védelemre” vonatkozó pályázat elenyésző volt, szám szerint két darab. Ennek okát nem az érdektelenségben látom, hanem a magyar pályázati és területfejlesztési rendszer kiforratlanságában. Az utóbbi két intézkedés szervezettebb, operatív irányítást igényel mint a többi. Ez Magyarországon sokszor az átláthatatlan alá - és fölérendeltségi viszonyok miatt, és a felelősségvállalás miatt nehezen valósítható meg.

A 2004-es év eredményeit szemlélve újból több a Kisprojekt Alapban már megfigyelt tendencia tűnik fel. Az egyik Zala megye fölénye, a másik pedig a kistelepülések, kisvárosok majdnem teljes kiszorulása a nyertesek köréből. A prímet a különböző állami szervezetek, egyesületek és közhasznú társaságok vitték. Egyértelmű tehát, hogy a szomszédsági program már nagyobb profizmust és egy pályázatírással fogható profi csapatot kíván, amely kihívásnak a falvak és a kisvárosok már nem tudnak minden esetben maradéktalanul megfelelni.

8. táblázat. Szlovénia-Magyarország-Horvátország Szomszédsági Program 2004-es nyertes pályázatainak a horvát-magyar relációban

Kedvezményezett	Projekt címe
Régiófókuszt Vállalkozás-, Humánerőforrás- és Környezete-fejlesztési Kht.	A határ menti területeken tevékenykedő ökológiai parasztgazdaságok és támogató szervezetek együttműködési rendszerének kialakítása és erősítése, a versenyképességük fokozása a hazai és nemzetközi piacon való közös fellépés érdekében
Zalai Borút Egyesület	Borászok piaci esélynövelése a határmentén
Zala Megyei Fejlesztési Kht.	Pályázattal a pályázatokért – Felkészülés a 2007-2013-as programozási időszakra a Strukturális Alapok hatékony kihasználása érdekében
Zala Megyei Fejlesztési Kht.	Határon átnyúló befektetés-ösztönzési program hálózati struktúrát megalapozó pilot projekt megvalósításával
Pannon Egyetem	A mediterrán területekről származó fás szárú dísznövények termesztési lehetőségeinek a vizsgálata a határmenti területen, ajánlások kidolgozása a klímaváltozás következtében szükségszerű fajtaváltoztatásra és az eredmények felhasználása az oktatásban
Zala Megyei Vállalkozásfejlesztési Alapítvány	A muravidéki és a Zala megyei üzleti övezetek szolgáltatóhálózatnak fejlesztése
Nagyatád Város Önkormányzata	Üzleti parkok közötti határon átnyúló együttműködési modell fejlesztése
Zala Szőlő és Borkultúrájáért Egyesület	Horvát-magyar borvidék fejlesztése képzés és közös marketing tevékenységek által
Baranya Megyei Munkaügyi Központ	Képzéssel a minőségi (pannon) falusi turizmusért
Hálózat az Integrációért Alapítvány	„MEDIATOR C” – Határon átnyúló partnerség a hátrányos helyzetűek társadalmi felzárkóztatásáért és a munkaerő-piaci esélyegyenlőségéért
Zala Megyei Cigányok Érdekvédelmi és Kulturális Egyesülete	InnoMur@Projektfejlesztő Hálózat
Pécsi Egyházmegyei Hatóság	Digital History-Elektronikus történelmi és kulturális tartalomfejlesztés
Dél-dunántúli Környezetvédelmi és Vízügyi Igazgatóság	A Víz Keretirányelv végrehajtásának egyeztetése horvát-magyar viszonylatban, kiemelten a határon átnyúló vízgyűjtőkre vonatkozóan
Pécsi Tudományegyetem	A Dráva, mint határfolyó menti területek biodiverzitásának fenntartását biztosító természetvédelmi kapcsolatok kiépítése, a monitorozási tapasztalatok átadása az Európai Ökológiai Hálózat fejlesztése érdekében
Somogy Megyei Katasztrófavédelmi Igazgatóság	Dráva menti komplex katasztrófavédelmi információs rendszer
Alsó-Duna-völgyi Környezetvédelmi és Vízügyi Igazgatóság	Kerékpárút tervezése Felsőszentmárton-Tótújfalu között a Dráva bal parti töltésén
Bóly Város Önkormányzat	Kerékpárral a borutakon
Magyar Közút Kht.	Az 5708. számú összekötő út korszerűsítése Beremend-országhatár között

Forrás: Szlovénia-Magyarország-Horvátország Szomszédsági Program. 2. Pályázati Felhívás – 4012-312/2005 Támogatott Projektek

A második pályázati kiírásban a „Közös Gazdasági Térség” intézkedésben született meg a legtöbb sikeres pályázat, többségük a kutatás-fejlesztést és a vállalkozásokhoz kapcsolódó szolgáltatásokat ösztönözte. A „Közös Turisztikai és Kulturális Térség” intézkedésben egy sikeres projekt szerepelt csak, amelyet a Pécsi Egyházmegyei Hatóság hajtott végre. A második legsikeresebb csomagként az „Elérhetőség” intézkedés minősíthető. Elsősorban a tervezési munkálatok elindítását segítette elő. Két bicikliút és egy rövid útfelújítás, valamint a Duna hajózhatóságának javítását szolgáló terv is ekkor született. A

legutolsó fordulóban is Somogy megye szerepelt a leggyengébben, de elmondható, hogy erősödő tendenciát mutatva (8. táblázat).

7. HÁROM ESETTANULMÁNY A HORVÁT-MAGYAR HATÁRON ÁTNYULÓ KAPCSOLATOKRÓL

7.1. Pécs és Osijek (Eszék) határon átnyúló kapcsolatai

7.1.1. Pécs és Osijek (Eszék) kétoldalú dokumentált kapcsolatai a rendszerváltozástól napjainkig

A jugoszláv-magyar viszony enyhülésével lehetővé vált, hogy az állami után a települési szinten is meginduljon a horvát-magyar kétoldalú kapcsolatok kiépítése. Így történt ez Pécs és Osijek (Eszék) viszonylatában is. A hivatalos kapcsolatok felvételére 1968-ban került sor, amelyet öt év múlva, 1973-ban egy együttműködési megállapodás követett. E megállapodás a jövőt illetően már sok elképzeléssel és céllal rendelkezett. A következő fontosabb pontokat emelném ki a megállapodásba foglaltakból:

- állandó, rendszeres, tervszerű eszmecsere igénye
- a városi vezetők évenkénti találkozója
- kölcsönös segítségnyújtás a kishatár menti forgalom fejlesztésére.

A következő jelentősebb találkozóra 1978. október 4 és 5 között került sor Osijeken (Eszék). Az elmúlt 10 év kapcsolatait a két város vezetősége pozitívnak értékelte. „Az együttműködés szinte felölelte a társadalmi élet összes területét, munkaterületeket, várospolitikát, gazdasági életet, oktatást, tudományt, kultúrát, technikai kultúrát, testnevelést, az információcserét és az egyéb területeket. A tapasztalatcsere következtében lehetővé vált egymás jobb, kölcsönös megismerése és az addig elért eredmények hatékonyabb kamatoztatása. „A közös tevékenységgel fejlődött a barátság szelleme és jelentős programok valósultak meg”⁶³. A találkozó jelentőségét bizonyítja, hogy a két város tíz éves kapcsolatainak alkalmából egy könyv is kiadásra került, amelynek egy-egy példányát Josip Broz Tito és Kádár János is megkapta.

Ezt követően a dokumentálható kétoldalú kapcsolatokat illetően egy hiányos időszak következik. Ennek egyik legfőbb oka a délszláv polgárháború volt, amely jelentős károkat okozott Eszéken is. Horvátország 1/3-a és a határmenti területeinek egy jelentős része megszállás alá került. A teljes területi integritását 1998. január 15-én nyerte vissza. Annak ellenére, hogy a hivatalos kapcsolatok szüneteltek a társadalmi-gazdasági együttműködés

---

⁶³ Pécs és Osijek (Eszék) városok 10 éves együttműködésének záróokmánya pp. 1-3.

egyéb nehezen dokumentálható aspektusai folyamatosan jelen voltak. Értem ezek alatt a már említett menekültkérdést, a hiánygazdaságon alapuló Magyarországra irányuló bevásárló turizmust és a fekete és szürkegazdaság egyéb ágazatait. Pécs vezetőségében továbbra is élt a szándék és az elhatározás, hogy a jövőbeli EU-csatlakozást kihasználva elmélyítsék a kapcsolatokat. Már a horvát területi integritás helyreállta előtt elkezdődött a tervező munka.

Osijek (Eszék) és Pécs kapcsolatainak mindenképpen új lökést adott a horvát területi integritás helyreállítása. Ezt követően került sor 1998 szeptemberében a huszonöt éves jubileumit testvérvárosi szerződés évfordulójának alkalmából a testvérvárosi szerződés megerősítésére. Az okirat pontjai közül kiemelném a témát érintő négy legfontosabbat:

- Pécs és Osijek (Eszék) városa segíti egymás euroatlanti integrációs felkészülését
- összehangolják a gazdaságfejlesztési folyamatokat
- kapcsolatot teremtenek az oktatási, tudományos és innovációs bázisok között
- kezdeményezik és támogatják a két város ökológia programjait, a környezet védelmét.

A későbbiekben a fejlesztési igények további együttműködést és közös fellépést eredményeztek, mégpedig a V/C korridor fejlesztésének felgyorsítása miatt. 2000 júniusában született meg a közös nyilatkozat, hogy a két város vezetői és képviselőtestületei közbenjárnak kormányaiknál a fejlesztés felgyorsításának érdekében. Az ezredforduló után egyre gyakoribbak lettek a kölcsönös vizitek a városi tisztviselők és a kulturális élet tagjai között is.

7.1.2. A területi tervezés első lépései Pécs délre irányuló interregionális kapcsolatainak elmélyítése érdekében a 1990-es években

A délszláv háború lezárulásával gyorsan beindult a gazdasági kapcsolatok újjáépítése. 1996-ban a Pécsi Kereskedelmi és Iparkamara Eszéken kereskedelemfejlesztési kirendeltséget nyitott. A kétoldalú kapcsolatok fejlődését igyekeztek egyéb eszközökkel is dinamizálni. Ezek közül a Magyar-Horvát Kereskedelmi és Iparkamara létrehozása volt az egyik legjelentősebb. Ebben jelentős szerepet vállalt Pécs is, felvállalva egy vegyes kamara működtetését, amelyhez kormányzati támogatást is kapott.

A rendszerváltoztatás után, 1997-ben a Pécs-Baranyai Kereskedelmi és Iparkamara volt az első szervezet, amely készített egy interregionális fejlesztési programot, hogy kijelölje Pécs szerepét a Kárpát-medence és a Balkán-félsziget határán. Ebben már körvonalazódott, hogy a későbbiekben Pécs milyen önjelölt szerepre törekszik a Balkán-félsziget északi

határán. Kirajzolódott egy a kapufunkcióra való törekvés. A felvázolt Pécs-Eszék-Tuzla-Újvidék négyyszög⁶⁴ adta majd a későbbiekben a Duna-Dráva-Száva Euroregionális Együtműködés alapjait is. Újvidék, általam időlegesnek vélt kiesése a fejlesztési tervekből nyilvánvalóan a Pécshez viszonyított gyenge megközelíthetőségével magyarázható.

A másik említésre érdemes kezdeményezés ugyancsak a pécsi kamara nevéhez fűződik, 1998-ban dél-dunántúli, kelet-horvátországi és boszniai városok, megyék, kamarák létrehozták Pécsen a Duna-Dráva-Száva Eurorégiót, amely akívításai között – tudományos, közigazgatási, kulturális - kiemelték a gazdaságfejlesztési törekvések (HANGYÁL J. 2007).

Mielőtt azonban előrehaladnék, érdemes részletesebben megvizsgálni a kamara tervét és az ott megjelenő gondolatvilágot a horvát-magyar kapcsolatok szempontjából. A tanulmány kezdő tényfeltárásban megállapítja, hogy Jugoszlávia felbomlását követően destabilizálódott a magyar határtól a görög határig tartó délszláv övezet. Horvátország a nemzetiségi ellentétek miatt súlyos háborús konfliktusba sodródott a területén élő szerbekkel és Szerbiával. Emellett felvázolja a potenciális együttműködési irányokat a béke helyreállta utáni lehetséges társadalmi-gazdasági forgatókönyvekre is. A reintergrációra váró, leromlott állapotú területek helyreállítását csak jelentős külföldi segélyekkel tartja lehetségesnek. A megváltozott nemzetiségi összetétel és az elüldözött lakosság visszatérése újabb konfliktusokat generálhat a Kamara szerint.

Rámutat az együttműködés szempontjából előnytelen belpolitikai helyzetre, amely a liberális Eszéki vezetés és a kormányon, és a zsupánságban többségben lévő konzervatív és nacionalista HDZ között generálódhat. „Közöttük az európai normáknál súlyosabb ellentétek feszülnek, amelyek akadályozhatják az interregionális együttműködést” (SÍKFŐI T. 1998 p. 1.). A horvát demokratikus folyamatok törékenyek, számítani lehet az ország bizonyos fokú diszpreferálására. A kamara az 1990-es években már igen jó személyes kapcsolatokkal rendelkezett, amelyek kiterjesztését fontosnak tartotta az önkormányzati és az oktatási szférára.

Az 1990-es évek végéig a hazai infrastruktúrafejlesztési tervekben a város és a megye számára érdemi változás nem következett be, így a lemaradás a fejlődő központi, és nyugat-magyarországi területektől tovább nőtt. A helyi elit nem volt képes elérni, hogy kormányzati figyelmet kapjanak a problémák.

---

⁶⁴ Kezdetben a 90-es évek közepén még sokkal szélesebb körű agglomerációs kapcsolatokban gondolkodtak Pécsen a dél felé irányuló interregionális együttműködésekkel illetően. Ez az ezredfordulóra leszűkült az Eszék-Pécs-Tuzla város hármásra. A tőkehiány miatt azonban napjainkra nyilvánvalóvá vált, hogy első lépcsőben csak olyan területekkel és településekkel érdemes kapcsolatot kialakítani, amelyek az uniós forrásokból részesülhetnek.

A 2008-as helsinki európai közlekedési miniszterek konferenciáján meghatározásra került a közép - európai Gdansk - Ostrava - Pozsony - Budapest - Pécs - Osijek (Eszék)- Szarajevó - Ploče balti-adriai gyorsforgalmi közlekedési folyosó, amely előrevetítette Baranya megye összekötését Eszékkel és Tuzla-val. A gyorsforgalmi útról a bólyi kereszteződéstől a máig csak elképzelésekben szereplő mohácsi hídon keresztül elérhető lenne a Vajdaság is.

A város és Baranya megye számára rendkívül gyorsan meg kellett találni azon kitörési pontokat, amelyek segítségével értékes, potenciálisan fejlődő kapcsolatok alakíthatók ki Baranyában és a Dél-Dunántúlon.

Közel tíz év távlatában érdekes pár gondolatot kiragadni, amelyekkel a magyar területfejlesztés és regionális politika ingoványos viszonya jól illusztrálható. Ezen állapotok egyértelműen a közigazgatási középszint gyenge mivoltával, gyakorlati hiányával magyarázhatóak.

„A „régión” belül Pécs leértékelődik. Zala megye az Európai Unió által is támogatott nyugat-magyarországi együttműködést preferálja. Somogy megye és Kaposvár ambiciózus, és a térségi menedzselésben kiváló politikai, gazdasági vezetői pedig akár konfliktusok árán is Pécs ellenében képzelik el megyéjük fejlődését, a regionális vezető szerep megragadását. Tolna megye politikai, gazdasági vezetői valószínűleg az országos koncepcióba beépített elképzelések miatt ellenérdekeltségüket fejezik ki minden Baranyával, vagy Péccsel kapcsolatos fejlesztés esetén. Egyre inkább Székesfehérvár, és Fejér megye felé orientálódnak már Paks fejlődése miatt is, illetve a „régiónban” gyakran a somogyi törekvéseket támogatják” (SÍKFŐI T. 1998 p. 2.). A fentiek ismeretében jól látszik, hogy egy Pécs központtal működő potenciálisan fejlődő agglomeráció kiépítése rendkívül nehéz volt a Dél-dunántúli régióban és még napjainkban sem valósult meg.

Az 1990-es években Baranya megye politikai vezetői csekély jelét sem adták annak, hogy felmérték volna a veszélyeket, és megpróbálják megfordítani a kedvezőtlen folyamatokat. A még meglévő, Pécs valódi gazdasági, kulturális „Dél-dunántúli regionalitást” tartó kapcsolai sorra olvadtak semmivé (SÍKFŐI T. 1997). Pécs számára a fejlődését egy déli határhoz közeli városokra és nem megyékre alapuló együttműködés biztosítaná, amelyben az ezredforduló után csak Eszékre és Pécsre lehet potenciális tagként tekinteni. A Tuzla-val kibővített Pécs-Eszék páros közrefogja a három érintett ország határkapcsolódásait, s a közöttük kialakítandó, illetve kialakított közlekedési folyosóval igen érdekes együttműködési lehetőségekkel rendelkezik. Ezt erősíti a települési önkormányzatok szintjén a Drávamentén már kialakult a kooperációt megalapozó kapcsolat. Pécsre, és Baranya megyét érintő fontosabb programok és elképzelések a 1990-es években:

- Pécsi Ipari Park (technológiai központ, minőségügyi központ, inkubátorház)
- Mohácsi Vállalkozási Övezet (kiegészítő programok: szénkikötő, kikötőfejlesztése, mohácsi híd)
- Bólyi Ipari Övezet
- 6-os út új gyorsforgalmi útvonal, Pécs és Szekszárd között

Az elképzelések között szerepelt egy Pécs - Mohács ipari tengely, amely támaszkodik a kikötőre, a pogányi reptérre, a 6-os gyorsforgalmi út bólyi kereszteződésére, és a nyugati, illetve délszláv összeköttetésre.

A program legfontosabb céljai között szerepelt egy Pécs és Baranya számára fejlődést biztosító új agglomerációs szerveződés elindítása.⁶⁵ Az érintett térségek fejlesztési programjainak összehangolása európai szinten elismert, és támogatott interregionális együttműködési fejlesztési program megteremtése és végrehajtása. A hárompólusú⁶⁶ térségi program révén Pécs, és Baranya hazai pozícióinak megerősítése, a belső Dél-dunántúli regionális vezető szerep visszaszerzése, megerősítése újabb funkciókkal. A nemzetközi együttműködés révén a hiányzó közlekedési és gazdasági infrastruktúra kikényszerítése. A hárompólusú együttműködési gazdaságfejlesztési övezet európai és világszintű marketingje a befektetési források megszerzésére.

A stratégiai terv tartalmazott olyan kiegészítő fejlesztési elképzeléseket is, amelyek a pécsi agglomeráció fejlődését szolgálták:

- Drávamenti Nemzeti Park, és idegenforgalmi fejlesztések (számolni kell a horvát és a magyar vízügyi lobbis ellenérdekeltségével)
- Pécsi Ipari Park és kiegészítő projektjei
- A Mohácsi Vállalkozási Övezet, kikötőfejlesztés, híd
- A közlekedési infrastruktúra tranzitjellegű fejlesztése, gyorsforgalmi út, vagy autópálya, vasút, reptér
- Energetikai és hírközlési infrastrukturális fejlesztések
- A baranyai várak
- A gyógyfürdők, kiemelten Harkány
- A borút program

⁶⁵ Pécs-Eszék-Tuzla között létrejövő stratégiai kapcsolaton érti az „agglomerációs szerveződés” fogalmát.

⁶⁶ Pécs és Eszék mellett Tuzla szerepe Bosznia-Hercegovina jelenlegi helyzete miatt csak mellékes lehet.

- Az egyetemi együttműködés
- Az Ormánság speciális idegenforgalmi hasznosítása

A Pécsre vonatkozó elképzelések mellett kaphatunk néhány adalékot Eszékre vonatkozóan is:

- Udvar (esetleg nyugatibb magyar kapcsolódású) - Eszék - Tuzla mellett elhaladva - Szarajevó - tengerpart állami autópálya program
- A Zágráb - Eszék - Belgrád autópálya program
- Az eszéki interkontinentális repülőtér
- Az eszéki Dráva kikötő fejlesztése
- Az eszéki vámmentes ipari zóna programja (8 ilyen zónát határozott meg a horvát kormány)

7.1.3. Pécs és Osijek (Eszék) oktatási, kulturális és tudományos kapcsolatai napjainkban

A kulturális, oktatási és tudományos kapcsolatok feltárása és bemutatása ad csaknem teljes képet a társadalmi kapcsolatok mibenlétéről és ebből vonhatunk le mélyebb következtetéseket a meglévő emberi, baráti kapcsolatok milyenségéről. A határon átnyúló kooperáció lényege két ponton fogható meg. Az első a meglévő társadalmi tőke minősége és a személyi, ezen keresztül az intézményi kapcsolatok intenzitása. Ez különösen fontos, amikor két vagy több regionális központi szereppel bíró település között vizsgáljuk, hiszen csaknem 300 ezer embert érint ez az Osijek (Eszék)-Pécs kapcsolatok kontextusában. A társadalmi tőke mellett elengedhetetlen a gazdasági viszonyrendszer vizsgálata is, amelyet a későbbiekben bővebben kifejtek.

Oktatási intézményeink közül kiemelkedő a Miroslav Krleža Horvát Iskola a Kereskedelmi Vendéglátó és Idegenforgalmi Szakképző Iskola, több évtizedes szakmai kapcsolata. Erre az elmúlt években több sikeres pályázatokon alapuló együttműködést hoztak létre. A közelmúlt legnagyobb horvát nemzetiséget érintő közös oktatási fejlesztése a pécsi Miroslav Krleža Horvát Iskolaközpont több ütemben történő felújítása volt, amelynek első üteme a Horvát Kormány anyagi támogatásával valósult meg. Ez egészült ki későbbiekben uniós támogatással. Ebben Eszék város kiemelt támogató partner volt. Ennek a pályázatnak mintegy folytatásaként a Kísérleti Kisprojekt Alapban a „Testvérvárosok középiskolai hálózata” pályázatán nyert pénzt a város, amelynek eredményeként négy, hasonló profilú pécsi (Miroslav, Zipernovszky, Kereskedelmi, Művészeti) és eszéki iskola volt a támogatott intézmény.

Az intézményi fejlesztések mellett tananyagfejlesztésre is sor került. Egy sikeres INTERREG III. A. pályázat keretében sajátos nevelési igényű gyermekek integrált oktatásának horvát és magyar elméletének az összefoglalására került sor. Tantestületek együttműködésének eredményeként született meg egy kétnyelvű kiadvány a „Képes vagyok rá, akarom, teszem” elnevezésű projekt keretében. A magyar résztvevő: az Illyés Gyula Általános Iskola és Óvoda volt.

Az iskolai kapcsolatoknak egyik fontos eleme még a nyári csereüdültetés. Ennek keretében 50-50 pécsi és eszéki általános iskolai tanuló Balatonfenyvesen, illetve Omišalj-ban vesz részt közös üdülésen. Az intézményi kapcsolatok keretén túlmutat a Miroslav Krleža Iskolaközpont pedagógusainak az a vállalkozása, mely keretében elvégezték az Eszéki Magyar Oktatási és Kulturális Központ tankönyveinek magyarra fordítását.

Színesítették a városi kapcsolatokat az általában évente sorra kerülő sportrendezvények. Eszéken – Eszék testvérvárosi csapatainak részvételével kispályás fiú labdarúgó és úszóversenyek kerülnek megrendezésre – pécsi részvétellel, míg a Pécsi Városi Kosárlabda Szövetség rendezésében sorra kerülő felnőtt Testvérvárosi Kosárlabda Tornára rendszeres meghívják az eszékieket.

A kultúra és művészetek területén való együttműködésre általában intézményközi keretek között kerül sor. Ilyen a Pannon Filharmónikusok eszéki kapcsolata. Minden évben fellépnek a nyaranta megrendezésre kerülő Eszéki Nyár Fesztiválon, és hangverseny évadban további egy alkalommal. Sikeres együttműködés alakult ki az eszéki vegyes kar és a pécsi zenekar között. Ennek az eredménye volt több eszéki és pécsi közös fellépés. Figyelemre méltó a 2009-es év, amikor a szokásos programokon kívül egy eszéki zeneszerző *Ézsaiás passió c.* oratóriumának ősbemutatója lesz Pécsett, majd Osijeken (Eszéken) és több horvát városban bemutatásra kerül a mű.

A Pécsi Nemzeti Színház több évtizedes szakmai kapcsolat fűzi az Eszéki Színházhoz. Ennek keretében rendszeresen kerül sor pécsi művészek eszéki fellépésére, illetve színházi előadások eszéki megtartására. Legutóbbi pécsi vendégszereplésben 2008 szeptemberében *a Hippolit a lakáj c.* darab szerepelt. Új tartalommal is bővült a színházak együttműködése: a Pécsi Nemzeti Színház három alkalommal rendezett Osijek-en (Eszék), opera előadásokon vendégművészek közreműködése, egy-egy darab kétnyelvű előadása. A Pécsi Horvát Színház küldetésének megfelelően széleskörű horvátországi kapcsolatokat tart fenn, ennek keretében természetesen kiemelt szereppel bír az eszéki kapcsolat.

A Pécsi Galéria és Vizuális Műhely pécsi, magyarországi és külföldi kiállítása között jelentős számú a horvát, ezen belül az eszéki jelenlét. Külön említést érdemel a 2007-ben

indult „Meeting point” Nemzetközi Képzőművészeti Biennálé, amelyen Arad, Pécs, Osijek (Eszék), Pilsen és Pöchlarn városok művészeinek alkotásai láthatóak. A esemény 2008 februárjában volt látható Eszéken.

A Szivárvány Gyermekház három év óta szervezi a pécsi és eszéki gyermeküdültetést Balatonfenyvesen és Omišaljban. A 2008-as évben a „Sárkánnyal Eszék Felett” elnevezésű fesztivál került megrendezésre a Szivárvány Gyermekház közreműködésével, az Eszéki Technika Háza és az AEROKLUB szervezésében.

A Pécsi Kulturális Központ által rendezett programoknak rendszeresen van eszéki vonatkozása. A Pécssett megrendezésre kerülő fesztiválokön a művészeti és gasztronómiai rendezvényeken gyakori az eszéki vendégek szereplése. A 2008-as Tavaszi Fesztiválon Jazz hétvégén az eszéki Argus Együttes szerepelt. Ez év októberében a Singas Project és a Fenyvesi Márton Trió szerepelnek Osijek-en (Eszék). Október 19-én a Mecsek Kórus a Lipa Kórus (Eszék) vendégeként lépett fel a testvérvárosban, melynek viszonzása decemberben került sor Pécssett.

A pécsi tudományos és kutatási egységek már jelentős együttműködési múlttal rendelkeznek az eszéki partnerintézményekkel. A következőkben az utóbbi húsz év tudományos együttműködését szeretném bemutatni. Röviden foglalkozom a második világháborút követő kapcsolatokkal is, erre azért van szükség, mert ezek a kapcsolatok képezték a későbbi együttműködés alapjait. Elsősorban a DTI⁶⁷ és a PTE és jogelődjei határon átnyúló tevékenységével foglalkozom.

A DTI kutatásaiban 1943-as létrehozásától kezdve változó mértékben, de folyamatosan jelen volt a horvát kapcsolat. Az intézet első igazgatója, Szabó Pál Zoltán 1948-ig kifejezetten a Balkán, elsősorban Horvátország társadalmi, gazdasági és politikai földrajzi kérdéseinek kutatója volt, majd később a karszt kutatása került előtérbe munkásságában, s ennek során is állandó kapcsolatokat ápol a horvát kollégákkal.

Az 1986-1990 közötti időszakban az MTA RKK DTI szervezésében jött létre a „Térszerkezet-kutatási Osztály”, mely az országban először kezdte meg a határmenti térségek komplex kutatását. A kutatások Magyarország valamennyi határszakaszán megkezdődtek. A jugoszláv-magyar határszakasz kutatásainak szervezése Hajdú Zoltán feladata volt. A kutatások a déli határszakaszon meglehetősen mostoha feltételek között zajlottak, hiszen a jugoszláv térségben a politikai viták már olyan erősek és indulatosak voltak, hogy nem lehetett megteremteni az együttműködés intézményes feltételeit és a délszláv válság

---

⁶⁷ Dunántúli Tudományos Intézet

elmélyülése következtében hosszú távon már nem lehetett közös kutatásokban gondolkodni (HAJDÚ Z. 2006).

Horvátország függetlenné válása után a DTI kapcsolatai intenzifikálódtak. Ennek eredményeként a horvát kutatók részt vettek a DTI által rendezett nemzetközi konferenciákon, előadásokat tartottak, s több publikációjuk is megjelent Pécsen. 1998-tól kezdve a kapcsolatok erősödéséről beszélhetünk. Ekkor indult újra a magyar-horvát határ problematikájának kutatása. A kutatási feltételek jobbak a korábbiaknál, de a sajátos horvát felfogás miatt gyenge kutatási hajlandóság övezte (övezi) ezeket a kutatásokat. A Duna-Dráva-Száva Euroregionális Együttműködési megállapodás aláírása, bizottsági struktúrájának kialakítása során az RKK vezetői tényleges szerepet és szervezőmunkát vállaltak. A DTI mind a kutatástervezés, mind pedig az oktatási tevékenység szervezésében is közreműködött.

2002-ben az RKK döntést hozott arról, hogy minden magyar határszakasról egy tudományos monográfiát jelentet meg (Két határszakasról már megjelentek a kötetek). A kutatás, illetve a monográfia munkacíme a déli szakaszokra vonatkozóan: „A Dél-Pannon magyar államhatárok területfejlesztési kérdései” lett. Az intézet kutatási és kutatásszervezési tevékenysége során szinte folyamatosan beleütközik abba a problémába, hogy a munka indulásakor a horvát fél érdekeltsége rendkívül látványos, majd a munka előrehaladásával ez alábbhagy, s több esetben a horvát együttműködő partnerek fokozatosan érdektelenné válnak a munkában.

A Szőlészeti Kutató Intézet határon átnyúló kutatási együttműködése az 1990-es években gyakorlatilag megszűnt. A délszláv háború előtt kétoldalú, jól működő kapcsolat jellemezte a jugoszláv és a magyar kutatóintézetet. Jugoszlávia felbomlása után ez az együttműködés megszűnt, hosszú ideig az utódállamok közül nem kereste egyik fél sem a kooperáció lehetőségét. Horvátország irányában megmaradt a háború előtti kapcsolat, de elsősorban személyes jellegű és egyfajta közvetítő szerepet töltött be a magyar fél, pontosabban Dr. Kozma Pál igazgató a 2000-es zágrábi szőlészeti konferencián. Horvátországgal a kapcsolatok újbóli kiépülése elég lassan fejlődik. 2000-ben egy Zágrábban rendezett szőlészeti-borászati konferencián meghívottként vett részt a Szőlészeti Kutató Intézet is, de érdemi együttműködés létrehozására nem került sor. 2001-ben Vörösmarton egy borászati versenyre hívták a magyar felet, de ez a háború előtti baráti találkozásokat idézte (HAJDÚ Z. 2002).

Az FVM Szőlészeti és Borászati Kutatóintézet új vezetése lehetőséget lát a következő együttműködési formák, programok kialakítására:

- szőlőnemesítés, klónszelekció, rezisztencia-nemesítés

- szülő ősgénkutatás, fajtagyűjtemény, génbank létrehozása
- genetikai kutatás
- génmegőrzés

A magyar és a horvát fél részéről is több probléma felmerül, mint például:

- távolság
- nyelvi korlátok
- nincs elegendő információ a másik fél kutatási programjáról, együttműködési elképzeléseiről

A PTE a Dunántúlon a legjelentősebb felsőoktatási és tudományos tényező, ezért rendkívül nagy, eddig még kihasználatlan potenciállal rendelkezik a horvát-magyar határon átnyúló együttműködések területén. Karai és intézetei egy sokrétű és sokoldalú kapcsolatrendszer mutatnak a horvát-magyar relációban.

Az együttműködést koordináló központi szerv a Külügyi Intézet, mely regionális referenci rendszerben foglalkozik a horvát-magyar kapcsolatok kérdésével. Az EU által is támogatott együttműködés érdekében a központi igazgatás erőfeszítéseket tett a CBC és tesz az Interreg kapcsolatokban való aktív részvétel elősegítésére. Ennek érdekében részt vettek az ezzel kapcsolatos különböző tanácskozásokon. Az egyetemen belül a déli/balkáni kapcsolatrendszer ápolására külön szervezeti egységet hoztak létre, Kelet-Mediterrán és Balkán Tanulmányok Központja néven, amely a geográfiára szerveződik. A KMBTK a horvát-magyar határmenti térség kutatásában már jelentős feladatokat vállalt, és eredményeket tud felmutatni, ezt többek között az interdiszplináris kutatásainak és a kutatói innovatívításának köszönheti.

Az egyetem meglévő kapcsolatrendszere sokoldalú lehetőséget kínál az építkezésre a tudományos élet számos területen, elsősorban az orvostudomány, a nemzetiségi oktatás, kutatás területén. Az egyetem szerepe a jövőben a következő területeken lehet jelentős (az alábbiakban csupán felsorolást adunk, a sorrend nem jelent prioritási rangsort) (HAJDÚ Z. 2002):

- területfejlesztés, regionális politikai kutatások
- földrajztudományi kutatások, oktatás
- balkanológiai kutatások és oktatás
- vidékfejlesztés, biológia és agrártudományok
- környezettudomány és környezetvédelem
- humán erőforrás fejlesztés

- nemzetiségi kutatás, oktatás
- orvostudományi kutatás
- táplálkozástudományi kutatás
- sporttudományi együttműködés
- politikatudományi együttműködés
- történettudományi együttműködés
- nyelvészeti/nyelvtudományi együttműködés
- műszaki tudományi együttműködés
- EU-csatlakozás és jogharmonizáció
- pszichológia tudományi kutatások
- közgazdasági kutatás, oktatás
- közös művészeti rendezvények

A tudományos és az egyéb határon átnyúló kapcsolatok szempontjából is fontos kérdés az együttműködések fenntarthatósága és a kapcsolati szférában meglévő kapcsolatok menedzselésével kapcsolatos kérdések. Általánosságban elmondható, hogy az együttműködések alapvető jellemzője a személyfüggőség. A kapcsolatok háttérében döntően egy-egy személy áll mind horvát, mind pedig magyar oldalon. Ezen személyes kapcsolatok fenntartása, az együttműködésben résztvevő személyeknek az egyetem keretein belüli megmaradása/megtartása a reláció fenntartásának döntő faktora (HAJDÚ Z. 2002).

A kapcsolatrendszer fenntartásában, fejlesztésében a felmérés során felkutatott személyek körére célszerű támaszkodni. Ezen csoport sajátosságaira kell támaszkodni, az intézményes kapcsolatok kialakításakor rájuk mint személyi állományra, az együttműködést meghatározó humán tényezőre kell tekintenünk.

A Pécsi Tudományegyetem, csak úgy, mint a város, egyre intenzívebben igyekszik a hasonló horvátországi intézményekhez kapcsolódni. Az egyetem számos szervezeti egysége, kutatója alakított ki kapcsolatokat a horvátországi kollégákkal. Meg kell jegyeznünk azonban, hogy ezek a kapcsolatok a legtöbbször formálisak vagy csak informálisak. A PTE PMMFK és a PTE BTK Horvát Nyelv és Irodalom Tanszéke, valamint a PTE TTK Földrajzi Intézete, a KMBTK és a PTE Közgazdaságtudományi Kara ápol jó kapcsolatokat az eszéki partnerével, a Juraj Strossmajer Egyetemmel. Ezek közül talán a legfigyelemreméltóbb a PTE Közgazdaságtudományi Karának kapcsolata az Eszéki Egyetemmel, hiszen ez az együttműködés immár 30 évre tekinthet vissza. A Természettudományi Karon még a Biológiai és a Testnevelés- és Sporttudományi Intézet kapcsolatai érdemelnek említést.

Az együttműködések az oktatás és kutatás számos területére kiterjednek, diákok és oktatók cseréjét, közös projekteket, vendégoktatók küldését/fogadását éppúgy felölelik, mint közös rendezvények, szakmai gyakorlatok, kirándulások szervezését. Emellett több együttműködés eredményezett közös kiadványokat, publikációkat .

7.1.4. Jövőbeni irányok az együttműködés elmélyítésére Pécs- Osijek (Eszék) relációban

A rendszerváltozás utáni tanácstalanságot és koncepcióhiányt követően Pécs újraértékelt geopolitikai helyzetét és adottságait. Potenciálisan hasznosítható a térség geopolitikai helyzete, a mediterrán és a balkáni térséghez közeli elhelyezkedése. Az információs és a tudásalapú társadalom kiépítéséhez kedvező adottság és lehetőségek vannak.

További pozitívum, hogy az utóbbi évtizedben erősödött Pécs regionális központ jellege és megvan rá a lehetősége, hogy az MTA RKK és a PTE révén határokon átnyúló hatást gyakoroljon akár a horvát és más délszláv területek kutatási és oktatási helyzetére is. Ezt segítik az eddigi intézményesült kapcsolatai.

Sajnos az előnyök mellett számos hátránnyal is számolni kell. Ezek közül a legsúlyosabb a közlekedési peremhelyzet és a még rossz elérhetőség. A külföldi tőke érdeklődése elmarad az országos átlagtól. Horvát-magyar vegyes vállalatok nincsenek a városban, a közös alapítású vállalkozások aránya is alacsony. A munkaerő általános szakképzettsége, illetve a humán erőforrások fejlesztését szolgáló intézményrendszer révén Pécs alkalmassá válhat egy egészségesebb, sokrétűbb a kulturális iparon alapuló gazdasági szerkezet kialakulására. A piacépes termékek és szolgáltatások kialakításával a város sikeresen kapcsolódhat az európai munkamegosztás rendszeréhez. A határmenti kapcsolatok elmélyülésével fellendülhet a gazdasági kooperáció. Elsődlegesen a logisztikai feladatok és a termék- és szolgáltatás exportja jelenthet kitörési pontot a határon átnyúló kapcsolatok tekintetében. Eszék és Pécs gazdasági kohéziójának fejlesztésében hasznosíthatja komparatív előnyeit, infrastrukturális fejlesztésekkel elősegítheti a határon átnyúló kohézió erősítését. A felsőoktatás alkalmassá tehető két város innováció potenciáljának az erősítésére (HANGYÁL J. 2007).

Mindenképpen le kell szögeznünk, hogy a stratégiafejlesztések megvalósíthatatlanok a fontosabb infrastrukturális beruházások befejezése nélkül. Ezek közül a legfontosabb az M6-os gyorsforgalmi út teljes kiépítése⁶⁸. Emellett célszerű lenne a vasúti pályát a Pécs-Eszék

---

⁶⁸ 2010-re várhatóan elkészül a Szekszárd-Mohács szakasz a pécsi bekötéssel együtt.

szakaszon legalább 120 km/h menetsebességűre emelni, ezzel lehetőség nyílna a két légibázisnak kölcsönös koordinált használatára.

7.2. Kisváros a horvát-magyar határ mentén: Barcs

7.2.1. A történeti előzmények

Barcs helyzete sajátos, mivel az egyetlen olyan városunk, amely közvetlenül a horvát határ mentén fekszik és átkelőhellyel is rendelkezik, így az elsők között érzékelheti a határ mentén kialakuló és megnyilvánuló változásokat. Az együttműködés ezen határszakaszon több évszázados múltra tekint vissza, ebből az elmúlt utolsó hetven⁶⁹ év rendkívül változatos volt.

Előjáróban érdemes néhány dolgot felvázolni a település gazdasági szerepéről és tranzitközpont jellegéről az 1867-es kiegyezést követő századfordulón. E helyzetet a Dráva, mint folyami útvonal és a magyar vasúthálózathoz való csatlakozása befolyásolta, emellett Barcs és Eszék között a hajózhatóság is biztosított volt. A város volt az a pont, ahol a vízi út és a vasút összekapcsolódott. A város szerepét tovább növelte, hogy a század elején elkészült medencés kikötője, amely nagyobb kapacitással rendelkezett, mint az Eszéknél lévő téli kikötő (ERDŐSI F. 1971).

A dél-dunántúli országrészt a vasúti hálózatba kapcsoló pályák kiépítése a kiegyezés után kezdődött meg. 1868-ban indult meg a Pécs-Barcs pálya létesítése, illetve még ugyanezen évben megnyitották a Barcs-Nagykanizsa vonalat. A birodalmi és a helyi érdekek is azt tartották a legfőbb célnak, hogy a meglévő hálózatot tovább bővítsék délkeleti irányba, bekapcsolva a délvidéki és az alföldi területeket is (RUZITSKA L. 1964). Az Alföld-Fiumei Vasút negyedik ütemeként jött létre a Villány-Eszék-Dálja-Gombos–Zombor új 133 km-es vonal (ERDŐSI F. 1986, MAJDÁN J. 2005). A kialakult rendszer lehetővé tette a kapcsolatot a Dráva-mente és a Mura-mente számára az osztrák tartományokkal, amelyek a legnagyobb felvevő piacát jelentették a Szlavóniában, a Dráva-mentén és a Dél-Dunántúlon megtermelt mezőgazdasági termékeknek (T. MÉREY K. 1979). Emellett Pécs nyugati, illetve déli irányú kereskedelmi kapcsolatrendszerét erősítette. „A gazdasági élet legtöbb szála a Balkán és a fiumei tengeri kikötő felé irányította a várost”, Barcsot (MAJDÁN J. 2005 p. 61.).

Barcs egy aktív kapcsolati rendszert épített ki a horvát területekkel, és a Trianon előtti időszakban számottevő gazdasági- és közlekedési központ funkciói is voltak. Az első világháborút követően a helyzet negatív változásnak indult, majd az ötvenes években érte el a mélypontját. A két világháború közötti időszakban a legnagyobb negatív változást a

---

⁶⁹ 1947-ben kötöttük meg a II. világháborút lezáró párizsi békeszerződést. Ettől az időponttól számolom a hét évtizedet.

közigazgatáshatár államhatárrá változása jelentette. Ettől fogva Barcs teljesen peremhelyzetbe került. A gazdasági peremhelyzetet tetézte a későbbiekben az ötvenes években kialakult jugoszláv-magyar viszonyrendszer is.

Közvetlenül a határ mellett technikai akadályok kiépítésére is sor került, továbbá a határsávban folyamatos rendőri és katonai ellenőrzésekre kellett számítani. A két ország ellenséges politikai viszonyrendszeréből adódóan a gazdasági és kulturális kapcsolatok jelentősen visszaestek, leépültek. A Jugoszláviával kialakult ellenséges viszony nyomán a határ egyik oldalán sem került sor jelentős beruházásra. Jelentősen befolyásolta Barcs helyzetét, hogy a második világháború során lerombolták a Dráván lévő hidat, hiszen ez tovább növelte a város periférikus jellegét és déli irányú elzártságát. Az átkelő újjáépítésére 1969. április 30-án került sor, amely jelentős előrelépést jelentett a város számára és megteremtette a lehetőségeit a bevásárló-turizmus kialakulásának. A 1970-es és 1980-as években még emellé társult az agrárkooperáció is.

Az 1991-ben eszkalálódó délszláv polgárháború teljesen új helyzetet teremtett a Magyar Kormány és a határmenti önkormányzatok számára. A második világháború óta nem fordult elő, hogy a magyar határ mellett katonai cselekményekre került volna sor, úgy hogy azok veszélyeztették volna a magyar államhatár menti településeket. Az 1990-es évek során több alkalommal is a Drávamenti horvát határszakasz a legnagyobb geopolitikai kockázatot jelentő magyar határ volt. A város közelében többször is katonai műveletek zajlottak. Ezek során többször is megsértették a magyar légtérrel a jugoszláv harci gépek és egy alkalommal légicsapás is érte a települést. Ennek valós okát napjainkban sem tudjuk. Egy biztos, hogy Horvátország és Szerbia is érdekelt volt hazánk destabilizálásában és a délszláv háborúban való esetleges szerepvállalásában.

Az 1991. évi barcsi bombázást véletlen eseménynek minősítették magyar katonai szakértők, így például Nagy László ezredes, a Honvédelmi Minisztérium alá tartozó Stratégiai és Védelmi Kutató Intézet igazgatóhelyettese is. Elmondása szerint a hasonló esetek elkerülésére időközben több megállapodás is született Belgrád és Budapest között. Ilyen például a közvetlen telefonösszeköttetés kiépítése a magyar légvédelmi parancsnokság és a jugoszláv hadsereg vezérkara között, vagy a repülési tilalom magyar–kisjugoszláv határ mindkét oldalán 10–10 kilométeres szélességben. Magyar részről azt sem tekintik ellenséges megnyilvánulásnak, hogy a határ túloldalán több szakaszt elaknásítottak, leginkább az ún. baranyai háromszögben.

A háború során virágzott a térségben, így Barcson is a hiánygazdaságon alapuló bevásárló-turizmus. A daytoni békeszerződést követően a rend helyreállta után is még

prosperált ez az ágazata az idegenforgalomnak. A délszláv háborút követő horvát bevásárló-turizmus fénykorában a kereskedelmi és szolgáltató vállalkozások mintegy 15.000 négyzetméter alapterületen kínálták áruikat, illetve szolgáltatásaikat, az üzletek és vállalkozások száma közel 700 volt⁷⁰! Ez gyakorlatilag egy közel 100 ezer lakossal rendelkező város kereskedelmi kapacitásának felel meg. Az ezredfordulóra a horvát gazdaság állapota stabilizálódott, így a horvátok számára az érték-arány miatt nem volt már kifizetődő a bevásárlás lebonyolítása a határmenti magyar településeken. Az utóbbi szűk egy évtizedben a horvát vásárlók elmaradásával a határon átnyúló kapcsolatok fejlesztésére rendelkezésre álló uniós források felhasználása az, amely meghatározza a stratégia tervezést Barcson és a vonzáskörzetéhez tartozó területen.

Mi indokolja ennek a fajta stratégiai tervezésnek a meghonosítását? Mint a munkám során már említettem a 355 km hosszú horvát-magyar határszakaszon csak hat közúti határátkelő van. Ez azt jelenti, hogy átlagban 60-70 km-enként van egy átereszt. Ezek közül az egyik pont Barcson van. Emellett a város már tradicionális történeti kapcsolatrendszerrel is rendelkezett, amelyek ugyan időlegesen megszakadtak. E kapcsolatok azonban az utóbbi 30 évben gyengén, de egyre jobban erősödnek és jelenleg egy felfelé ívelő pályán vannak (13. ábra)

Napjainkban több a dél-dunántúli régió térszerkezeti adottságaiból fakadó problémával kell megküzdenie a városnak. Barcs és környéke közlekedési infrastruktúrájának minősége és a kiépítettsége elmarad az ország egyes területeitől. A rossz minőséget még tetézi a hálózat egyes elemeinek a kiépítetlensége is.⁷¹

Mindezek ellenére komoly esélye mutatkozik a városnak a határ szorításából való kitörésre. Ezek közül a horvát EU-csatlakozást is meghaladó jelentőséggel bír Horvátország belépése a schengeni övezetbe. Ez több szempontból is érdekes momentuma lehet az együttműködésnek. A határ elveszti adminisztratív jellegét és teljesen szabad, ellenőrzésmentes lesz. Elhárul több olyan akadály is, amely jelenleg gátolja a kapcsolatok elmélyülését.

---

⁷⁰ www.barcs.hu

⁷¹ A horvát autópálya-fejlesztő és üzemeltető állami cég (HAC) weblapján olvasható információ szerint megkezdődött a Berzence-Góla (Gola) és a Barcs-Terezino Polje határátkelőktől Zágrábig tartó, összesen 172 kilométer hosszú, Y alakban összekapcsolódó két gyorsforgalmi út építése. A tervek szerint a munkálatokat két éven belül be is fejezik.

13. ábra. Térszerkezeti kapcsolatok a magyar-horvát határ térségében az 1990-es évek közepén

Forrás: A szerző saját szerkesztése 2009

A schengeni határ megszűntéig egyetlen egy határátkelőhely, híd építésére sem fog sor kerülni. Az EU elvárásának megfelelő ellenőrzés kiépítése rendkívül nagy költségekkel jár, ezért sem a magyar, sem a horvát kormány nem vállalja a felesleges költségeket. Ez az elkövetkezendő időszakban jelentősen predestinálni fogja a város - amúgy kedvezően alakuló - sorsát. Ha minden az eddigieknek megfelelő ütemben folyik, akkor Horvátország 2010 és 2014 között a „schengeni” országokhoz fog tartozni. Addig is marad a folyamatos szigorú, de ugyanakkor barátságos, szakszerű és gyors ellenőrzés. A schengeni egyezménybe való belépés után azonban több eddig jegelt vagy teljesen esélytelennek gondolt fejlesztésre is sor kerülhet.

7.2.2. Barcs a határ geopolitikai szorításának megszűnte után

Mint említettem már, Barcs az egyetlen jelentős város, amely közvetlenül a horvát határ mellett van. Ebből adódóan egyoldalú vonzáskörzettel rendelkezik, a szemben lévő oldalon a legközelebbi „ellenlábás” városa Virovitica (Verőce). A rendkívül központhiányos, laza textúrájú térben semmilyen esély nincs a két város agglomerációszerű együttműködésére. Nem szolgál ez a fajta mikroközpontokon alapuló együttműködési lehetőség semmilyen kiugrási eséllyel sem, annak ellenére sem, hogy Virovitica (Verőce) megyeszékhely, igaz az egyik leggyengébb központi funkciókkal rendelkező Horvátországban.

A schengeni övezet Horvátországra való kiterjesztése hozza a legnagyobb valószínűséggel a kitörést Barcsnak. A vélelmezett ideális állapot kialakulásával milyen lehetőségei lesznek a településnek? Érdemes a jelenből kiindulva néhány lehetséges utat felvázolni. Az első és talán legfontosabb a már meglévő potenciális értékekre és projektekre koncentrálni. Ezek közül négy célirányt érdemes kijelölni: közlekedési infrastruktúra fejlesztése, egészségturizmus, Dráván alapuló turisztikai fejlesztések, valamint a Barcsi Vállalkozási Övezet.

Az infrastrukturális beruházások közül Barcs számára a közút, a vasút és a vízi közlekedés tartozik a prioritások közé. A várost a 6-os számú főút kapcsolja be a magyar közúthálózatba, ennek felújítása és fejlesztése jelenleg nem aktuális. Az egyetlen egy jelentős közúti beruházás a települést délről elkerülő autópályát volt, amely a határátkelő felől érkező forgalmat hivatott levezetni. Mint ahogy már említettem horvát részről elkezdődött Virovitica (Verőce)-Bjelovar-Vrbovec gyorsforgalmi autópályát kiépítése, amely a későbbiekben növelheti a magyar Drávamente elérhetőségét Horvátországból.

A vasút jelentősége a közeljövőben nem fog változni a térségben. A Barcs-Virovitica (Verőce) vonal rehabilitációja fontos lenne, de ez csak egy új vasúti híddal lenne elképzelhető! Tehát a jelenlegi helyzetben csak a közúthálózat részleges korszerűsödésére van esély. A horvát fél részéről elkezdődött a Vrbovec-Bjelovar gyorsforgalmi út kivitelezésének előkészítése.

A másik kitörési lehetőséget a város termálfürdője adta lehetőségek jelenthetnék. A közeljövőben egy 7,5 milliárdos fejlesztés valósul meg. Barcs részéről vannak olyan elképzelések is, amelyek során az OEP-el kooperálva, államközi szerződés keretében lehetővé tennék a horvát betegek náluk való gyógyulását. E rekreációs szolgáltatás jól illeszkedne a Virovitica (Verőce) melletti Lukácson megvalósuló félben lévő tenisz és golf beruházásokhoz. A kettő komplementere lehetne egymásnak.

A Dráva lehet még az egyik jelentős kitörési pontja a városnak. Mint ebben a fejezetben többször, most is a schengeni szerződéshez való horvát csatlakozásra kell visszautalnom. Ennek megvalósulása esetén az adminisztratív akadályok elhárulásával megnyílhat a lehetőség több turisztikai beruházás és turisztikai attrakció megvalósítására. A folyóra épülő és arra alapozott desztinációk sokasága kaphatja meg a reményt a kivitelezésre. Ezek közül a Dráva mindkét partját igénybe vevő hajózási útvonal kialakítás és az útvonal mentén megvalósuló ökológia és természeti értékeket bemutató attrakciók kell, hogy prioritást élvezzenek, valamint a fizetőképes kereslettel rendelkező turisták számának növelése az idegenforgalmi kínálat növelésével és sokszínűsítésével.

7.3. Határon átnyúló kapcsolatok a horvát-szlovén-magyar hármashatár mentén

7.3.1. Általános jellemzők

A hármashatár vizsgálatokor gyakorlatilag magyar oldalon csaknem teljes egészében Zala megyét és az ott lévő települések és szervezetek kapcsolatrendszerét kell vizsgálnunk. A helyzet bonyolult és többször nem egyértelmű. A szlovén EU-tagsággal Szlovéniával való kapcsolataink a kezdetektől fogva sokkal intenzívebbek lettek, mint a horvát kapcsolatok. Ezt több tényezővel is lehetne magyarázni, de ez most itt nem célunk. Ezek közül az anyagi források lehívhatóságának javulását emelném ki, ez volt az, amely a közelmúltban dinamizálta a horvát érdeklődést is. Bár hármashatárról van szó, én ennek ellenére nem fogom a szlovén-horvát viszonyrendszert külön vizsgálni, mert túlmutatna dolgozatomon. Magyarországról, a magyar-horvát viszonyrendszerre fókuszálva próbálom a megállapításaim feltárni.

Zala megye a Dunántúl délnyugati peremén fekszik. Területe mintegy 3784 km², lakossága 310000 fő, ami a hazai népesség 3%- a. A Trianon előtti Zala vármegye jelentős területekkel rendelkezett a mai Szlovénia és Horvátország területén, az alsólendvai, čakoveci (Csáktornya), és a perelogi (Perlak) járás tartozott hozzá. E területek aktív kapcsolatban álltak a Magyar Birodalom más részeivel és jelentős magyar népességgel is rendelkeztek. 1891-ben a lakosság 73%-a magyar volt. 1920-ban „Az államhatár-változások következtében lényegileg megváltozott az ország település struktúrája” (HAJDÚ Z. 1996 p. 149.) és térszerkezete. E változások jelentős mértékben érintették a megye társadalmi-gazdasági helyzetét is. Az új Magyar Állam perifériájára került, a délnyugati határa egyben államhatár is lett. Ez a két világháború között csekély akadályt jelentett a kétoldalú kapcsolatok szempontjából, az államszocializmus idején, az elmérgesedett államközi kapcsolatok miatt a megyei kapcsolatok

is stagnáltak. Csak a szocializmus utolsó harmadában kezdődött meg az egymás iránt való újbóli érdeklődés. Az 1990-es évek végén indult el a megyei és mikroregionális kapcsolatok intenzifikálása. Ezt nagyban segítette, hogy Franjo Tuđman halála után Horvátország nyitott az EU felé, és egyre több forrás állt rendelkezésre a mikro-és mezoregionális kapcsolatok elmélyítésére.

A szomszédos Horvátország és Szlovénia számára a legnagyobb turisztikai vonzerővel rendelkező területek elérhetősége majdnem százszázalékos. A Split- Zagreb (Zágráb)-Letenye-Budapest-Bécs, illetve a Zagreb (Zágráb)-Ljubljana-Trieszt autópálya pedig Európa magterületeivel is biztosítja a kapcsolatot.

A tradicionális magyar közlekedési tengelyek a nyugat-kelet, északnyugat-délkelet, valamint az északnyugat-délnyugat irányt követik. Az általunk vizsgált terület szempontjából a jelenlegi magyar szakirodalom az „Adria-folyosót” mint kommunikációs-közlekedési tengelyeket tartja legfontosabbnak (PAP N. 1999). A határmenti együttműködés szempontjából ezt érdemes megvizsgálni. A tenger felé az V/B korridor Rijeka és Velence irányában szinte teljesen kiépült néhány felépítmény befejezése várat még magára. Szlovénia, Horvátország és Magyarország számára az elsődleges prioritások között szerepelt. A vizsgált terület szempontjából legfontosabb M7-es autópálya elérte a horvát határt, akárcsak az M70-es a szlovént. Jelentős vasútfejlesztés is megvalósult, megépült Magyarország felé Szlovénia első vasúti kapcsolata, amely éppen a megyeszékhelyet, Zalaegerszeget kapcsolta be a nemzetközi vérkeringésbe. A jelenlegi helyzetben úgy tűnik, hogy még nem eldöntött véglegesen, hogy a Koper vagy Rijeka felé való irány legyen az elsőrendű.

Nem szabad megfeledkeznünk még a Rajka és Rédics között húzódó „Borostyánkő-út” korridorról sem, amely jelentős forgalommal terheli Lentit és környékét, a Bécs felől Szlovénia és az Adria felé tartó egyre növekvő kamionforgalommal.

A jelenlegi helyzetet látva gyakorlatilag egy multikulturális (három nyelvű), periférián elhelyezkedő terület került vissza a társadalmi-gazdasági vérkeringés fő áramába. Perifériális jellegek még tapasztalhatók, hiszen mind a horvát-szlovén Muraköz, mind a magyar Muramente az államszocialista időszakban a tőkeelvonás színtere volt, a 1990-es években pedig a lemaradásához képest kevés plusz beruházáshoz jutott.

Napjainkban a határ Szlovénia felé teljesen átjárható, a vonalas infrastruktúra kiépült, Horvátország felé Letenyén át szintén autópálya összeköttetésünk van. Ez hátrányosan érintette a közvetlen határmenti területeket, mert a régi közúti határátkelő helyet csak időlegesen nyitják meg. Ez több esetben kerülőre kényszeríti a lakosságot.

7.3.2. „Muránia” Eurorégió mint a horvát-magyar-szlovén hármashatár fejlesztésének egy lehetséges változata

Az alábbiakban kifejtendő helyzet jelentősen eltér az előbbi kettőtől. Míg az előbbieken egy középvárosokkal is rendelkező területről volt szó, addig a kialakulóban lévő „Muránia” eurorégióval kapcsolatban ez nem igaz. Itt valamennyi gazdasági potenciállal és városi jogállással rendelkező település a legjobb szándékkal is csak a kisváros kategóriába sorolható.

A régióépítés gyakorlatilag egy Lenti központú projektorientált stratégiával kezdődött el. A szerveződés lassan betölti az ötödik életévét. Az integrált gazdaságfejlesztésre már született egy komplex gazdaságfejlesztési terv is a 2003-as Horvát-Magyar Kísérleti Kisprojekt Alap keretében. Az együttműködés keretében 2003. szeptember 26-án Lenti együttműködési szándéknyilatkozatot írt alá az ausztriai Bad Radkersburggal, a szlovén Lendavával (Lendva) és a horvát Mursko Središćével (Muraszerdahely) a muramenti régió fejlesztését illetően. A horvátországi kapcsolatok ápolásában és fejlesztésében kiemelkedő partner a non-profit „REDEA”, amely Međimurska megye regionális fejlesztési ügynöksége, jelenleg a megye az egyik résztulajdonosa. A szándéknyilatkozatot aláírók az együttműködés következő területeit jelölték ki (A „Muránia-régió” integrált gazdaságfejlesztésének marketing stratégiája p. 11.):

Kulturális élet:

- hagyományok felkutatása
- nyelvtanulás, nyelvoktatás
- közös rendezvények szervezése
- önkormányzatok, civil szerveződések közötti együttműködés erősítése

Gazdasági élet:

- hazai és nemzetközi kapcsolatok fejlesztése
- turizmusfejlesztés
- rendezvények, vásárok szervezése
- EU-s pályázati lehetőségek keresése

A Stratégia Terv kiemelt fejlesztési elemeinek tükrében pár gondolat a horvát-magyar, Lenti-Mursko Središće (Muraszerdahely) kapcsolatok fejlesztési elképzeléseiről. Az együttműködő felek a következő három fő prioritást nevezték meg:

- Iparfejlesztés és logisztikai központ létrehozása
- Turizmusfejlesztés
- Muránia expocenter

A három fejlesztési pont mindegyike tartalmaz fejlődési lehetőségeket, amelyek elsősorban a már említett infrastrukturális fejlesztéseknek köszönhetőek. A város perifériális jellege jelentősen csökkent, elérhetősége pedig jelentősen javult. Emellett az általános gazdasági tényezők és a település korlátozott központjellege is jelentősen segíti a turizmus fejlesztését és a megcélzott vásárközpont funkció kialakítását.

A határon átnyúló kapcsolatok tekintetében már sikeres projekt is született bár csak szlovén-magyar relációban. A már megvalósult „MURÁNIA” Multikultúra projekt leírásból láthatjuk, hogy az együttműködés elsődleges prioritásai közé a turizmus fejlesztése tartozik: „A határ menti térségek idegenforgalmi övezetének létrehozása a közös innovatív idegenforgalmi termékek fejlesztésére, integrált idegenforgalmi termékek hálózatának kiépítése a közös promóció és értékesítés érdekében. A térség felismerhetőségének fokozása a határmenti térségek közös "MURÁNIA" Idegenforgalmi Övezetének kialakításával⁷².

Jelenleg Lendva, Letenye és Lenti tagjai az együttműködésnek. A 2007-2013-as költségvetési ciklusban rendelkezésre álló IPA forrásokból már horvát területek is bevonhatók az együttműködésbe. Az „eurégióban” erre meg is van a szándék Mursko Središč-ét illetően. Így gyakorlatilag a Prekmurje területeken létrejövő egyesülésről lenne szó, amely jelentős történeti-gazdasági kohézióval is rendelkezik.

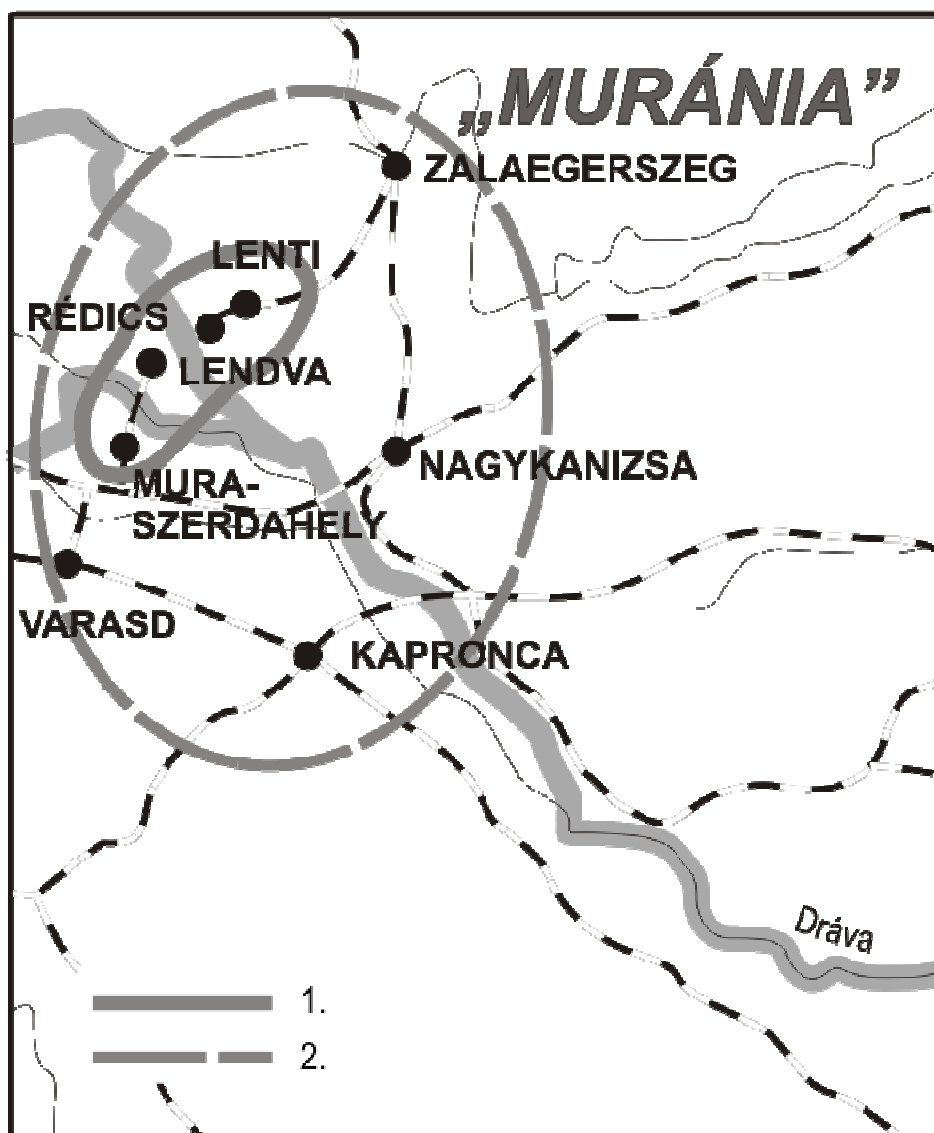
Lenti, Lendva és Mursko Središće társadalmi-gazdasági kapcsolatainak elmélyítésében mutatkozik a legtöbb lehetőség az egymáshoz való közelségük miatt. A határmenti területekhez hasonlóan ez a térség is mindhárom országban perifériális helyzetben van. Mindegyik város tulajdonképpen csak egy-egy mikrotérség központja, korlátozott központi funkciókkal (14. ábra).

Mindezt nehezíti, hogy mindhárom település közlekedési helyzetét illetően „zsák” jegyeket is mutat. Lenti tekintetében ez egy a semmibe vezető vasútvonal formájában testesül meg, míg Lendva a Mursko Središće (Muraszerdahely) felől érkező vasút végpontja. A közúti közlekedés paradox képet mutat. A térség úthálózatának alulfejlettsége ellenére, kénytelen az Ausztriából a tenger felé irányuló tranzitforgalom jelentős részét lebonyolítani. Az eurorégió fejlesztésének szempontjából elengedhetetlen a közlekedési szerkezet átstrukturálása, a tranzitforgalom csökkentésével, valamint a korszerű vasúti kapcsolat helyreállításával. Ennél a pontnál értünk el oda, hogy átgondoljuk érdemes az együttműködést további, akár az arcukat átalakítását is elfogadva bővíteni (14. ábra).

---

⁷² Murániainfo.htm Letöltés ideje 2007 november 23

14. ábra. A „Muránia” régió együttműködési területe és bővítési lehetőségei a horvát-magyar-szlovén relációban.

Jelmagyarázat: 1. Az eurorégió határa, 2. A lehetséges bővítés határa

Forrás: a szerző saját szerkesztése, 2009

A kohézió elősegítéséhez szükséges beruházások túlmutatnak a fent említett kisvárosok erején. Érdemes lenne egy „szektorális” együttműködést Čakovec-cel (Csáktornya), Koprivnicával (Kapronca), Varaždinnal (Varasd), Nagykanizsával és Zalaegerszeggel létrehozni. Ezt jól előkészített lépésekkel lehetne csak megvalósítani. A komparatív előnyök kihasználásával kiépített együttműködésben a „Muránia” megőrizhetné a „Lét Harmóniája” hangulatot, emellett a szükséges közlekedés fejlesztésekkel kapcsolatos elképzeléseit jobban érvényesíthetné országos szinten. Lenti és környékének közötti teherforgalma jelentősen csökkenthető lenne a Zalaegerszeg-Lenti-Lendava (Lendva)-

Čakovec (Csáktornya) gyorsforgalmi kapcsolat kiépítésével. Elgondolkodtató, hogy egy ilyen beruházás után milyen létjogosultságot kapna egy Nagykanizsa-Čakovec (Csáktornya)-Zalaegerszeg-Lenti vonalon közlekedő „euroregiós” vonat, amely a burgenlandi területeket is közelebb hozhatná.

8. KUTATÁSI EREDMÉNYEIM

Dolgozatom első fejezetében a horvát-magyar határon átnyúló kapcsolatok vizsgálatára négy célkitűzést fogalmaztam meg. Ezek az alábbiak voltak:

1. *Vizsgáljuk meg, hogy:* Horvátország EU-csatlakozási folyamata hogyan befolyásolja a horvát-magyar határmenti kapcsolatokat?
2. *Vizsgáljuk meg, hogy:* Hogyan alakultak a horvát-magyar államközi kapcsolatok? Van-e korreláció az államközi kapcsolatok alakulása a határon átnyúló kapcsolatok fejlődése között?
3. *Vizsgáljuk meg, hogy:* Milyen tényezők befolyásolják a kapcsolatok intenzitását?
4. *Vizsgáljuk meg, hogy:* Milyen jellegű kapcsolatrendszerek épültek ki Horvátország függetlenné válása óta?
5. *Vizsgáljuk meg, hogy:* Hogy határmenti, vagy határon átnyúló kapcsolatok vannak a két ország között?

8.1. Az első célkitűzéssel és hipotézissel kapcsolatos eredményeim

Első hipotézisem az volt, hogy Az EU-csatlakozási folyamat számos olyan pályázati lehetőséget megnyitott, melyek komoly segítséget nyújtanak a horvát-magyar határmenti kapcsolatok fejlesztésének a finanszírozásához. Ezek kihasználtsága mindkét ország területén változó képet mutat.

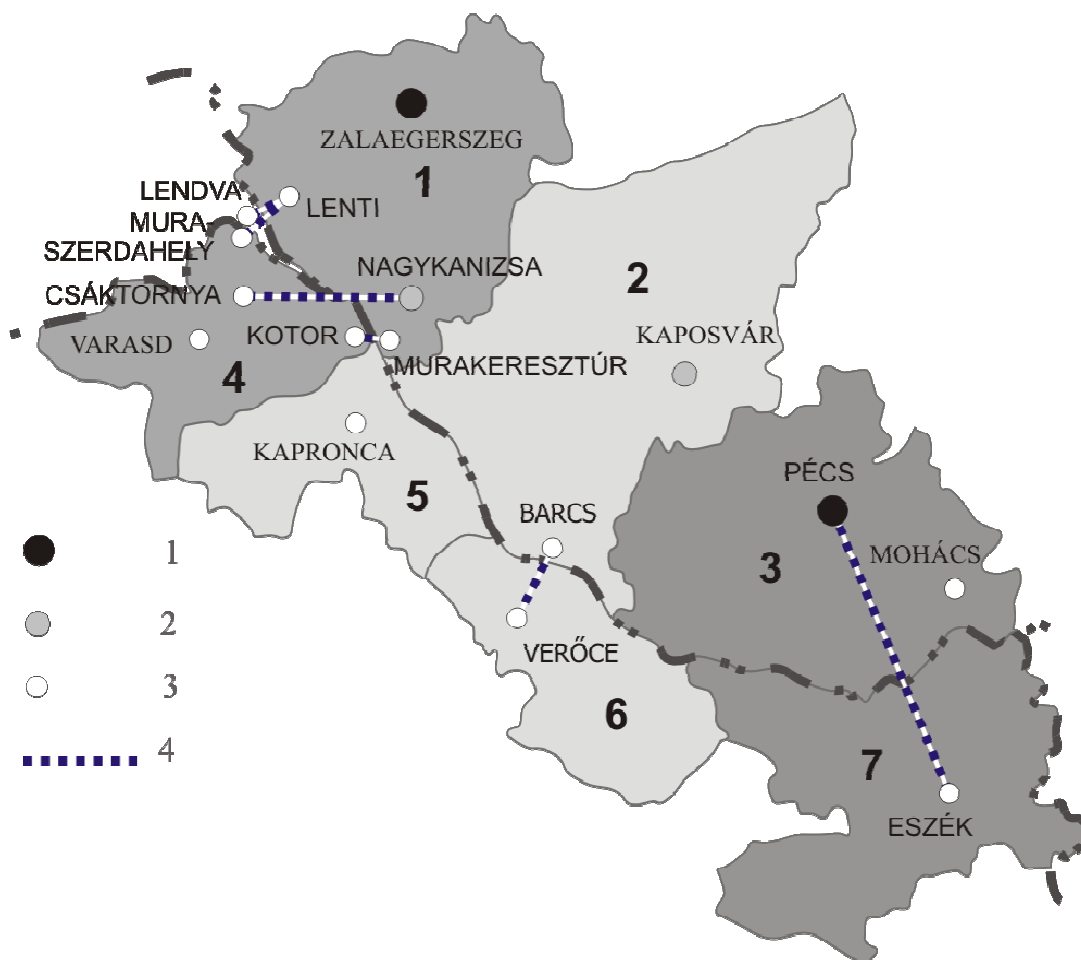
Vizsgálataim után úgy látom, hogy a határon átnyúló kapcsolatok fejlődése szempontjából a horvát EU-integráció mellett még a schengeni zóna kibővítése bír nagy jelentőséggel. Az adminisztratív akadályok elhárulásával több eddig elérhetetlen lehetőség nyílik meg a horvát-magyar szakaszon, például könnyebb, és egyszerűbb megoldásokkal lehet a határátkelők számát növelni, az amúgy ritka áteresztősűrűséggel rendelkező szakaszon.

Három terület viszonylatában változhat jelentősen pozitív irányba az együttműködések határfoka. Baranya és Eszék-Baranya megye viszonylatában, valamint az egykori történelmi Zala megye területén. E térségekben a Dráva elválasztó szerepe nem érvényesül. A folyóhasznosítás minden társadalmi-gazdasági aspektusában Horvátország schengeni övezetbe való belépése pozitív változásokat fog hozni. A harmadik terület pedig Barcs és térsége. A határfolyó partján fekvő város számára a Dráva eddig elválasztó tényező volt. Napjainkban azonban a Dráva már nem elválaszt, hanem egyre jobban összeköt. Ez nem csak

a közúti hídnak és a határátkelőnek köszönhető, hanem több a folyóra épülő együttműködés kezdeményezésnek is.

Ha a négy év nyertes pályázatait megvizsgáljuk, akkor a területi elhelyezkedésüket illetően is levonhatunk következtetéseket. Az egyik az, hogy erősen konvergálnak/korellálnak Magyarország térszerkezeti viszonyaival. A sűrűbb textúrájú területekről több nyertes pályázat érkezett. Emellett az együttműködést meghatározó, hazánkat érintő korridorok is pozitív anomáliát mutatnak a „nyertesek” előfordulását illetően.

15. ábra A pályázati hajlandóság a horvát-magyar határmentén

Jelmagyarázat: 1. A pályázatok során a legnagyobb aktivitást mutató települések, 2. Részleges aktivitást mutató települések, 3. Időszakos aktivitást mutató települések, 4. Aktív testvérvárosi kapcsolat

Forrás a szerző saját szerkesztése, 2009.

A nyertes pályázatok előfordulását emellett erősen befolyásolja az adott önkormányzat nagysága és a rendelkezésére álló apparátus felkészültsége. A megyeszékhelyek és a regionális szervezetek a legsikeresebbek a pályázattalás során. A kisebb települések a pályázati

pénzekből szinte teljesen kimaradnak, egy-egy pozitív példát találunk csank, mint például Murakeresztúr (15. ábra).

Valószínűsíthetjük, hogy Horvátország EU-csatlakozása és a schengeni övezetbe való belépése után egy szerény intenzifikációs fázis veszi majd kezdetét.

8.2. A második célkitűzéssel és hipotézissel kapcsolatos eredményeim

Második hipotézisem az volt, hogy, nagyon szoros korreláció áll fent a horvát-magyar államközi kapcsolatok alakulása és a határmenti kapcsolatok alakulása között. Úgy látom, hogy a hipotézist igazoltam. A horvát-magyar államközi kapcsolatok jelentős befolyást gyakoroltak az elmúlt tizenhét év határon átnyúló kapcsolataira.

Ez elsősorban a Kárpát-Balkán térségben, illetve a szűkebben vett Kárpát-medencében végbement geopolitikai átrendeződésnek köszönhető az 1990-es években. Egy államjogi értelemben teljesen új szomszédal kellett kialakítanunk szomszédsgpolitikánkat, és a határon átnyúló kapcsolatainkat. Kezdetben főleg az egymás mellett élés, és a békés együttműködés doktrínája dominált magyar oldalról. Ennek legfőbb oka a délszláv válság volt, amely részese volt szomszédunk is. A 355 km-es államhatár szakasz csaknem harmadán teljesen vagy részlegesen szünetelt az átjárás, emellett többször tudatos határsértésre is sor került. Ezeket elsősorban a horvát fél követte el és nem az agresszor Jugoszlávia (Szerbia). Ebben az 1998-ig terjedő időszakban a magyar Horvátország-politika nagyfokú türelemmel és emócióval jellemezhető. Ez kezdetben mindkét oldalon a kormánypártok egy politikai családba tartozásának volt köszönhető. A későbbiekben pedig az újjáépítésben is aktív szerepet vállalt Magyarország, ez vagy emberi erőben vagy csak jelképes anyagi támogatásban nyilvánult meg.

A felfelé ívelő időszak kezdete az Orbán-kormány működéséhez köthető. 2001 februárjában megszületett a szabadkereskedelmi egyezmény, majd ezt követően 2002-ben a Szábor ratifikálta a Horvát-Magyar Kisebbség Védelmi Egyezményt. Körülbelül 2002-re sikerült déli szomszédunkkal az általános államközi szerződésekkel alátámasztott stabil, együttműködésre alkalmas kapcsolatokat kialakítani. 2004-től fogva a magyar kormány aktívan segíti az európai szintéren és a kétoldalú együttműködés során is a horvát EU-integráció sikerét.

2006 mérföldkönek nevezhető a két ország között, először került sor közös kormányülésre. Itt gyakorlatilag egy bilaterális stratégiai tervezésről is beszélhetünk. Több határon átnyúló és határmenti területeket érintő probléma is szóba került, és több az

igényeknek megfelelő megoldás is született. Különös figyelmet fordítanak a gazdaság, az infrastruktúra, a környezetvédelem, a turisztika és a kulturális együttműködés területére és a határon átnyúló kapcsolatok fejlesztésére is.

Egyértelműen kijelenthető, hogy a horvát-magyar határon átnyúló kapcsolatok alakulása erős korellációt mutat az államközi viszony alakulásával. Ezt elősegíti még a két ország különböző önkormányzati struktúrája is. A magyar egy horizontális felépítésű és erősen elaprózott liberális jellegű, míg a horvát erős vertikálitást mutat és centralizált. Ebből és a legitim valamint cselekvőképes magyar középszintek hiányából is adódik, hogy a problémákat jelentős részben kormány szinten kell megoldani.

8.3. A harmadik célkitűzéssel és hipotézissel kapcsolatos eredményeim

A harmadik hipotézisem az volt, hogy, több olyan akadályozó és segítő tényező van, amely jelentős mértékben befolyásolja a horvát-magyar határokon átnyúló kapcsolatokat.

A tényezők részletes feltárása után az a véleményem alakult ki, hogy a magyar oldalon felmerülő térszerkezeti problémák alapvetően befolyásolják a határon átnyúló kapcsolatokat. Magyarország déli, délnyugati határvidéke a laza textúrájú, funkcionális városokban hiányt szenvedő területhez tartozik. Éppen ezért ebben a térségben „az államhatáron való átvonások” csak nagyon gyengén érvényesülnek. (GOLOBICS P.-MERZA P. 2002). A határmenti területek mindkét oldalon a rurális térhez tartoznak, azaz laza központ nélküli településhálózat, innovációra csak mérsékeltén képes társadalom jellemzi őket.

A horvát-magyar együttműködés szempontjából a határmenti területek laza textúrájától függően különbséget kell tennünk a határmenti és a határon átnyúló kapcsolatok tekintetében. A hiányos textúra következtében a horvát-magyar határmenti egyes szakaszain az átvonások mértéke statisztikailag alig kimutatható vagy egyáltalán nincs. Tehát ezeken a területeken nem beszélhetünk a klasszikus értelemben vett határmenti együttműködésről. A határ két oldalán lévő területek társadalmi-gazdasági kapcsolatai elenyészők, nem eredményeznek sem társadalmi, sem gazdasági profitot. Azonban a szomszédos területek mikro- és mezoregionális központjai között a legtöbb esetben tapasztalható szerves kapcsolat. E települések (térségi és regionális központok) a legtöbbször azon a zónán kívül vannak, ahol érződik még az államhatár jelenlétéből fakadó tényezők hatása, ezért itt már az előbbi definíciónak megfelelően határon átnyúló kapcsolatokról beszélhetünk. A térszerkezeti adottságokból adódó sajátosságokat figyelembe véve a kapcsolatok fejlesztésénél egy

mélyebben elhelyezkedő Mohács-Pécs-Kaposvár-Nagykanizsa vonalig kiterjedően lenne célszerű az együttműködést ösztönözni.

A térszerkezeti viszonyok okozta hatások jelentős befolyást gyakorolnak egy sajátos helyzetben lévő potenciális duó, a Barcs-Virovitica (Verőce) páros viszonyaira. Együttműködésüket a Pécs-Eszék párostól eltérően nem a komparatív előnyökre, hanem a hasonlóságukból adódó előnyökre, a közös fellépésből eredő gazdasági erőre kell alapozni.

8.4. A negyedik célkitűzés és hipotézissel kapcsolatos eredményeim

A **negyedik hipotézisem** az volt, hogy, az elmúlt 15 évben kialakult kapcsolatrendszerek eltérő hatásfokkal működnek.

A horvát-magyar határ viszonylatában öt teljesen, vagy csak részlegesen működőképes euroregionális szerveződésről beszélhetünk: az Alpok-Adria Munka Közösség (AAMK), a Duna-Dráva-Száva Eurorégió (DDSZE), Mura-Dráva Eurorégió, Dráva-Mura Eurorégió és a Muránia Eurorégió. Ezek a szervezetek különböző élekciklusokkal rendelkeztek és különböző életpályákat jártak és járnak be.

Az 1978-ban alapított **AAMK** az első közülük, amely napjainkra már kifulladt, 2005-ben három alapító tartomány, 2006-ban pedig Győr-Moson-Sopron megye is kilépett. Az államszocializmusban a magyar megyék és Horvátország számára a demokrácia általános iskoláját jelentette és segítette a nemzetiségi és kulturális hagyományok megőrzésében és a meglévő gyenge, de még fejlődőképes kapcsolatok ápolásában. Gazdasági értelemben kevés olyan határokon átívelő eredményt tudott és tudtak a tagok felmutatni, amely a szervezet működésének eredményeképpen jött létre. Ilyenek voltak például az évente megrendezett vásárok, amelyeket workshop-szerű összejövetelek kísértek. A jövőben az eredmény hatékonyságának érdekében egy multinacionális alapon szerveződő közigazgatási, gazdasági, diplomáciai és pályázatírókból álló operatív törzs létrehozása lenne indokolt, amelynek feladata az EU céljaival konvergáló projektek kidolgozása és megvalósítása lenn. Ez tovább erősítené az információ áramlásának fokozását és az együttműködést elmélyítő intenzívebb eszmecsere kiterjesztése a mezo és mikroregionális szintekre.

A **DDSZE** szélesebb értelemben egy „folyóköz” településeinek és régióinak az együttműködését hivatott elősegíteni (HAJDÚ Z 2009). A szervezet múltja, jelene és jövője szervesen összefügg a Pécs-Osijek (Eszék) páros együttműködésének sikerével. Tuzla csak gazdagíthatja ezt, azonban jelenleg nem sok befolyással bír. Minden adott a sikerhez, az V/C korridor hazánkban 2010-ig teljes lesz és Horvátországban is már a tervezés stádiumában vannak a munkálatok. 2009 folyamán pedig megnyíltak a Magyar-Horvát IPA Határon

Átnyúló Együtműködési Program forrásai, több mint 19 millió euró-összeg áll rendelkezésre. Fontos még egy releváns tényezőt megállapítanunk. Eszék és Pécs is jelentős urbanizációs deficitet szenvedett el az elmúlt másfél évtizedben, azonban kijelenthető az országos és a helyi települési területfejlesztési tervek ismeretében, hogy mind a társadalmi-gazdasági helyzetből, mind az anyaországban elfoglalt államigazgatási pozícióból adódó komparatív előnyök felhasználásával a fent említett Eszék-Pécs páros együttműködése jelentős lehetőségeket hordoz magában.

A **Mura-Dráva Eurorégió** és a **Dráva-Mura Eurorégió** kezdeményezésekről egyértelműen kijelenthető, hogy mindkettő zátonyra futott. Itt Nagykanizsa rendelkezik csak a későbbiekben „sansszal”, de csak, mint mezoregionális logisztikai központ. Közvetlen határon átnyúló funkciókkal a közeljövőben, ahogy eddig is csak korlátozottan fog rendelkezni. Jelenleg a tőle huszonöt kilométerre lévő Letenye határátkelője bonyolítja le a legnagyobb forgalmat, amelynek döntő többsége azonban tranzit.

A „**Muránia Eurorégió**” helyzete jelentősen eltér az előbbiektől. Míg az előbbieken nagy és középvárosokkal rendelkező mezorégióról volt szó, addig a kialakulóban lévő „Muránia Eurorégióval” kapcsolatban ez nem igaz. Itt valamennyi gazdasági potenciállal és városi jogállással rendelkező település a legjobb szándékkal is csak a kisváros kategóriába sorolható. A közlekedési infrastruktúra folyamatos fejlődésével és a schengeni övezet kiterjesztésével, illetve kétoldali átkelést segítő átkelők szaporításával (Letenye a régi 7-es főúton) a régió jelentős esélyeket teremt, hogy az egykori történelmi Zala vármegye területén megszűnjenek a határok által teremtett negatív következmények. Gyakorlatilag egy multikulturális, periférián elhelyezkedő terület került vissza a társadalmi-gazdasági vérkeringés fő áramába. Perifériális jellegek még tapasztalhatók, hiszen mind a horvát-szlovén Muraköz, mind a magyar Muramente az államszocialista időszakban a tőkeelvonás színtere volt, a 1990-es években pedig a lemaradásához képest kevés plusz beruházáshoz jutott. Az ezredforduló után a helyi kulturális és gazdasági elit egyre erősebb lobbiszerű tevékenységének köszönhetően elindultak a fejlődési folyamatok.

8.5. Az ötödik célkitűzéssel és hipotézissel kapcsolatos eredményeim

Az **ötödik hipotézisem** az volt hogy, a horvát-magyar relációban elsősorban határon átnyúló és nem határmenti kapcsolatokról van szó.

Ez a hipotézisem beigazolódt, több tényező együttes hatásából adódott össze. A határ történelmi sajátosságaiból egy paradox helyzet kísérté végig Trianonig a két ország

viszonyát, amelyből néhány mentális tényező tovább öröklődött. Bár az 1868-as horvát-magyar kiegyezést követően a határ csak közigazgatási volt, ennek ellenére etnikai és identitásbeli választóvonal maradt. Az emberek a „túloldalt” látják még mindig a szomszédban, eltérően a mindkét oldalon magyarok lakta államhatárainktól. Ezt támasztja alá a dél-dunántúli középiskolai tanulók Horvátországról alkotott kognitív képe is (LAKOTÁR K. 2009). Nyilvánvaló, hogy ezt tovább módosítja az, hogy a Horvátországban található magyar nemzetiség csak egy kisebb tömbben Horvát-Baranyában fordul elő. Ez egyértelműen más, a többi szakasztól eltérő töltetet ad a határon átnyúló viszonyrendszernek, a szlovák és román tekintetben élő „magyar-magyar” kapcsolatoknál a horvát-magyar fejlesztése nehezebb.

Egy másik tényező, hogy a Dráva révén egy folyami határ húzódik közel 144 km hosszan a két ország között. A folyót elválasztó szerepre determinálja a nehézkes hajózhatósága és ehhez társulnak még a két partjára jellemző, már említett, rossz közlekedési és térszerkezeti viszonyok, valamint a humánerőforrás fejletlensége.

Az eddig említett összetevők miatt közvetlenül a horvát-magyar határ mentén elhelyezkedő települések és szervezetek között a teljes 355 km-en nem alakult ki semmilyen állandó és intenzíven működő kapcsolat, a határon való átvonások csekélyek és időszakosak. A kapcsolatok többsége a határtól távolabb eső regionális centrumokból vagy a kisebb csomópontokból indul ki.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- ASCHAUER, W. (1996): A földrajzi határterületkutatás témakörei és vizsgálati módjai a magyar határvidék példáján. In: PÁL Á. – SZÓNOKYNE ANCSIN G. (szerk.): Határon innen-határon túl. Szeged, pp. 231-239.
- AUBERT A. – MISZLER M. (2000): A Duna-Dráva-Száva Eurorégió turizmusának fejlesztési lehetőségei. Turizmus Bulletin, 2. szám, Budapest, pp. 36-40.
- AUBERT A. (2002): Együttműködési lehetőségek Duna-Dráva-Száva Eurorégió turizmusában. In: PÁL Á. (szerk.): Héthatáron – tanulmányok a határ menti települések földrajzából. JGYF Kiadó, Szeged, pp. 415-424.
- BAKALOVIĆ, A. (2005): Hrvatska u pretpristupnim programima Europske unije. In: VUKADINOVIĆ, R. (urd.): Međunarodne studije. V, 5. broj. pp. 33-47.
- BALI L. – KOLUTÁČZ A. (2006): Horvátország történeti kronológiája. In: M. CSÁSZÁR ZS. (szerk.): Balkán Füzetek No. 4. PTE TTK FI KMBTK, Pécs, pp. 6-18.
- BARANYI B. (2004): A határmentiség dimenziói. Magyarország és keleti államhatárai. Dialóg Campus, Budapest-Pécs, 301 p.
- CVRITLA V. (2000): Republika Hrvatska – gateway prema jugoistočnoj Europi. In.: (urd.) JURIŠIĆ K. Politička misao XXXVII, 1. broj. Fakultet političkih znanosti u Zagrebu, Zagreb, pp. 161-172.
- CSAPÓ T. (1999): Határ menti együttműködések a munkaerőpiac területén, különös tekintettel Vas és Zala megyére. In: NÁRAI M.-RECHNITZER J. (szerk.) Elválaszt és összeköt a határ. MTA Regionális Kutatások Központja Pécs-Győr. pp. 269-296.
- DEÁK F. – HAVASI Z. – LUKÁCS L.: A magyar műszaki kontingens SFOR feladatai <http://www.zmne.hu/tanszekek/kvt/digitgy/20012/eloadas/lukacs.html>. Letöltés ideje: 2008. 07. 31.
- DÖRY T. (1999): Vállalkozások jövőképe az osztrák-magyar határ menti térségben. In: (szerk.) NÁRAI M.-RECHNITZER J. Elválaszt és összeköt a határ. MTA Regionális Kutatások Központja Pécs-Győr. pp. 209-234.
- ERDŐSI F. (1971): Adatok az egykori Dráva-hajózásról és annak Barcs fejlődésében betöltött szerepéről. In: KANYAR J. (szerk.): Somogy megye múltjából, Kaposvár
- ERDŐSI F. (1986): Baranya közlekedési hálózatának fejlődése a XIX. század második felében. A Baranya Megyei Levéltár Évkönyve, Pécs

- ERDŐSI F. (1988): A határmenti térségek kutatásáról. In: OKKF Ts-2/2 „A terület- és településfejlődés társadalmi-gazdasági folyamatai Magyarországon” c. program. Kiadja: A Ts-2/2 program iroda. 221 p.
- ERDŐSI F. (2005): Magyarország közlekedési és távközlési földrajza. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 504 p.
- ÉGER GY. (2000): Regionlizmus, határok és kisebbségek Kelet-Közép-Európában Osiris Kiadó, Budapest. pp. 9-47.
- FÜZI A. (2007): Egy hátrányos helyzetű kistérség munkaerő-piaci helyzetképe. TDK dolgozat. Nyugat-Magyarországi Egyetem. 74 p.
- GOLOBICS P. (1995/a): A gazdasági együttműködés dilemmái Kelet-Közép-Európában. In: GOLOBICS P. – TÓTH J. (szerk.) 1999: Válogatott fejezetek a társadalomföldrajz köréből. Pécs, pp. 139-162.
- GOLOBICS P. (1995/b): A határmenti térségek városainak szerepe az interregionális együttműködésben. Pécsi Tudományegyetem Természettudományi Kar Földrajzi Intézet, Pécs, 33 p.
- GOLOBICS P. (2001/a): Fejezetek a társadalomföldrajz köréből. Világgazdaság, integrációk, együttműködések. Pécsi Tudományegyetem Természettudományi Kar Földrajzi Intézet, Pécs, 167 p.
- GOLOBICS P. (2001/b): A határmenti térségek/régiók együttműködésének lehetőségei a Dél-Dunántúlon. Közlemények a Pécsi Tudományegyetem Földrajzi Tanszékeiről. Pécs, 49 p.
- GOLOBICS P. (2001/c): Fejezetek a társadalomföldrajz köréből. Pécsi Tudományegyetem Természettudományi Kar Földrajzi Intézet, Pécs, pp. 157-158.
- GOLOBICS P. – MERZA P. (2002): Polarizálódó világgazdaság. Nemzetközi együttműködés. PTE Földrajzi Intézet, Pécs, 207 p.
- GOLOBICS P. – MERZA P. – TASNÁDI P. (2005): A Phare CBC és az Interreg III. A Szlovénia-Magyarország-Horvátország Szomszédsági Program megvalósítása a Dél-Dunántúlon. Pécsi Tudományegyetem Természettudományi Kar Földrajzi Intézet, Pécs, 40 p.
- GULYÁS L. (2005): Két régió - Felvidék és Vajdaság – sorsa az Osztrák-Magyar Monarchiától napjainkig. Hazai Térségfejlesztő Rt. Hn. 233 p.
- HAJDÚ Z. (1988): Az államhatárok és a határ menti területek politikai földrajzi kutatása. In: OKKF Ts-2/2 „A terület- és településfejlődés társadalmi-gazdasági folyamatai Magyarországon” c. program. Kiadja: A Ts-2/2 program iroda. 221 p.
- HAJDÚ Z. (1996): A magyar-horvát határ menti együttműködés dilemmái. In: PÁL Á.-SZONOKYNÉ ANCSIN G. (szerk.): Határon innen-határon túl. Szeged, pp. 306-312.

- HAJDÚ Z. (1998): A magyar-horvát államhatár menti együttműködés lehetőség. In: BALOGH A. – PAPP G. (szerk.): Magyarország az európai regionális együttműködésben. MTA RKK Magyar Külügyi Intézet. pp 103-117.
- HAJDÚ Z. (1999): A magyar-horvát államhatár történeti-politikai sajátosságai. In: TÉSITS R. – TÓTH J. (szerk.) Kommunikáció térben és időben. Tiszteletkötet Erdősi Ferenc professzor úr 65. születésnapjára. Pécsi Tudományegyetem Természettudományi Kar Földrajzi Intézet.
- HAJDÚ Z. (2001): A horvát határ. In: Beszélő 6. évf. 5. szám. Budapest, pp. 69-71.
- HAJDÚ Z. (szerk.) (2002): A horvát-magyar határmenti kapcsolatok speciális területei. Felsőoktatás – kutatás, kisebbségi kapcsolatok, területi tervezés és területi politika. Pécs, 91 p.
- HAJDÚ Z. (2006): A horvát-magyar határmenti kapcsolatok speciális területei. Felsőoktatás – kutatás, kisebbségi kapcsolatok, területi tervezés és területi politika. PTE TTK Földrajzi Intézet Kelet-Mediterrán és Balkán Tanulmányok Központja. Pécs, p. 92.
- HAJDÚ Z. (2008): A magyar-jugoszláv kapcsolatok a hidegháború időszakában (1948-1955). In: A baranyai államhatár a XX. században. HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum. Pécs, pp. 69-77.
- HANGYÁL J. (2007): Európa kulturális fővárosa maradhat a régió központja. In: FORGÁCS I. (szerk.): Európai Tükör, a Külügyminisztérium folyóirata, 2007/3. Budapest, pp. 72-85.
- HARDI T. (2000): Államhatárok és regionális együttműködések. In: RECHNITZER J. – HORVÁTH GY. (szerk.): Magyarország területi szerkezete és folyamatai az ezredfordulón. MTA RKK, Pécs, pp. 595-615.
- HÉRA G. – LIGETI GY. (2005): Módszertan: bevezetés a társadalmi jelenségek kutatásába. Osiris Kiadó, Budapest, 334 p.
- HELMERICH, A. (2005): Kroatien unter Franjo Tuđman. Plebiszitärer Autoritarismus hinter demokratischer Fassade. In.: Südosteuropa. 53. Jahrgang. München, pp. 242-271.
- JESZENSZKY G. (2003): Antall József, a külpolitikus. Valóság, XLVI. évfolyam, 12. szám. Budapest, pp. 57-74.
- KEDVES T. (2001): A harkányi folyamat. In: Horvátországi Magyarság, VIII. évf. 8-9.szám. Eszék, pp. 22-29.
- KERIM, S. (2007): Balkan, Europa i UN. Mostovi prema budućnosti. Prometej. Zagreb, 271 p.
- JUHÁSZ J. – MÁRKUSZ L. – TÁLAS P. – VALKI L. (2003): Kinek a békéje? Háború és béke a volt Jugoszláviában. Zrínyi Kiadó, Budapest, p. 81.
- LAKOTÁR K. (2009): Dél-dunántúli hallgatók országképei déli szomszédainkról. In: M. CSÁSZÁR ZS. (szerk.) Balkán Füzetek Különszám II. PTE TTK FI KMBTK Pécs, pp. 293-101.

- LITTER N. (2005): Előterjesztés Nagykanizsa Megyei Jogú Város Közgyűlésének 2005. szeptember 27-i ülésére. Napirend: Dráva-Mura Eurorégió Kht. Működése. Letöltés ideje: 2008. 02. 27.
- LITTLE, A. – SILBER, L. (1995): Jugoszlávia halála. Zrínyi Kiadó, Budapest, 120 p.
- LOVRINČEVIĆ, Ž.-MARIĆ Z.-RAJH E. (2005): Kako optimalno regionalizirati Hrvatsku? In: *Ekonomski pregled*, 12. évf. 56. szám Zagreb, pp.1109-1160.
- LUKOVICS ZS. – SÜLI-ZAKAR I. (2001): A Kárpátok Eurorégió (Egy határon átnyúló együttműködés eredményei). *Területi Statisztika* 4. (41.) évfolyam. 4. szám. Budapest, pp. 373-386.
- LŐRINCZNÉ BENCZE E. (2009): Az európai uniós bővítések elmélete és gyakorlata a horvát csatlakozás tükrében. Doktori értekezés. Széchenyi István Egyetem. Regionális és Gazdaságtudományi Doktori Iskola. Győr, 261 p.
- LUGARIĆ ROGIĆ, T. (2005): Normativna decentralizacija u Hrvatskoj i njezine granice. In: Štambuk M. (ured.) *Društvena Istraživanja*. M.A.K.-Golden, 14.évf. 6. szám. Zagreb, pp.
- MAJDÁN JÁNOS (2005): Pécs, mint közlekedési központ (1846-1946). In: SZIRTES G. – VARGA D. (szerk.): *Mozaikok Pécs és Baranya gazdaságtörténetéből*, Molnár Nyomda. Pécs,
- MARTINEZ, OSCAR J. (1994): The Dynamics of Border Inegration: New Approaches to Border Analysys. In: CLIV H. SCHOTIDD (ed.): *Global Boundories*, London-New York: Routlidge, pp. 1-15.
- MATICA, M: (2003): *Gospodarstvo Podravine 1991.-2001. godine*. In: ERNEČIĆ, D. (ured.): *Podravski zbornik*. Muzej Grad Koprivnice. 29. évf. Koprivnica, pp. 21-41.
- MATICA, M. (2005): Održivi razvoj ruralnog prostora uz rijeku Dravu. In: ERNEČIĆ, D. (ured.): *Podravski zbornik*. Muzej Grad Koprivnice. 31. évf. Koprivnica, pp. 23-31.
- MATICA, M. (2006): *Podravska brza cesta*. In: ERNEČIĆ, D. (ured.): *Podravski zbornik*. Muzej Grad Koprivnice. 32. évf. Koprivnica, pp. 7-28.
- NAGY T. (2005): Zala megye határon átnyúló szubregionális együttműködései. *Diplomadolgozat* pp. 20-21., 51. p.
- NÁRAI M. – RECHNITZER J. (1999): *Elválást és összeköt a határ. Társadalmi-gazdasági változások az osztrák-magyar határ menti térségben*. MTA RKK, Pécs-Győr, 307 p.
- NEMES NAGY J. (1998): *A tér a társadalomkutatásban*. Budapest, 261 p.
- NIEBHUR, A.-STILLER, S (2004): *Integration Effects in Border Regions-A Survey of Economic Theory and Empirical Studies*. Paper presented: Congress of the European Regional Science Association „From Industry to Advenced Services:” August 27-31. 2002, Dortmund.

- PAP N. (2005): Az effektív államterület problémája és jelentősége Magyarországon In: PAP N. – VÉGH A. (szerk.): IV. Magyar Politikai Földrajzi Konferencia. A Kárpát-medence politikai földrajza. PTE TTK Földrajzi Intézet Kelet-Mediterrán és Balkán Tanulmányok Központja, Pécs, pp. 73-76.
- PAP N. (2007): A Balkán „kis” politikai földrajza. Balkán Füzetek No. 5 PTE TTK FI KMBTK, Pécs, 126 p.
- PÁL Á. (2003): Dél-alföldi határvidékek. A magyar-szerb-román határ menti települések társadalom- és gazdaságföldrajzi vizsgálata. Pécs, 235 p.
- PÁMER Z. (2006) (szerk.): CROST Zárótanulmány. Projektfejlesztő műhelymunka-sorozat, Horvátország és a Dél-Dunántúl határmenti megyéinek helyi szereplői számára. Dél-Dunántúli Regionális Fejlesztési Ügynökség Kht., Pécs, 165 p.
- PIRISI G. (2003): Dél-dunántúli Régió határ menti kistérségeinek közlekedési problémái. In: Határok és az Európai Unió. SZTE TTK Gazdaság- és társadalomföldrajz Tanszék, Szeged, pp. 162-168.
- PODOLNJAK, R. (2005): Neposredan izbor (grado)načelnika i župana. Europska iskustva i hrvatski izazov. Stanek d.o.o., Varaždin, 163 p.
- PÖRÖS B. (2000): „Határok nélkül” A horvát-magyar határmenti együttműködés fejlesztésének lehetőségei az európai integrációs felkészülés tükrében. (munkaanyag a Baranya Megyei Közgyűlés számára) 4 p.
- RECHNITZER J. (1999): Határ menti együttműködések Európában és Magyarországon. In: NÁRAI M.-RECHNITZER J. (szerk.) Elválaszt és összeköt a határ. MTA RKK, Győr-Pécs, pp. 9-72.
- RECHNITZER J. (2006): Magyarország szerepvállalási lehetőségei a kelet-, közép-, és délkelet-európai területfejlesztési együttműködésekben. II. rész: Országtanulmányok. 173 B. Győr, 572 p.
- RUZITSKA L. (1964): A magyar vasútépítések története 1914-ig. Közlekedési Dokumentációs Vállalat, Budapest
- SANADER, I. (2000): Hrvatska u međunarodnim odnosima 1990-2000. Golden Marketing, Zagreb, p. 284.
- SCHERCZER K. – ZÁVOCZKY P. (2008): 2007. évi jelentés. Magyar Köztársaság Nagykövetsége. Külgazdasági Iroda. Zágráb, 23 p.
- SÍKFŐI T. (1998): Pécs-Eszék-Tuzla-Újvidék Interregionális Fejlesztési Program. Vázlat, Pécs-Baranyai Kereskedelmi és Iparkamara, Pécs 6 p.

- SOKCSEVICS D. – SZILÁGYI I. – SZILÁGYI K. (1994): Déli szomszédaink története. Bereményi Kiadó, Budapest, p. 355.
- SOKCSEVICS D. (2004): Horvátország. Történeti Áttekintés, Politikai és Állami Berendezkedés, In: KARDOS I. – SIMÁNDI I. (szerk.): Európai Politikai Rendszerek. Történeti Áttekintés, Politikai és Állami Berendezkedés. Osiris Kiadó, Budapest, pp. 323-333.
- SÜLI-ZAKAR I. (1992): Az államhatár társadalmi-gazdasági fejlődését akadályozó hatásának vizsgálata ÉK-Magyarország határ menti területein. In: Földrajzi Közlemények CXVI. (XL.) kötet 1-2. szám, Budapest, pp. 45-56.
- SÜLI-ZAKAR I. (1996): A határon átnyúló kapcsolatok erősítésének lehetőségei a Kárpátok Eurorégió területén. In: PÁL Á. – SZÓNOKYKÉ ANCSIN G. (szerk.): Határon innen-határon túl. Szeged, pp. 46-51.
- SÜLI-ZAKAR I. (szerk.) (2003): A terület és településfejlesztés alapjai. Dialóg Campus. Pécs-Budapest, 471 p.
- ŠIMIĆ, A. (2005): Prekogranična suradnja u Europi s posebnim osvrtom na Hrvatsku. Ministarstvo vanjskih poslova i Europskih integracija. Zagreb, 198 p.
- SÜLT T. (2005): Jelentés a 2004. évi tevékenységről. Kereskedelmi Iroda. Zágráb, 11 p.
- SÜLT T. (2006): 2006. évi külgazdasági jelentés. Zágráb, 28 p.
- SZILÁGYI I. (2004): A magyar külpolitika és a délszláv térség 1990 után. In: GAZDAG F. – KISS J. L. (szerk.): Magyar külpolitika a XX. században. Zrínyi Kiadó, Budapest, pp. 261-283.
- SZÓNOKYKÉ ANCSIN G. (2000): A határon átnyúló gazdasági térkapcsolatok a Dél-Alföld határ menti települései példáján. In: BECSEI J. (szerk.): Társadalomföldrajzi vizsgálatok két évezred találkozásánál. SZTE Természettudományi Kar Gazdaság- és Társadalomföldrajz Tanszék, Szeged, pp. 155-160.
- SZÓNOKYKÉ ANCSIN G. (2002): A jugoszláv vállalkozások térbeli diffúziója. In: ABONYINÉ PALOTÁS J. – BECSEI J. – KOVÁCS Cs. (szerk.): A magyar társadalomföldrajzi kutatás gondolatvilága. SZTE Gazdaság- és Társadalomföldrajz Tanszék, Szeged, pp. 355-365.
- SZÓNOKYKÉ ANCSIN G. (szerk.) (2005): Határok és Eurorégiók. Nemzetközi Földrajzi Tudományos Konferencia, Szeged.
- T. MÉREY K. (1979): Dél-Dunántúl iparfejlődése a dualizmus idején. In: KANYAR J. (szerk.): Somogy megye múltjából. Kaposvár,
- TÓTH J. (2008): Térszerkezeti, népesség- és településföldrajzi tanulmányok. PTE Földtudományok Doktori Iskola. Imedias Kiadó, Pécs, 427 p.
- TÖREKI A. (2005): Magyarország Külpolitikai Prioritásai 1998-2004. Diplomamunka, BGF, Budapest

TUĐMAN, F. (1996): Népek történelmi sorsa. Válogatott írások. Školska Knjiga. Zagreb

VUICS T. (1996): A határmenti együttműködés lehetőségei Baranyában. In: PÁL Á. – SZÓNOKYNE ANCSIN G. (szerk.): Határon innen-határon túl. Szeged, pp. 299-305.

ZALA GY. (1988): A határmenti együttműködés szükségessége, eddigi főbb eredményei és problémái. In: OKKF Ts-2/2 „A terület- és településfejlődés társadalmi-gazdasági folyamatai Magyarországon” c. program. Kiadja: A Ts-2/2 program iroda. 221 p.

ŽUNEC, O. (szerk.) (2000): Hrvatska vojska, Nacionalna Sigurnost, oružane snage i demokracija, SDP i STARTA istraživanja, Zagreb, 186 p.

FELHASZNÁLT DOKUMENTUMOK

Alpok-Adria Munkaközösség. Jövőkép a 21. századi Európában 21 p.

A horvát-magyar Phare CBC program előkészítésével kapcsolatos zágrábi találkozó. Zágráb, 2001. augusztus 3.

A magyarországi Phare CBC programok eredményei 1995-2001. VÁTI területfejlesztési Igazgatóság. www.pharreg.hu 2002-ben adták ki.

Barcs város. Előzetes Akcióterületi Terve. Barcs nyugati városrész. 2008.

Héthatáron Phare program a határ menti fejlesztésekért. Magyarország-Horvátország Kísérleti Kisprojekt Alap 2003. 2003/004-347-05-02-03

Közös Nyilatkozat Az V/C közlekedési korridor megvalósításának közvetlen hatásairól Eszék és Pécs városának lehetőségeire. Pécs, 2000. 06. 08.

MEMO/06/410 Häufig gestellte Fragen zum Instrument für Heranführungshilfe (IPA) Brüssel, den 8. November 2006

Nacionalni program RH za pridruživanje EU- 2005. godina. MVPEI. Zagreb, 454 p.

Okirat Pécs és Eszék városok 25 éves jubileumi testvérvárosi kapcsolatának megerősítéséről. Pécs, 1998. szeptember 1.

Pécs és Osijek (Eszék) városok 10 éves együttműködésének záróokmánya

Szerződés a Magyar Köztársaság és a Horvát Köztársaság között a baráti kapcsolatokról és együttműködésről 1992. 12. 16. Letöltés ideje: 2008. 05. 18.

Szlovénia-Magyarország-Horvátország Szomszédsági Program 4012-106/2004. Támogatott projektek. Váti Kht. 3 p.

Szlovénia-Magyarország-Horvátország Szomszédsági Program.2. Pályázati Felhívás – 4012-312/2005 Támogatott Projektek. Váti Kht. 5 p.

Záródokumentum, amely készült a horvát-magyar határmenti együttműködésben résztvevő megyék vezetőinek első találkozásán 2000-ben.

62/1977/2581 VB jegyzőkönyv. Program a Pécsi Városi Tanács és az Eszéki Képviselő Testület 1977. évi együttműködéséről.

Zakon o lokalnoj samoupravi i upravi (Narodne novine, br. 90/92).

244.AN/7/1973/8370. tanácsi jegyzőkönyv. Együttműködési megállapodás. Pécs, 1973. május 30.

24/1978/XII./ Th. sz. Határozat Pécs Városi Tanács

INTERNETES FORRÁSOK

<http://www.alpeadria.org/magyar/files/Chronology1978-2004.pdf> Letöltés ideje: 2008. 08. 13.

www.nemzetisegek.hu/dokumentumok/MEKH/sajtoszemle. Letöltés ideje: 2006. 01. 27.

www.pbkik.hu/index.php?id=7826&term=#top Letöltés ideje: 2009. 01. 19.

www.fn.hu/cikk.php?cid=62158 Letöltés ideje: 2005. 02. 07.

<http://www.barcs.hu/site/?p=bemutatkozás&id=3> Letöltés ideje 2009. 05. 14.

<http://europa.eu/scadplus/leg/de/lvb/r18002.htm> Letöltés ideje 2008. január 2.

<http://www.eu-pregovori.hr> Letöltés ideje 2007. december 10.

<http://www.ma.hu/page/cikk/ab/0/179622/1> Letöltés ideje 2007. december 10.

<http://www.ma.hu/page/cikk/ab/0/179622/1> Letöltés ideje 2007. december 10.

TÁBLÁZATOK ÉS ÁBRÁK JEGYZÉKE

- 1. ábra. A KGST-országok határ menti régióinak tipikus kapcsolattartási lehetőségei**
- 2. ábra. A határmenti térkapcsolatok formái**
- 3. ábra. Határon átnyúló és határmenti kapcsolatok**
- 4. ábra. Interakciók a határ menti térségekben**
- 5. ábra. A horvátországi frontvonalak 1993 elején.**
- 6. ábra. Horvátország geopolitikai környezete a „honvédó” háború után**
- 7. ábra. A magyar-horvát államhatár menti együttműködés lehetőségei és dilemmái**
- 8. ábra. A határmenti kapcsolatok kialakulásának néhány lehetséges területe**
- 9. ábra. Regionális centrum területek és régiókezdemények a Duna mentén a 21. század hajnalán**
- 10. ábra. A Duna-Dráva-Száva Euroregionális Együttműködés**
- 11. ábra. Dráva-Mura Eurorégió tagjai**
- 12. ábra. Mura- Dráva Eurorégió**
- 13. ábra. Térszerkezeti kapcsolatok a magyar-horvát határ térségében az 1990-es évek közepén**
- 14. ábra. A „Muránia” régió együttműködési területe és bővítési lehetőségei a horvát-magyar-szlovén relációban**
- 15. ábra A pályázati hajlandóság a horvát-magyar határmentén**

- 1. táblázat A horvát EU - csatlakozás tárgyalási fejezetei**
- 2. táblázat A magyar-horvát külkereskedelmi forgalom**
- 3. táblázat Horvát-magyar tőkeforgalom**
- 4. táblázat A közúti és vasúti határátkelőhelyek forgalma a horvát-magyar határon**
- 5. táblázat A 2002-es Horvát-Magyar Kísérleti Kisprojekt Alap nyertes pályázatai**
- 6. táblázat A 2003-as Horvát-Magyar Kísérleti Kisprojekt Alap nyertes pályázatai**
- 7. táblázat Szlovénia-Magyarország-Horvátország Szomszédsági Program 2004-es nyertes pályázatai a horvát-magyar relációban**
- 8. táblázat Szlovénia-Magyarország-Horvátország Szomszédsági Program 2004-es nyertes pályázatai a horvát-magyar relációban**